

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Gdańsk, dnia 3 lutego 2026 r.

Poz. 545

Podpisany przez:

Ewa Kuczyńska

Data: 03.02.2026 15:27:22

UCHWAŁA NR XXII/127/26 RADY GMINY SUBKOWY

z dnia 27 stycznia 2026 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2025-2028”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 oraz art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153, 1436) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2025 - 2028”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Rafał Cichocki

Załącznik do Uchwały Nr XXII/127/26
Rady Gminy Subkowy
z dnia 27.01.2026 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SUBKOWY NA LATA 2025 - 2028

Wykonawca:
GEZPRO Daniel Wiśniewski
ul. Traktorowa 50/25
87-100 Toruń

Zamawiający:
Urząd Gminy w Subkowach
ul. Józefa Wybickiego 19a
83-120 Subkowy

Subkowy, 2025 r.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W OPRACOWANIU

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,
DK – Dom Kultury,
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego,
EFS – Europejski Fundusz Społeczny,
GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,
GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,
GUS – Główny Urząd Statystyczny,
Dz. U. – Dziennik Ustaw,
KEZAL – Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego Lądowego,
KGW – Koło Gospodyń Wiejskich,
KSRR – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,
MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,
PGR – Państwowe Gospodarstwa Rolne,
SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),
UG – Urząd Gminy,
WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,
WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
1.1. Podstawowe zagadnienia	6
1.2. Metodologia opracowania	9
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	10
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	21
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	21
5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	51
5.2.1. Położenie gminy	51
5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza	53
5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza	55
5.2.4. Zarys historii gminy	56
5.2.5. Krajobraz kulturowy	69
5.2.6. Zabytki nieruchome	75
5.2.7. Zabytki ruchome	76
5.2.8. Zabytki archeologiczne	77
5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	84
5.2.10. Dziedzictwo niematerialne	84
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	92
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	98
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	108
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT	116
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	117
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	118
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami	118
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	119
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	123
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	123
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	125

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW	
.....	132
12. BIBLIOGRAFIA.....	134
13. SPISY	135
13.1. Spis tabel.....	135
13.2. Spis rycin	135
13.3. Spis wykresów	135
13.4. Spis fotografii.....	135
14. ANEKSY	137

1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028 (dalej GPOnZ, Program), który jest zgodny z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest to już czwarta edycja gminnego programu opieki nad zabytkami, wcześniejsze to:

- Gminny Program Opieki nad Zabytkami na terenie Gminy Subkowy przyjęty Uchwałą Nr XI/104/08 Rady Gminy Subkowy z dnia 6 marca 2008 r.;
- Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2017-2020 przyjęty Uchwałą nr XIX/121/16 Rady Gminy Subkowy z dnia 1 września 2016 r.;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2021-2024 przyjęty uchwałą Nr XXXIV/236/22 Rady Gminy Subkowy z dnia 26 kwietnia 2022 roku.

W związku z powyższym czas programowania ostatniego Programu minął i należało opracować kolejną wersję GPOnZ aktualizując podejście do zrównoważonej polityki rozwoju oraz polityki przestrzennej, uwzględniając obecne uwarunkowania dziedzictwa kulturowego. Koncepcja polityki i strategii nawiązująca do dziedzictwa kulturowego, w tym w sposób szczególny do zabytków z terenu gminy, zastąpiła podejście z lat wcześniejszych i powstała w odpowiedzi na nowe zjawiska i potrzeby. Nie bez znaczenia było także dostosowanie dokumentu do aktualnie obowiązujących przepisów nawiązujących do zabytków oraz pozostałych przepisów prawa, które w ostatnich latach ulegały zmianom. Modyfikacja przyjętego wcześniej dokumentu wynika także z nowych wyzwań, jakie stawia przed sobą samorząd lokalny, dlatego też wypracowane zostały nowe cele i kierunki działań korespondujące z wcześniej wypracowanymi rozwiązaniami.

Program jest podstawowym dokumentem w sferze zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Subkowy, a także elementem polityki samorządowej w części dotyczącej zabytków z terenu gminy. Odnosi się do zasobów własnych gminy, jak i tych, które stanowią własność innych podmiotów i jednocześnie znajdują się na terytorium gminy. Program ma charakter strategiczny, jego celem jest ochrona i opieka nad zabytkami oraz wykorzystanie lokalnych potencjałów dziedzictwa kulturowego. Jego skuteczne wdrażanie przyczyni się do polepszenia stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, rozwoju społeczno-gospodarczego gminy oraz poprawy jakości życia mieszkańców. Program ma również charakter edukacyjny i powinien być znany szerszemu gronu odbiorców, nie tylko właścicielom zabytków, ale także wszystkim mieszkańcom, którzy żyją i obcują na co dzień w otoczeniu substancji zabytkowej. GPOnZ składa się z 3 głównych faz:

- poznawczej;
- analiz i wniosków;
- programowania.

Rozdziały 2 oraz 3 dotyczą podstaw i uwarunkowań prawnych. W tej części wskazano na główne dokumenty prawne odnoszące się do ochrony zabytków. Wskazane ustawy i rozporządzenia opracowane zostały na stopniu krajowym i przedstawiają nadrzędne rozwiązania dla obiektów zabytkowych. Jest to jednocześnie podstawowa i nadrzędna faza poznawcza przepisów odnoszących się do zabytków.

W rozdziale 4 i 5 również opisano fazę pierwszą. Jest ona punktem wyjścia, rozpoznania oraz zgeneralizowania szeregu wiadomości na temat dziedzictwa kulturowego na szczeblu gminy oraz na szczeblach wyższych w nawiązaniu do ogólnych zasad programowania związanych z dziedzictwem kulturowym. Ww. rozdziały są najbardziej obszerne. Przeanalizowane zostały dokumenty o charakterze strategicznym oraz planistycznym, z podziałem na uwarunkowania zewnętrzne (poziom kraju, województwa i powiatu) oraz wewnętrzne (poziom gminy), które stanowiły podstawę do opracowania kolejnych dwóch faz. Ponadto pogłębionej analizie poddano dziedzictwo kulturowe gminy z rozróżnieniem na dziedzictwo materialne oraz niematerialne. Opisano historię gminy oraz ważniejszych miejscowości, krajobraz kulturowy w nawiązaniu do historycznego osadnictwa, układów przestrzennych, zabytki ruchome oraz zabytki nieruchome. Te ostatnie podzielono na nieruchome zabytki archeologiczne oraz nieruchome zabytki architektury i budownictwa. Zaszeregowaniu poddano także zabytki nieruchome ze względu na swoją przynależność do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, która jest stanem wyjściowym do rozpoznania dziedzictwa kulturowego gminy, a zarazem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. W sposób szczególny pogłębionej diagnozie poddano obiekty zabytkowe znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Ocenie poddano z osobna każdą z charakterystycznych grup obiektów. Najważniejsze zabytki opisano szczegółowo w osobnym podrozdziale.

W rozdziale 6 przedstawiono fazę analiz i wniosków. Poprzez analizę SWOT wskazano mocne strony, słabe strony, szanse oraz zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego gminy. Pogłębiona analiza dziedzictwa kulturowego gminy oparta została na dokumentach planistycznych i strategicznych, gminnej ewidencji zabytków, otoczeniu kulturowym oraz własnych spostrzeżeniach i adnotacjach.

Rozdział 7, 8 i 9 poświęcono programowaniu, w którym to znalazły się priorytety, kierunki działań i zadania wraz z instrumentarium oraz kryteriami oceny realizacji gminnego programu. W fazie programowania określono zasadnicze kierunki działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. W fazie tej wskazano również na możliwość finansowania części wyznaczonych zadań w programie ze źródeł zewnętrznych, jak i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

Przedstawiono również podstawowe zagadnienia związane z ochroną i opieką nad zabytkami, obowiązujące ramy prawne, a także załączono aneksy w postaci wykazu nieruchomości zabytków architektury i budownictwa oraz nieruchomości zabytków archeologicznych.

Program wzbogacono o liczne ryciny, tabele, wykresy, mapy oraz zdjęcia ukazujące stan zabytków na 2025 rok.

Zrównoważone zarządzanie dziedzictwem kulturowym pozwoli na rozwój gminy przy jednoczesnym jego poszanowaniu i wykorzystaniu. Same zaś zabytki jako zasób nieodnawialny poprzez odpowiednią, długofalową politykę gminy przetrwają na rzecz przyszłych pokoleń, które również będą mogły ich doświadczać tak samo jak obecni mieszkańcy gminy.

1.1. Podstawowe zagadnienia

W Programie znajdują się podstawowe pojęcia specjalistyczne związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym. Poniżej podano kilka przykładów na podstawie Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także wybranych pojęć zamieszczonych na portalu <http://samorząd.nid.pl/>.

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski. Program badawczy rozpoczęty w 1978 roku, polegający na metodycznym ewidencjonowaniu stanowisk archeologicznych na terenie Polski metodą badań powierzchniowych. Obszar kraju został podzielony na obszary w kształcie prostokąta, o powierzchni 37,5 km² każdy. Obszary zostały ponumerowane i po kolei poddano je metodycznej prospekcji powierzchniowej. Wynikiem prospekcji obszaru jest zaewidencjonowanie w postaci kart zabytków (KEZAL – kart ewidencji zabytku archeologicznego i lądowego) wszystkich stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w terenie. Wyniki badań AZP przekształcone zostały w wojewódzką i krajową ewidencję zabytków archeologicznych. Współcześnie prowadzone badania AZP służą prowadzeniu i aktualizacji krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków w zakresie archeologii.

Badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego.

Badania architektoniczne – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

Dominanta przestrzenna – element przestrzeni o niezakłóconej ekspozycji; obiekt budowlany (grupa obiektów) lub obiekt naturalny wyraźnie odróżniający się od otaczającej zabudowy formą lub gabarytami, posiadający czytelną i zasadniczą wartość kompozycyjną lub estetyczną.

Funkcja stanowiska archeologicznego – sposób użytkowania stanowiska w przeszłości, np. cmentarzysko, osada, miejsce wymiany handlowej, miejsce kultu.

Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg.

Historyczny zespół budowlany – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

Konserwacja zabytków (prace konserwatorskie) – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tego procesu. Podstawowym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest ocalenie materii i formy obiektu zabytkowego dla przyszłych pokoleń (...).

Krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

Prace modernizacyjne (modernizacja zabytku) – unowocześnienie, uwspółcześnienie obiektu. W przypadku budynków i budowli zabytkowych, wbrew pozorom, ten typ prac jest prowadzony bardzo często w związku z adaptacją do nowych funkcji lub utrzymaniem w obiekcie pierwotnego sposobu użytkowania, a także przystosowaniem go do obecnej roli.

Renowacja zabytków – przywrócenie oraz utrzymanie estetycznego wyglądu obiektu zabytkowego. Każdorazowo renowacja powinna być prowadzona z uwzględnieniem aktualnej wiedzy o historycznym wyglądzie i formie obiektu. Typowymi pracami renowacyjnymi są odmalowanie elewacji albo wnętrz

budynku zabytkowego, uzupełnienie zieleni niskiej w zabytkowym zespole zieleni (np. trawników, łąk kwietnych). Renowacja zabytku nie powinna prowadzić do naruszenia substancji zabytkowej lub doprowadzenia obiektu do wyglądu ahistorycznego.

Remont zabytku (prace remontowe przy zabytku) – rodzaj robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, których celem jest odtworzenie stanu pierwotnego. Możliwe jest używanie materiałów innych niż te, które zostały zastosowane pierwotnie. Remont polega na wymianie elementów zużytych, zniszczonych lub uszkodzonych. W przypadku budynków i budowli zabytkowych obejmuje zazwyczaj prace polegające na naprawach lub wymianie elementów wtórnych albo intensywnie użytkowanych, których wartość zabytkowa jest niewielka bądź jej nie mają, a w obecnym stanie technicznym negatywnie wpływają na estetykę i funkcjonalność obiektów. Najczęściej spotykane remonty w obiektach zabytkowych obejmują elementy dachów i więźby dachowe, wnętrza mieszkań pozbawionych detalu architektonicznego, klatki schodowe nie wymagające prac konserwatorskich, instalacje, izolacje przeciwwilgociowe fundamentów.

Restauracja zabytków (prace restauratorskie) – dziedzina szeroko pojętej konserwacji zabytków, pojęcie odnosi się do prac mających na celu przywrócenie dawnej, pierwotnej formy obiektowi zabytkowemu. Każdorazowo musi być poprzedzona badaniami architektonicznymi, konserwatorskimi oraz kwerendą archiwalną, która jest koniecznym elementem dla rozpoznania wartości zabytku i zrozumienia jego historii. Prowadzi do zniszczenia późniejszych nawarstwień, dlatego może być prowadzona jedynie w przypadku wyraźnie niższej wartości obecnej formy zabytku od kształtu obiektu, do którego planujemy wrócić. Powinna być prowadzona z użyciem zachowanych oryginalnych elementów.

Rewaloryzacja zabytków – przywrócenie wartości zabytku, w szczególności walorów użytkowych oraz wyeksponowanie wartości obiektu. Pojęcie używane głównie w odniesieniu do zabytków architektury i budownictwa oraz urbanistyki. Rewaloryzacja łączy w sobie działania konserwatorskie adaptacyjne w celu ocalenia, a nawet przywrócenia wartości obiektu zabytkowego i przystosowania go do pełnienia nowej funkcji bądź utrzymania pierwotnego sposobu użytkowania, przy spełnieniu potrzeb współczesnych użytkowników, w sposób nie naruszający najważniejszych wartości zabytku.

Roboty budowlane przy zabytku lub w jego otoczeniu – pojęcie zdefiniowane w prawie budowlanym, polegające na budowie, rozbiórce, modernizacji, montażu, rozbudowie, nadbudowie i przebudowie obiektu budowlanego objętego ochroną konserwatorską. W przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków remont wymaga uzyskania pozwolenia odpowiedniego konserwatora zabytków w oparciu o projekt budowlany albo wyciąg z tego projektu przygotowany w celu oceny wpływu inwestycji na zabytek.

Stanowisko archeologiczne – miejsce, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomością zabytkiem archeologicznym.

Strefa ochrony konserwatorskiej – wyznaczony granicami obszar, na którym obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Strefy ochrony konserwatorskiej definiowane są przez swoje cechy (zawartość i wyróżniki) oraz cele, dla których zostały wyznaczone.

Sylweta (panorama) – rozległy widok obserwowany ze znacznej odległości, często z punktu lub ciągu widokowego – prezentujący obiekty budowlane, zielen i obiekty naturalne (w tym ukształtowanie

terenu), wzajemnie dostosowanych do siebie pod względem estetycznym i tworzących czytelną spójną formę krajobrazową.

Termomodernizacja – modernizacja mająca na celu poprawę warunków termicznych budynku, zmniejszenie zapotrzebowania i zużycia energii. W obiektach zabytkowych zazwyczaj możliwa w ograniczonym stopniu ze względu na wartości zabytkowe obiektu. Na ogół dopuszczalny zakres prac termomodernizacyjnych obejmuje docieplenie dachu, stropu najwyższej kondygnacji, poprawę izolacyjności albo wymianę stolarki i ślusarki, docieplenie fundamentów (...).

Warstwa kulturowa – nawarstwienie ziemne powstałe na skutek działalności człowieka w przeszłości.

Zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.

Zabytek ruchomy – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.

1.2. Metodologia opracowania

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028 opracowano na podstawie gminnej ewidencji zabytków, która jest punktem wyjścia i podstawowym źródłem wiedzy na temat zabytków w gminie. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Subkowy przyjęta została Zarządzeniem Nr 90/22 Wójta Gminy Subkowy w dniu 23 września 2022 r.

Celem uzyskania odpowiednich materiałów do sporządzenia GPOnZ zaznajomiono się z materiałami dotyczącymi Gminy Subkowy będącymi w zasobach NID. Ponadto przeprowadzono identyfikację terenową obszaru gminy za pomocą ogólnodostępnych baz danych, map oraz platform mapowych i terenowych. Pozyskano dane z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz z pozostałych stron internetowych, które wykorzystano w niniejszym opracowaniu. Przeanalizowano informacje związane z dziedzictwem kulturowym gminy oraz ogólnodostępne materiały znajdujące się w sieci. W celu zapoznania się z materiałami historycznymi dotyczącymi gminy przeanalizowano także publikacje i książki odnoszące się do Gminy Subkowy. Wykonawca odwiedził także najważniejsze zabytki znajdujące się na terenie gminy wykonując jednocześnie ich dokumentację fotograficzną w 2025 r.

Część programową opracowano na podstawie analizy aktualnych dokumentów strategicznych i planistycznych, obserwacji własnych oraz ścisłej współpracy z pracownikiem Urzędu Gminy w Subkowach.

Projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028 został przekazany do WUOZ w Gdańsku celem pozytywnego zaopiniowania. Po uchwaleniu przez Radę Gminy Subkowy zostanie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego. W dalszym etapie zostanie rozpowszechniony wśród mieszkańców gminy, np. poprzez zamieszczenie go na stronie internetowej gminy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028 uwzględnia wymogi zawarte w poradniku metodycznym – „Gminny Program Opieki nad Zabytkami” oraz założenia przyjęte w opracowaniu „Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach”.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek wykonania programu opieki nad zabytkami, określony został w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W ust. 1 wskazano: „Zarząd województwa, powiatu lub **wójt** (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub **gminny** program opieki nad zabytkami.” W ust. 2 znajdują się cele jakie powinny znaleźć się w gminnym programie opieki nad zabytkami, tj.:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z kolei ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r. narzuca na organ gminy realizację zadań własnych. W art. 7 ust. 1 pkt. 9 wskazano, że „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028 nie posiada statusu aktu prawa miejscowego.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP). Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 roku Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).

2) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 roku poz. 1292 ze zm.).

3) ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 roku poz. 1465 ze zm.).

Inne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w wielu obowiązujących ustawach:

1) ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1130 ze zm.).

2) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2025 roku, poz. 418).

3) ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2025 roku, poz. 647).

4) ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1478 ze zm.).

5) ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1145 ze zm.).

6) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2024 roku, poz. 87).

7) ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1491 ze zm.).

8) ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2024 roku, poz. 278).

9) ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz. U. z 2024 roku, poz. 576 ze zm.).

10) ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 2018 roku, poz. 2337).

11) ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz. U. z 2023 roku, poz. 1637).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1) ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 385).

2) ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 roku, poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 roku, poz. 164 ze zm.).

Uregulowania prawne dotyczące zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują się również w poniższych rozporządzeniach:

1) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 roku, Nr 61, poz. 354).

2) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 roku, poz. 56).

3) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 roku, poz. 81).

- 4) rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2024 roku, poz. 1462).
- 5) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku, nr 212, poz. 2153).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 4.1. oraz 4.2. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata **2025-2028**.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Podrozdział zawiera informacje o strategicznych celach polityki państwa i uwarunkowaniach formalnoprawnych w sferze ochrony zabytków. Analizie poddano relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami sporządzanymi na poziomie krajowym. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. przyjęto Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026. Program jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Dokonano w nim diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych obszarach:

1. Organizacja i zadania organów ochrony zabytków w Polsce.
2. Stan zachowania zabytków w Polsce – rola i znaczenie form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach.
3. Komunikacja, porozumienie i współpraca w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

Jako cel główny wyznaczono „zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe dotyczące:

- weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Cele składają się na kierunki działań, a te zostały podzielone na zadania. Przyjęte do realizacji zadań kierunki działań to:

- podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;

- realizacja międzynarodowych zobowiązań;
- cyfryzacja procesów administracyjnych;
- wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- reforma finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- edukacja – podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Przedstawiono karty zadań wraz z opisami szczegółowymi, opisem wskaźników celu projektu oraz harmonogramem projektu. W rozdziale siódmym podano plan finansowy, zaś w kolejnym system wdrażania, monitoringu i ewaluacji Programu. Krótko scharakteryzowano zarządzanie ryzykiem oraz dołączono załączniki takie jak:

- zabytki nieruchome wpisane na Listę Dziedzictwa UNESCO;
- zabytki nieruchome uznane za pomnik historii;
- zestawienie zabytków nieruchomych;
- zestawienie zabytków archeologicznych;
- zestawienie zabytków ruchomych;
- spis WKZ i delegatur;
- spis porozumień.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030

Uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. przyjęto Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030. Strategia jest jednym z elementów kompleksowej modernizacji systemu zarządzania rozwojem kraju. Dokument składa się z części diagnostycznej, w której omówiono 3 obszary:

1. Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie.
2. Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie.
3. Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze nr 2 wskazano na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych. Tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze nie wykazuje objawów zniszczenia, które uzasadniałyby konieczność przeprowadzenia ingerencji remontowych. Ponad 70% zarejestrowanych obiektów oceniono jako wykazujące objawy zniszczenia. W dokumencie podano także liczbę zabytków rejestrowych z podziałem na województwa, a także podkreślono potrzebę tworzenia szlaków kulturowych, które prowadzić będą do rozwoju turystyki kulturowej. W dalszej części dokumentu wyznaczone zostały cele, kierunki i narzędzia realizacji. Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Będzie on realizowany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.
3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dla każdego celu szczegółowego wyznaczono priorytety oraz kierunki interwencji. W ramach celu szczegółowego nr 2 wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1 Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2 Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3 Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

2.4 Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.

2.5 Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Szczególnie istotny jest priorytet 2.2. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. W dokumencie wskazano także wykaz projektów strategicznych oraz system realizacji, wskaźniki, ramy finansowe i wymiar terytorialny. W projektach strategicznych znalazły się takie zadania jak:

- Digitalizacja i Rozwój Kultury Cyfrowej (obejmujący zasób muzeów, czy zabytki);
- Dziedzictwo Buduje Wspólnotę;
- Zintegrowany system promocji kultury polskiej za granicą;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami;
- Rozwój Turystyki Kulturowej.

W ostatniej części Strategii podano, że wyzwaniem w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego jest ciągle niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych oraz zabytków i Pomników Historii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Uchwałą nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. przyjęto Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030. KSRR jest podstawowym dokumentem strategicznym polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Składa się z następujących merytorycznie rozdziałów: Wyzwania rozwojowe kraju w ujęciu regionalnym do 2030 roku w świetle analiz terytorialnych, Polityka regionalna 2030, Cel główny i cele szczegółowe polityki regionalnej do 2030 roku, System realizacji KSRR, Ramy finansowe krajowej strategii rozwoju regionalnego, Monitorowanie i ewaluacja. Celem głównym KSRR jest *efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym*. Wyznaczono trzy cele szczegółowe:

Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.

Cel 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.

Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

W ramach Celu 1 poprzez kierunek inwestycji nr 5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów wskazano, że infrastruktura społeczna będzie bardziej dostępna, obejmie nie tylko infrastrukturę w ramach służby zdrowia oraz edukacji, ale również obiekty turystyczne, sportowe, tereny rekreacyjne oraz zabytki i miejsca kultury. Szczególnie istotne będzie realizowanie działań w tym zakresie na obszarach małych miast i na wsi, gdzie poziom dostępności przestrzennej jest zdecydowanie niższy niż w pozostałej części kraju. Ponadto wspierane będą różnego rodzaju działania w ramach celu nr 2, np. promocja i kultywowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na obszarach wiejskich, zwiększanie dostępu mieszkańców tych obszarów do dóbr i usług kultury, rozwijanie przemysłu kreatywnego oraz zwiększanie wykorzystania technik teleinformatycznych w dostępie do dóbr kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

W podrozdziale dokonano analizy opracowań strategicznych i planistycznych sporządzonych dla obszaru województwa pomorskiego i powiatu tczewskiego pod kątem znaczenia ich zapisów i działań dotyczących dziedzictwa kulturowego Gminy Subkowy. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy jest zbieżny ze strategicznymi celami województwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Powiat Tczewski nie posiada programu opieki nad zabytkami, zaś Strategia Rozwoju Powiatu Tczewskiego przestała obowiązywać wraz z końcem 2020 r.

Program opieki nad zabytkami województwa pomorskiego na lata 2025 - 2028

Uchwałą nr 180/XVI/25 z dnia 30 czerwca 2025 r. Sejmik Województwa Pomorskiego przyjął Program opieki nad zabytkami województwa pomorskiego na lata 2025 - 2028. Dokument składa się z 9. Rozdziałów. Opisano w nim podstawę opracowania i cele programu w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, Uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, Charakterystykę zasobów i analizę stanu dziedzictwa kulturowego województwa pomorskiego, dotychczasową realizacją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Przedstawiono również analizę SWOT, instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami, a także zaproponowane metody koordynacji, monitorowania i oceny realizacji programu.

W charakterystyce zasobu odniesiono się do historii Pomorza, przedstawiono obiekty znajdujące się na Liście światowego dziedzictwa UNESCO (zamek krzyżacki w Malborku wpisany w 1997 r.) wraz z propozycjami nowych włączeń na ww. listę, jak i również pomniki historii, do których należy zaliczyć z terenu województwa 9 miejsc, w tym 5 z terenu Gdańska:

- Gdańsk – miasto w zasięgu obwarowań XVII w;
- Malbork – zespół zamku krzyżackiego;
- Gdańsk – Pole Bitwy na Westerplatte;
- Pelplin – zespół pocystersko-katedralny;
- Gdynia – historyczny układ urbanistyczny śródmieścia;
- Gdańsk-Oliwa – zespół pocystersko-katedralny ;
- Gdańsk – twierdza Wisłoujście;
- Kwidzyn – zespół katedralno-zamkowy;
- Gdańsk – Stocznia Gdańska, miejsce narodzin Solidarności.

Charakterystyce poddano zabytki nieruchome znajdujące się w województwie. Na obszarze województwa pomorskiego znajduje się 3782 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków pod 2088 numerami, co stanowi około 4,72% zasobu krajowego. Przeanalizowano stan ilościowy zabytków w podziale na powiaty pod względem funkcji obiektów, materiału oraz czasu powstania. Osobno analizie poddano zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, dzieła architektury sakralnej i budownictwa mieszkalnego, dzieła budownictwa użyteczności publicznej, dzieła budownictwa obronnego, pola bitew, miejsca pamięci i martyrologii, cmentarze, zabytkowe zespoły zieleni. Opisano również zabytki ruchome, których na terenie województwa jest 7964, a także stanowiska archeologiczne, w tym wpisane do rejestru - według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa do rejestru zabytków województwa pomorskiego wpisano 562 nieruchome zabytki archeologiczne. Wskazano również, że w wojewódzkiej ewidencji zabytków ujętych jest ponad 33 tys.

zabytków nieruchomych, charakterystyczne dla regionu elementy dziedzictwa kulturowego, obiekty znajdujące się we własności samorządu, parki kulturowe (Ośmiu Błogosławieństw we wsi Sierakowice (gm. Sierakowice), Osada Łowców Fok w Rzućwie (gm. Puck) oraz Klasztorne Stawy (m. Słupsk)). W dokumencie przedstawiono także elementy dziedzictwa niematerialnego.

Wyznaczono następujące priorytety i kierunki działań:

1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu
  - 1.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości regionalnej
  - 1.2 Opieka nad zabytkami w zasobach Samorządu Województwa Pomorskiego
2. Upowszechnianie i popularyzacja dziedzictwa kulturowego regionu
  - 2.1 Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
  - 2.2 Wspieranie działań na rzecz zachowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030

12 kwietnia 2021 roku Sejmik Województwa Pomorskiego przyjął Strategię Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 Uchwałą nr 376/XXXI/21. Dokument składa się z 10. rozdziałów, w tym z rozdziału 4. wizja województwa pomorskiego w roku 2030. Wizja wskazuje, że Pomorskie w roku 2030 to region DOBROBYTU: rozwijający się w sposób trwały, efektywny, otwarty, spójny, innowacyjny. Realizacja wizji oparta ma być na 3 filarach: trwałym bezpieczeństwie, otwartej wspólnocie regionalnej, odpornej gospodarce. W Strategii wskazano, że: „Region charakteryzuje się dużą różnorodnością kulturową, bogatym dziedzictwem materialnym i niematerialnym oraz tradycjami morskimi. Znaczny potencjał tkwi przede wszystkim w obiektach dziedzictwa kulturowego. Działania na różnych szczeblach administracji, w ramach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dotyczą przede wszystkim zahamowania procesów ich degradacji i poprawy stanu funkcjonowania, przy czym skala działań, w stosunku do potrzeb, jest niewystarczająca”.

Jako jedną z mocnych stron wskazanych w analizie SWOT podano różnorodność kulturową i etniczną, bogate dziedzictwo oraz tradycje morskie. Opracowano cele strategiczne i operacyjne. Celami strategicznymi są:

1. Trwałe bezpieczeństwo.
2. Otwarta wspólnota regionalna.
3. Odporna gospodarka.

Jednym z celów operacyjnych jest 2.3 kapitał społeczny, w ramach którego odnotowano kluczowy element procesu wzmocnienia kapitału społecznego regionu – potencjał kulturowy, który buduje poczucie lokalnej, regionalnej, narodowej i europejskiej tożsamości. Widoczne są jednakże deficyty w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. W przypadku dziedzictwa materialnego, wciąż niewystarczająca jest liczba inwestorów zainteresowanych wykorzystywaniem i utrzymywaniem obiektów zabytkowych, co skutkuje ich degradacją. Zagrożeniem dla stanu zabytków jest również brak ich użytkowania, jedną z możliwości ich zachowania jest adaptacja do nowych funkcji. W zakresie dziedzictwa niematerialnego, widoczny jest jego ogromny potencjał służący budowie kapitału społecznego Pomorza, natomiast mankamentem jest jego relatywnie niska rozpoznawalność. Istotną będzie zatem realizacja przedsięwzięć służących zachowaniu dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu jako nośnika wartości historycznych, artystycznych, społecznych, edukacyjnych czy też ekonomicznych. W działaniach tych kluczowa będzie

rola JST, organizacji pozarządowych, a także podmiotów prywatnych. W ramach niniejszego celu operacyjnego wskazano także, że bazą do budowania kapitału społecznego powinna być otwartość, wynikająca w szczególności z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu oraz tradycji kresowych, morskich, historycznych i solidarnościowych.

W ramach rozdziału 9. Obszary Współpracy Międzyregionalnej i Międzynarodowej, podano, że w wymiarze międzynarodowym znaczącą rolę odgrywać będzie budowanie spójnego wizerunku i promocja marki turystycznej, kultury i dziedzictwa kulturowego regionu Morza Bałtyckiego, w tym w oparciu o Dziedzictwo Kulinarne Pomorskie.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zgodnie z zasadą zintegrowanego planowania strategicznego jest wyrazem przestrzennym Strategii Rozwoju Województwa. Sejmik Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 roku podjął Uchwałę Nr 318/XXX/16 w sprawie przyjęcia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego 2030.

Województwo pomorskie charakteryzuje się zróżnicowaniem form i intensywności występowania obiektów dziedzictwa kulturowego. Jest to pozytywny efekt skomplikowanego procesu dziejowego oraz występujących warunków naturalnych, dominujących form użytkowania terenu, zasobności mieszkańców i dostępności trwałych materiałów budowlanych. Występuje tu 568 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, w tym osady otwarte, grodziska i cmentarzyska. Odnotowano także 1986 obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (stan na 16 sierpnia 2016 roku), w tym układy urbanistyczne i ruralistyczne, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, pola bitew, miejsca martyrologii i wydarzeń historycznych, dziedzictwo morskie i rzeczne. Na terenie województwa wiejska zabudowa drewniana nie jest licznie reprezentowana. Szczególną rolę m.in. w ich zachowaniu pełnią następujące jednostki: Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich oraz Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie oraz Muzeum Wsi Słowińskiej w Klukach. W województwie pomorskim występuje 5 zespołów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii - zabytki nieruchome o ponadregionalnym znaczeniu, dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mające znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego oraz 3 parki kulturowe.

W Programie wyznaczono potrzeby i wyzwania w kontekście ochrony środowiska kulturowego do których należy zaliczyć: utrzymanie walorów środowiska kulturowego, określenie kryteriów identyfikacji innych obiektów stanowiących dobra kultury współczesnej, określenie pomorskiej listy zabytków nieruchomych, w tym które mogą zostać uznane za pomnik historii oraz określenia tych obszarów krajobrazu kulturowego regionu, które z uwagi na swoje wartości historyczne mają istotne znaczenie dla zachowania krajobrazu kulturowego regionu.

W dokumencie zawarto rozbudowaną wizję określającą docelowy stan województwa w 2030 roku. W nawiązaniu do tematyki ochrony i opieki zabytków wizja brzmi: „W 2030 roku w zasadniczych zrębach ukształtowany jest regionalny system obszarów chronionych i powiązań ekologicznych, który wraz z rozwiniętą siecią pomników historii i parków kulturowych oraz innymi obiektami zabytkowymi tworzy spójny system ochrony krajobrazu województwa. Dbłość o obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz zachowanie tradycji kulturowych regionu sprzyja rozwojowi

turystyki i wspomaga proces identyfikacji tożsamości kulturowej mieszkańców. W system powiązań ekologicznych województwa włączone są elementy zielonej infrastruktury na terenach zurbanizowanych (w tym zielone pierścienie miast).”

Określono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa:

Cel 1. Wysoka jakość przestrzeni zamieszkania i pracy.

Cel 2. Konkurencyjna oraz wielofunkcyjna przestrzeń gospodarcza i bezpieczeństwo.

Cel 3. Zachowane zasoby i walory środowiska.

Cel 4. Uruchomione potencjały rozwojowe obszarów funkcjonalnych.

W ramach celu 1 wyszczególniono działania i przedsięwzięcia, w tym przygotowanie analizy dotyczącej skali potrzeb rewitalizacyjnych gmin, z uwzględnieniem zróżnicowanych uwarunkowań związanych m.in. z udziałem substancji zabytkowej.

W ramach celu 3 wyszczególniono działania i przedsięwzięcia, w tym:

- utrzymanie w dobrym stanie zasobów dziedzictwa kulturowego objętych ochroną konserwatorską prawną (rejestr zabytków) oraz ustawową (ewidencja zabytków), w szczególności zabytkowych układów urbanistycznych, urbanistyczno-krajobrazowych i ruralistycznych oraz licznych zamków, zespołów pałacowo-parkowych, dworskich, kościołów i założeń klasztornych, obiektów budownictwa przemysłowego i obronnego, obiektów militarnych i fortyfikacyjnych;
- kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych zabytkowych założeń przestrzennych obszarów historycznych, obiektów i zespołów zabytkowych (zwłaszcza zespołów pałacowo-parkowych i dworskich), historycznych (zwłaszcza średniowiecznych) układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków oraz pozostających poza nimi, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich oraz lokalnego charakteru zabudowy;
- zachowanie, odtwarzanie dawnych układów terenów zielonych: cmentarzy historycznych, alei, szpalerów, założeń parkowych;
- eliminowanie funkcji użytkowych obniżających wartości historyczne obiektów zabytkowych oraz obiektów kolidujących z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych;
- wzmacnianie istniejących oraz nadawanie (w sposób nieumniejszający ich wartości kulturowej) obiektom zabytkowym nieużytkowanym nowych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych w celu efektywnego i racjonalnego gospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego, podnoszenia atrakcyjności poszczególnych obszarów oraz tworzenia miejsc pracy;
- wpisanie najcenniejszych obiektów, zespołów zabudowy i układów przestrzennych stanowiących dobra kultury współczesnej do rejestru zabytków, w celu objęcia ich ochroną konserwatorską.

W ramach podrozdziału 3.7. Turystyka i rekreacja, wskazano, że turystykę krajoznawczą o znaczeniu religijnym z terenu województwa reprezentuje m.in. kościół w miejscowości Gorzędziej w Gminie Subkowy. Ponadto jako jedno z zadań przedstawiono - Budowa stacji pomp i odbudowa śluzy wałowej Rybaki z terenu Gminy Subkowy. Zespół śluzy Rybaki znajduje się w gminnej ewidencji zabytków.

Regionalny Program Strategiczny w zakresie edukacji i kapitału społecznego

Regionalny Program Strategiczny w zakresie edukacji i kapitału społecznego jest jednym z zasadniczych narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030 (SRWP 2030). Program przyjął Zarząd Województwa Pomorskiego Uchwałą Nr 757/271/21 z dnia 29 lipca 2021 r.

Zakres tematyczny RPS przedstawia działania mające na celu zwiększenie jakości usług edukacyjnych na wszystkich etapach kształcenia z uwzględnieniem potrzeb gospodarki i rynku pracy, postępu technologicznego i wyzwań cywilizacyjnych, rozwój aktywnej i świadomej wspólnoty regionalnej, wzrost identyfikacji mieszkańców z regionem, zachowanie dziedzictwa kulturowego, wzmocnienie poczucia więzi mieszkańców ze środowiskiem lokalnym oraz poprawę funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznych służących wzajemnej integracji. RPS zawiera również charakterystykę przedsięwzięć strategicznych wynikających ze zobowiązań Samorządu Województwa Pomorskiego zapisanych w SRWP 2030. Zakres tematyczny obejmuje dwa cele strategiczne SRWP 2030 i szesnaście ukierunkowań tematycznych.

W nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego, w Programie opisano tożsamość i różnorodność, w tym zróżnicowanie etniczne i kulturowe Pomorza, podkreślono ogromny potencjał dziedzictwa niematerialnego regionu. Wskazano także, że województwo pomorskie posiada wyjątkowe zasoby dziedzictwa kulturowego, a utrzymanie w jak najlepszym stanie zabytków wymaga stałej nad nimi opieki i prowadzenia systematycznych działań na rzecz ich zabezpieczenia. Liczba inwestorów zainteresowanych utrzymywaniem obiektów zabytkowych nadal jest niewystarczająca. W analizie SWOT w słabych stronach wymieniono niekompletne działania w zakresie zahamowania procesów degradacji zabytków i poprawy stanu ich zachowania, zaś w mocnych stronach: różnorodność regionu, w tym kulturowa, etniczna, społeczna, powiązana z tożsamością regionalną i lokalną oraz tradycjami morskimi oraz zakorzenienie w regionalnej społeczności postaw wolnościowych, solidarnościowych, samorządowych, oddolnych i obywatelskich, a także podejmowane z poziomu regionu działania systemowe w obszarze rewitalizacji. Z kolei w zagrożeniach podano zanik tradycji i przekazu międzypokoleniowego, tradycyjnych zawodów i rzemiosł.

W ramach zaplanowanego działania 2.1.2 Rozwój infrastruktury kultury i zachowanie dziedzictwa materialnego założono następujący zakres interwencji:

1. Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury kultury.
2. Wzmacnianie roli nowych technologii w budowaniu oferty instytucji kultury, w tym działań związanych z e-kulturą oraz zapewnianiem dostępności osobom ze specjalnymi potrzebami.
3. Wzmacnianie integracyjnego potencjału kultury, w tym uczestnictwa w kulturze.
4. Przeciwdziałanie procesowi degradacji zabytków oraz poprawa stanu zachowania obiektów i obszarów zabytkowych.
5. Przywracanie wartości obiektom i zespołom zabytkowym m.in. poprzez nadanie im nowych funkcji służących celom społecznym, kulturalnym i turystycznym.

Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027

Komisja Europejska decyzją wykonawczą CCI 2021PL16FFPR011 przyjęła 7 grudnia 2022 r. program Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027. Jest to to program inwestycyjny współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, którego celem jest podjęcie wyzwań rozwojowych stojących przed województwem pomorskim zapisanych w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030. W dokumencie sformułowano następujące priorytety:

1. Fundusze europejskie dla konkurencyjnego i inteligentnego Pomorza.
2. Fundusze europejskie dla zielonego Pomorza.
3. Fundusze europejskie dla mobilnego Pomorza.

4. Fundusze europejskie dla lepiej połączanego Pomorza.
5. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFS+).
6. Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFRR).
7. Fundusze europejskie dla Pomorza bliższego obywatelom.
8. Priorytet pomocy technicznej (EFS+).
9. Priorytet pomocy technicznej (EFRR).

W programie przedstawiono cele polityki spójności, w tym nawiązujące do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego:

- CP 4(vi) Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych, w ramach którego wskazano następujące uzasadnienie:
  - Kluczowym elementem kapitału społecznego regionu jest potencjał kulturowy. W Pomorskiem widoczne są deficyty w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego. Liczba inwestorów zainteresowanych utrzymywaniem obiektów zabytkowych jest niewystarczająca - następstwem jest ich postępująca degradacja.
  - Konieczne jest przywracanie wartości obiektom, zespołom i przestrzeniom zabytkowym, m.in. poprzez nadanie im nowych funkcji lub rozwój dotychczasowych służących celom społecznym, kulturalnym i turystycznym.
  - Instytucje kultury niedostatecznie włączają się w działania na rzecz społeczności lokalnych. Niezbędny jest ich rozwój infrastrukturalny – w zakresie rozwijania społecznych funkcji kultury oraz oferty promującej różnorodność kulturową i kulturę dialogu.
  - Wysoka atrakcyjność turystyczna, walory przyrodnicze i kulturowe, zmiana oczekiwań odwiedzających związana z pandemią COVID-19 oraz coraz większa świadomość zdrowotna i starzenie się społeczeństwa, to główne argumenty za rozwojem zintegrowanej oferty turystyczno-kulturalno-zdrowotnej oraz infrastruktury turystyki aktywnej. Duże znaczenie ma także rozwój oferty pozwalającej na wydłużenie sezonu turystycznego.
  - Wciąż występują deficyty w budowaniu sieciowych produktów turystycznych oraz niewystarczająca współpraca interesariuszy przy tworzeniu wspólnej oferty.
  - Z uwagi na presję turystyczną na środowisko oraz zjawisko „overtourismu”, konieczne jest zwrócenie uwagi na działania ograniczające negatywny wpływ turystyki na środowisko.
  - Odpowiednie wykorzystanie dziedzictwa wzmocni rolę kultury i zrównoważonej turystyki w procesie zwiększania spójności społecznej województwa, może przyczynić się także do wzrostu zatrudnienia oraz bardziej zrównoważonego wykorzystania środowiska. Aby to osiągnąć konieczna jest poprawa stanu zachowania dziedzictwa oraz stworzenie możliwości jego zrównoważonej eksploatacji i nowoczesnych narzędzi zarządzania.

W obszarze infrastruktury kultury, realizowane będą działania dotyczące:

- rozwoju infrastruktury kultury, w szczególności służącej integracji lokalnych społeczności (w tym imigrantów), z uwzględnieniem – jako element szerszych projektów – kwestii wzmacniania roli nowych technologii w budowaniu oferty instytucji kultury, zapewnienia dostępności

- osobom ze specjalnymi potrzebami oraz edukacji kulturalnej (w ramach finansowania krzyżowego),
- przeciwdziałania procesowi degradacji zabytków oraz poprawy stanu zachowania obiektów i obszarów zabytkowych w powiązaniu z celami gospodarczym i społecznymi,
  - przywracania wartości obiektom i zespołom zabytkowym oraz przestrzeniom zabytkowym i skupionym wokół obiektów/zespołów zabytkowych, m.in. poprzez nadanie im nowych funkcji lub rozwój funkcji dotychczasowych służących celom społecznym, kulturalnym i turystycznym,
  - wzmocnienia walorów kulturowych przestrzeni publicznych w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków, w szczególności w celu aktywizacji społecznej i obywatelskiej, jak również w celu promowania dobrych praktyk nawiązujących do koncepcji Nowego Europejskiego Bauhausu.

W zakresie przywracania wartości obiektom i zespołom zabytkowym oraz przestrzeniom zabytkowym i skupionym wokół obiektów/zespołów zabytkowych, preferowane będą projekty realizowane na obszarach koncentracji charakterystycznych dla regionu elementów dziedzictwa kulturowego.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W podrozdziale 5.1. przedstawiono te dokumenty strategiczne, które obowiązują w ramach czasowych odpowiadających Gminnemu Programowi Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028.

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Subkowy

Uchwałą XXVII/191/2021 z dnia 7 września 2021 r. Rada Gminy Subkowy po raz ostatni przyjęła zmianę Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Subkowy.

Dokument składa się z części tekstowej, w tym 2 głównych części: uwarunkowania oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, a także części mapowej. Pierwsza mapa przedstawia uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, zaś druga – kierunki zagospodarowania przestrzennego. Na mapach uwzględnione zostały walory turystyczno-kulturowe, strefy ochrony zabytków oraz obiekty zabytkowe z wyszczególnieniem na gminną ewidencję zabytków, wojewódzką ewidencję zabytków oraz rejestr zabytków.

W części poświęconej uwarunkowaniom, w rozdziale 4. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej opisano rys historyczny gminy oraz informacje historyczne dla poszczególnych miejscowości. Wyodrębniono podrozdział 4.1 Zabytki i obszary objęte ochroną konserwatorską w gminie. Wymieniono występujące zespoły ruralistyczne, obiekty sakralne kościoły i kapliczki, obiekty rezydencjonalne, zabytki techniki, obiekty militarne, cmentarze, zabytkowe zespoły zieleni. Wyszczególniono także podpunkty 4.1.1 Zabytki ujęte w rejestrze zabytków, 4.1.2 Zabytki ujęte w ewidencji zabytków, 4.1.3 Stanowiska archeologiczne. Wskazano także, że na terenie Gminy Subkowy nie ma opracowanej listy dóbr kultury współczesnej i brak jest również wniosków o wpisanie na nią jakichkolwiek obiektów.

W podrozdziale 4.3 Podsumowanie, podkreślono że dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego obowiązuje ochrona zgodnie z przepisami odrębnymi; wszelkie prace zarówno przy obiektach, jak i w obrębie obszarów wymagają pozwolenia Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W obszarze gminy ustalono następujące obszary i obiekty dziedzictwa kulturowego i zabytków o wartości lokalnej podlegające ochronie:

- wartościowe układy przestrzenne wsi;
- zieleń historyczna parków i cmentarzy oraz historyczna zieleń komponowana (związana z układem komunikacyjnym);
- zabytek techniki – śluza międzyzłęska;
- stanowiska archeologiczne;
- elementy ekspozycji krajobrazu – otwarcia widokowe i ciągi ekspozycji widokowej.

W Studium sformułowano ogólne zasady ochrony zasobów środowiska kulturowego w zakresie:

- obszarów i obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków;
- wartościowych układów przestrzennych wsi;
- ochrony i rehabilitacji w obrębie historycznych parków i cmentarzy;
- elementów ekspozycji krajobrazu;
- ochrony obiektów archeologicznych.

W dokumencie znalazł się także zapis bezpośrednio odwołujący się do gminnego programu opieki nad zabytkami: „Program opieki nad zabytkami gminy Subkowy powinien być okresowo uaktualniany i weryfikowany oraz uwzględniany w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.”

Strategia Rozwoju Gminy Subkowy na lata 2025-2034

Dokument został przyjęty Uchwałą Nr XI/52/25 przez Radę Gminy Subkowy w dn. 28 stycznia 2025 r. Składa się z dwóch głównych części: Stan i wyzwania rozwoju Gminy Subkowy oraz Strategiczne kierunki Rozwoju Gminy Subkowy. Ponadto zawiera załączniki, w tym diagnozę sytuacji przestrzennej, gospodarczej i społecznej Gminy Subkowy. W niej też znajduje się jeden z podrozdziałów pn. walory kulturowe i zabytki, w którym to wskazano, że na terenie Gminy włączono do Gminnej Ewidencji Zabytków 207 nieruchomości, w tym 29 z nich wpisano do Rejestru Zabytków Województwa Pomorskiego. Do najbardziej znaczących zabytków z terenu gminy zaliczają się kościoły oraz zespoły dworsko-parkowe. W analizie SWOT w mocnych stronach uwzględniono wysokie walory kulturowe (zabytki) dające szansę na rozwój usług czasu wolnego i rekreacji.

W Strategii opracowano misję, która brzmi: „*Misją Gminy Subkowy jest rozwijanie się jako dynamiczny i zrównoważony region, który łączy tradycje rolnicze z nowoczesnymi rozwiązaniami gospodarczymi. Dążymy do budowania silnej wspólnoty, wspierając innowacyjność, edukację oraz równy dostęp do usług społecznych. Tworzymy miejsce, w którym każdy mieszkaniec – bez względu na wiek czy status – czuje się doceniony i otoczony wsparciem. Wykorzystujemy nasze bogate dziedzictwo kulturowe oraz strategiczne położenie, aby zapewnić harmonijny rozwój i współpracę, dbając jednocześnie o ochronę środowiska i poprawę jakości życia*” oraz wizję: „*Gmina Subkowy to nowoczesna i przyjazna przestrzeń, która przyciąga mieszkańców, przedsiębiorców, rolników i turystów. Wykorzystuje unikalne walory przyrodnicze, kulturowe i strategiczne położenie, aby wspierać zrównoważony rozwój i promocję regionu. Jest rozpoznawalnym regionem oraz nowoczesnym centrum rolniczym, opartym na*

innowacjach. Tworzymy zintegrowaną wspólnotę aktywnych i przedsiębiorczych mieszkańców, zapewniając rozwiniętą infrastrukturę i dobrą komunikację”.

Zaproponowano pakiet rozwiązań na najbliższe lata w postaci celów strategicznych i operacyjnych w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społecznym:

1. Wysoka jakość życia mieszkańców bazująca na rozwiniętej infrastrukturze, czystym środowisku i przyjaznej przestrzeni
  - 1.1 Rozwój infrastruktury komunikacyjnej i sieciowej
  - 1.2 Poprawa bezpieczeństwa publicznego
  - 1.3 Świadoma i aktywna polityka przestrzenna
  - 1.4 Poprawa jakości środowiska naturalnego
2. Zrównoważony rozwój gospodarczy gminy
  - 2.1 Rozwój sfery gospodarczej Gminy
  - 2.2 Promocja Gminy oparta na walorach przyrodniczych i kulturowych
3. Wysoka jakość życia mieszkańców dzięki rozwiniętej ofercie społecznej
  - 3.1 Wysoka jakość systemu oświaty i opieki nad dziećmi
  - 3.2 Usprawnienie działania systemu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej
  - 3.3 Działania na rzecz rozwoju kultury i integracji mieszkańców Gminy

W ramach celu 2.2 Promocja Gminy oparta na walorach przyrodniczych i kulturowych przedstawiono kierunki działań związane z obiektami zabytkowymi:

- Zachowanie i modernizacja obiektów dziedzictwa kulturowego występujących na terenie Gminy;
- Zachowanie obiektów zabytkowych oraz zwiększenie ich rozpoznawalności;
- Renowacja obiektów zabytkowych i historycznych na terenie gminy oraz zapewnienie dostępności do nich osobom ze szczególnymi potrzebami.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego z terenu Gminy Subkowy

MPZP są jedną z prawnych form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zapisy chroniące obiekty zabytkowe znajdują się zazwyczaj w części poświęconej dziedzictwu kulturowemu. Na terenie Gminy Subkowy funkcjonują 43 Plany Zagospodarowania Przestrzennego i ich zmiany zgodnie z danymi zamieszczonymi na portalu <https://subkowy.e-mapa.net/wykazplanow>. Stopień pokrycia gminy planami miejscowymi wynosi 39,9% powierzchni gminy (GUS, 2023). Poniżej w formie tabelarycznej przedstawiono szczegółowe dane dotyczące MPZP.

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Subkowy

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
1	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru fragmentów wsi: Wielka Słońca, Mała Słońca, Gorzędziej, Subkowy w gminie Subkowy dla przebiegu gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500 Prob 8,4 MPa Włocławek - Gdynia wraz ze strefą ochronną i urządzeniami	XVIII/141/2000	2000-09-21	obowiązują

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
	towarzyszącymi - fragmentu przebiegającego przez teren gminy Subkowy w województwie pomorskim			
2	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy obejmującego obszar wsi Gorzędziej <u>wraz ze zmianą</u>	XX/149/2000 XLVI/309/23	2000-12-21 2 marca 2023 r.	obowiązują obowiązują
3	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego fragment wsi Radostowo dz. nr 69, 53/2	V/51/2003	2003-07-03	brak
4	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego fragment wsi Wielgłowy działki nr 80/10 i 80/11	V/52/2003	2003-07-03	brak
5	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego fragment wsi Brzuśce dz. nr 279/2	V/53/2003	2003-07-03	brak
6	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego obszar wsi Subkowy <u>wraz ze zmianami</u>	VI/60/2003 XXX/274/10 XXXV/239/18	2003-08-28 09.11.2010 r. 25.01.2018 r.	obowiązują obowiązują brak
7	w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. 334/2 we wsi Subkowy w gminie Subkowy	IX/76/07	2007-10-25	adnotacja o braku zabytków
8	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. 73/3 we wsi Wielgłowy, obręb geod. Brzuśce w gminie Subkowy	IX/77/07	2007-10-25	obowiązują
9	w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmujący obszar dz. geod. nr 290 we wsi Subkowy w gminie Subkowy	XI/106/08	2008-03-06	obowiązują
10	w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. 203/1, 274/2, 274/6, 307, 310, 305, 316, 318/1, 434/7, 434/8, 434/9 we wsi Subkowy w gminie Subkowy	XI/107/08	2008-03-06	obowiązują
11	w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 417, 418/1, cz. 419, 430 i cz. 422/2 położonych w Subkowach, gmina Subkowy	XXX/272/10	2010-11-09	obowiązują
12	w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. Nr 129/5 we wsi Subkowy w gminie Subkowy	XXX/273/10	2010-11-09	obowiązują
13	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 198/8 położonej w Subkowach, gmina Subkowy	VII/49/11	2011-06-16	nie ustala się
14	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 28/1 i cz. 29/2 położonych w	VII/53/11	2011-06-16	nie ustala się

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
	miejsowości Narkowy, obręb geodezyjny Subkowy, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej			
15	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów obszarów obrębów geodezyjnych Subkowy i Wielka Słońca związanego z przebiegiem rurociągu i miejscem poboru wody i zrzutu ścieków dla planowanej elektrowni węglowej w miejscowości Rajkowy w gminie Pelplin	IX/66/11	2011-09-29	obowiązują
16	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 109,112,113,114,115,116,117,118,123,135,136/2 i 148 położonych w miejscowości Brzuśce oraz dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 123 i 148 położonych w miejscowości Waćmierz z przeznaczeniem na lokalizację elektrowni wiatrowych	IX/65/11	2011-09-29	nie ustala się
17	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego działek nr 234/13, 317, 326, 412/4 i części działek nr 232, 318/1, 318/2, 320, 321/2,322/2, 330/6, 411, 437/2 położonych w Subkowach, gmina Subkowy	XII/94/11	2011-12-23	obowiązują
18	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 64/1, 64/2, 64/4, 64/5, 64/6, 64/7, 64/7, 64/8 położonych w miejscowości Wielgłowy, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej	XIII/116/12	2012-01-26	obowiązują
19	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 80/10 i sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr cz.57, 76/2, 76/3, 76/5, 76/7, 76/8, 76/9, 77/1, 77/3, 77/4, 77/5, 77/6, 77/7, cz. 79, 80/7, 81, 82 położonych w miejscowości Wielgłowy, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej	XXII/200/13	2013-02-28	obowiązują
20	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości o nr ewidencyjnych 196/7, 196/8, 197/3, 197/4, 198/1, 198/7 położonych w Subkowach, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej z dopuszczeniem usług nieuciążliwych dla środowiska	XXVI/228/13	2013-08-29	obowiązują

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
21	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości o nr ewidencyjnym 159/39 położonej w Subkowach, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	XXVI/230/13	2013-08-29	obowiązują
22	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki nr 350/6 położonej w Subkowach, gmina Subkowy	XXVI/229/13	2013-08-29	obowiązują
23	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 249/1 położonej w miejscowości Wielgłowy I działek oznaczonych geodezyjnie nr 269 I 885 położonych w miejscowości Brzuśce, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej	XXVIII/237/13	2013-10-31	obowiązują
24	w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek nr 154 i nr 155 położonych w miejscowości Brzuśce, gmina Subkowy z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	XXX/266/13	2013-12-19	obowiązują
25	w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działek oznaczonych geodezyjnie nr 255/2, 256 i nr 260/3 położonych w miejscowości Brzuśce z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jedno i wielorodzinnej	XXXVIII/324/14	2014-10-24	obowiązują
26	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 148/2 i części obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 195/2 położonych w miejscowości Brzuśce	XXXVIII/326/14	2014-10-24	obowiązują
27	w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki oznaczonej geodezyjnie nr 47/1 i części obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 47/2 i nr 48 położonych w miejscowości Wielgłowy obręb geodezyjny Brzuśce z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej	XXXVIII/325/14	2014-10-24	obowiązują
28	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wielgłowy	XXXI/197/17	2017-09-28	obowiązują
29	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Subkowy w części obrębu geodezyjnego Wielka Słońca	XXXI/198/17	2017-09-28	obowiązują

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
30	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Narkowy	XXXIII/218/17	2017-11-23	obowiązują
31	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wielka Słońca, Gmina Subkowy	XXXVI/255/18	2018-02-22	obowiązują
32	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działki oznaczonej geodezyjnie nr 251/2 położonej w miejscowości Rybaki, obręb geodezyjny Wielka Słońca, w celu przeznaczenia ww. obszaru pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej	XXXVI/256/18	2018-02-22	obowiązują
33	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działki oznaczonej geodezyjnie nr 227/3 położonej w miejscowości Brzuśce, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej	XXXVII/266/18	2018-03-22	adnotacja o braku zabytków
34	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu działki nr 28 położonej w obrębie geodezyjnym Radostowo, jednostka ewidencyjna Subkowy	XXXVIII/273/18	2018-04-26	adnotacja o braku zabytków
35	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działki oznaczonej geodezyjnie nr 88/1 położonej w miejscowości Waćmierz	VIII/61/19	2019-06-25	adnotacja o braku zabytków
36	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów wsi Brzuśce, gmina Subkowy	VIII/60/19	2019-06-25	obowiązują
37	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego fragmentu dla działki nr 39/8 położonej w miejscowości Wielgłowy, obręb ewidencyjny Brzuśce, jednostka ewidencyjna Gmina Subkowy	X/72/19	2019-09-03	adnotacja o braku zabytków
38	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów wsi Mała Słońca, gmina Subkowy	XV/109/20	2020-01-21	obowiązują
39	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obrębu geodezyjnego Subkowy	XXVIII/193/21	2021-10-26	obowiązują
40	w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 195/2 położonej w miejscowości Brzuśce i miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 193/4	XXIV/202/21	2021-11-23	adnotacja o braku zabytków

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Uchwała	Data uchwały	Zapisy dot. zabytków
	położonej w miejscowości Brzuśce oraz 250/4 i 250/2 w miejscowości Wielogłowy			
41	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 34/6 i 34/10 oraz 89/17 położonych w miejscowości Radostowo	XXXIV/235/22	2022-04-26	obowiązują
42	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części działki nr 248/6 położonej w miejscowości Wielogłowy	XXXIX/266/22	2022-10-25	adnotacja o braku zabytków
43	w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części działki nr 255/2 położonej w miejscowości Brzuśce	LIV/355/23	2023-11-07	adnotacja o braku zabytków

Źródło: www.subkowy.e-mapa.net

1. Uchwała nr XVIII/141/2000 Rady Gminy Subkowy z dnia 21 września 2000 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru fragmentów wsi: Wielka Słońca, Mała Słońca, Gorzędziej, Subkowy w gminie Subkowy dla przebiegu gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500 Prob 8,4 MPa Włocławek – Gdynia wraz ze strefą ochronną i urządzeniami towarzyszącymi – fragmentu przebiegającego przez teren gminy Subkowy w województwie pomorskim.

Warunki zagospodarowania w obszarach chronionych:

a) zachować pełną ochronę archeologiczną w obszarach ochroniony archeologicznej oznaczonej na rysunku planu. Prace ziemne wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w którym zostaną określone warunki prowadzenia robót.

2. Uchwała nr XX/149/2000 Rady Gminy Subkowy z dnia 21 grudnia 2000 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego obszar wsi Gorzędziej.

Na załączniku graficznym nr 1 do niniejszej uchwały obowiązującymi ustaleniami planu są:

- stanowiska archeologiczne do zachowania i ochrony.

Na załączniku graficznym nr 2 do niniejszej Uchwały obowiązującymi ustaleniami planu są:

- obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa: nr A-1006 (zespół dworsko - parkowy) i nr A-1032 (kościół parafialny wraz z cmentarzem),
- stanowiska archeologiczne do zachowania i ochrony,
- grodzisko z okresu średniowiecznego do ochrony.

Zmiana - Uchwała Nr XLVI/309/23 Rady Gminy Subkowy z dnia 2 marca 2023 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego obszar wsi Gorzędziej

Wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej nie zmieniają się na skutek dokonanej zmiany ustaleń planu w zakresie parametrów zagospodarowania terenu, tj. zmiany obligatoryjnej linii zabudowy na nieprzekraczalną linię zabudowy.

6. Uchwała nr VI/60/2003 Rady Gminy w Subkowach z dnia 28 sierpnia 2003 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego obszar wsi Subkowy.

Na załączniku graficznym nr 1 do niniejszej Uchwały obowiązującymi ustaleniami planu są m.in.:

- obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa,
- obszary i obiekty postulowane do wpisania do rejestru zabytków województwa,
- stanowiska archeologiczne do zachowania i ochrony, w tym strefy o szczególnych, wartościach
- układ ruralistyczny wsi Subkowy wraz z rozłogiem, do zachowania i ochrony,
- cenne założenia małych folwarków związanych z wsią, do zachowania tradycji formy układu przestrzennego.

Na załączniku graficznym nr 2 do niniejszej Uchwały, obejmującym obszar zainwestowany wsi obowiązującymi ustaleniami planu są m.in.:

- obszary wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa,
- pojedyncze obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa,
- zespoły przestrzenne postulowane do wpisania do rejestru zabytków województwa,
- pojedyncze obiekty postulowane do wpisania do rejestru zabytków województwa,
- cenne obiekty o wartościach historycznych do ochrony.

Zmiana - Uchwała Nr XXX/274/10 Rady Gminy Subkowy z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Subkowy, obejmującego obszar wsi Subkowy

Dla wybranych kart terenów:

Ustala się wymóg ochrony historycznych podziałów własnościowych (zaznaczone na schemacie „Historyczne rozgraniczenia nieruchomości” – zał. A do niniejszej Uchwały) poprzez zakaz scalania działek historycznych, których granice podlegają ochronie oraz poprzez ich ucztylnienie, w szczególności poprzez lokalizację zabudowy lub zieleni na granicy nieruchomości; projekt podziału historycznych działek należy uzgodnić z właściwym Konserwatorem Zabytków”.

Możliwość lokalizacji nowej zabudowy oraz wielkość rzutu nowych budynków należy uzgodnić z właściwym Konserwatorem Zabytków.

8. Uchwała nr IX/77/2007 Rady Gminy Subkowy z dnia 25.10.2007 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. 73/3 we wsi Wielgłowy obręb geod. Brzuśce w gminie Subkowy.

W obszarze planu znajdują się stanowiska archeologiczne objęte ochroną konserwatorską zasięg strefy pokazano na załączniku graficznym - rysunku planu. Wszelkie działania inwestycyjne planowane w obrębi strefy ochrony archeologicznej muszą być poprzedzone przeprowadzeniem archeologicznych badań ratowniczych. Projekty inwestycyjne podlegają uzgodnieniu z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku i opiniowaniu przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

W obszarze planu nie występują inne niż wymienione w ust. 6 obiekty lub obszary chronione na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

nie występują żadne obiekty ani obszary wpisane do ewidencji zabytków, nie występują także obiekty ani obszary stanowiące dobra kultury współczesnej wymagające ochrony.

9. Uchwała nr XI/106/2008 Rady Gminy Subkowy z dnia 6 marca 2008 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. nr 290 we wsi Subkowy w gminie Subkowy.

Obszar objęty zmianą planu znajduje się w granicach strefy ochrony konserwatorskiej obejmującej układ ruralistyczny wsi Subkowy wraz z rozłogiem, wskazanego do zachowania i ochrony. Ustala się wymóg uzgadniania inwestycji realizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej z właściwym terenowo konserwatorem zabytków.

Istniejący ciek wodny – potok Drybok, przylegający do obszarów objętych planem wskazany jest do ochrony i zachowania, gdyż stanowi historyczny element tradycji miejsca, związany z tzw. „nawsiem” wsi Subkowy, dawnej owalnicy.

W obszarze objętym zmianą planu nie występują obszary chronione na podstawie przepisów ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie występują żadne obiekty ani obszary wpisane do ewidencji zabytków; nie występują także obiekty ani obszary stanowiące dobra kultury współczesnej wymagające ochrony.

10. Uchwała nr XI/107/08 Rady Gminy Subkowy z dnia 06 marca 2008 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. 203/1, 274/2, 274/6, 307, 310, 305, 316, 318/1, 434/7, 434/8i 434/9 we wsi Subkowy w gminie Subkowy.

Obszary objęte planem znajdują się w granicach strefy ochrony konserwatorskiej obejmującej układ ruralistyczny wsi Subkowy wraz z rozłogiem, wskazanego do zachowania i ochrony. Ustala się wymóg uzgadniania inwestycji realizowanych w strefie ochrony konserwatorskiej z właściwym terenowo konserwatorem zabytków.

Budynek przy ul. Wybickiego 29, wskazany na rysunku planu nr 5 (dz. geod. 316) stanowi obiekt o walorach historycznych, znajdujący się w ewidencji konserwatorskiej, wskazany do ochrony.

Istniejący ciek wodny – potok Drybok, przylegający do obszarów objętych planem wskazany jest do ochrony i zachowania, gdyż stanowi historyczny element tradycji miejsca, związany z tzw. „nawsiem” wsi Subkowy, dawnej owalnicy.

Na pozostałych obszarach objętych planem nie występują inne niż wymienione powyżej obiekty lub obszary chronione na podstawie przepisów ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, nie występują także obiekty ani obszary stanowiące dobra kultury współczesnej wymagające ochrony.

11. Uchwała nr XXX/272/10 Rady Gminy Subkowy z dnia 9 listopada 2010 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 417, 418/1, cz. 419, 430 i cz. 422/2 położonych w Subkowach, gmina Subkowy.

W granicach historycznego zespołu ruralistycznego wsi Subkowy (granicę zaznaczono na Rysunku planu - załączniku nr 1 do niniejszej Uchwały) obowiązują następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) zakaz lokalizacji wielkogabarytowych nośników reklamowych, dopuszcza się wyłącznie reklamy o maksymalnej powierzchni 1m²;

2) zmiany sposobu zagospodarowania terenu, budowa, rozbudowa, odbudowa budynków oraz podziały nieruchomości wymagają uzgodnienia z właściwym konserwatorem zabytków;

3) zakaz stosowania prefabrykowanych ogrodzeń betonowych.

2. W obszarze zabytkowym historycznego parku kształtowanego w założeniu dworsko-parkowym i folwarcznym (obszar zaznaczono na Rysunku planu - załączniku nr 1 do niniejszej Uchwały) oraz w jego otoczeniu, obejmującym tereny: 1.ZP/U, 4.ZP/U i 5.ZP obowiązują następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) przedmiotem ochrony są: historyczna zieleń, w tym starodrzew i elementy zieleni kompozycyjnej, układ historycznych budynków i sposób zagospodarowania terenu;

2) istniejąca sala gimnastyczna w parku przeznaczona jest docelowo do likwidacji; obowiązuje zakaz rozbudowy i przebudowy istniejącego obiektu, dopuszcza się wyłącznie roboty budowlane stanowiące remont bieżący budynku;

3) dopuszczalne ustaleniami planu sposoby zagospodarowania w terenie 1.ZP/U należy poprzedzić projektem rewaloryzacji uzgodnionym z właściwym konserwatorem zabytków;

4) zabytkowa zieleń wysoka w terenie 1.ZP/U wymaga ochrony, wszelkie działania należy poprzedzić projektem rewaloryzacji; wycięcie drzew podlega uzgodnieniu z właściwym konserwatorem zabytków;

5) w terenie 1.ZP/U obowiązuje zakaz lokalizacji nowej zabudowy;

6) w terenie 5.ZP obowiązuje zakaz lokalizacji budynków;

7) lokalizację oraz formę zabudowy w terenie 4.ZP/U należy uzgadniać z właściwym konserwatorem zabytków.

3. Wszelkie działania w zabytkowym obszarze i całym obszarze planu powinny być ściśle powiązane z zachowaniem i wyeksponowaniem budynku dawnego dworu, parku i wartościowych budynków gospodarczych dawnego folwarku (poza obszarem planu).

4. Postuluje się promocję obszaru oraz wykorzystanie jego walorów zgodnie z ich wartością.

12. Uchwała nr XXX/273/10 Rady Gminy Subkowy z dnia 9 listopada 2010 roku w sprawie uchwalenia Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar dz. geod. nr 129/5 we wsi Subkowy w gminie Subkowy.

Obszar wskazany na rysunku planu jako teren 1.U oraz dz. geod. 129/3 (położona poza granicami opracowania planu) stanowią cenne założenie przestrzenne - zespół zabudowy dawnego folwarku z pozostałościami parku (z II poł. XIX w.), charakterystyczny dla krajobrazu wsi, wskazany do ochrony. W terenie obowiązuje zachowanie zabytkowej zabudowy, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy, a także użytkowanie terenu nie kolidujące z historyczną funkcją zespołu dawnego folwarku (zespołu dworsko-parkowego) i obiektu dawnego dworu. Inwestycje realizowane w obrębie zespołu wymagają uzgodnień z właściwym konserwatorem zabytków. Szczegółowe warunki zabudowy i zagospodarowania terenu zawiera § 11 uchwały.

Istniejący ciek wodny - potok Drybok, przylegający do obszarów objętych planem wskazany jest do ochrony i zachowania jako historyczny element tradycji miejsca, związany z tzw. "nawsiem" wsi Subkowy, dawnej owalnicy.

Budynek dawnego dworu (budynek z II poł. XIX w.) w terenie 1.U, zaznaczony na rysunku planu (załącznik nr 1 do niniejszej uchwały) wskazany jest do ochrony i zachowania. Ochronie podlegają historyczne cechy: bryła, kształt dachu, forma architektoniczna, dyspozycje ścian, detal architektoniczny (w tym wielkość i kształt okien, podziałów stolarki okiennej), kolorystyki i

stosowanych materiałów budowlanych. Dopuszcza się modernizację, remonty, przebudowy i rozbudowy budynku, przystosowanie go do współczesnych wymogów technicznych i funkcjonalnych - wszelkie działania dotyczące chronionych cech zabytkowej zabudowy wymagają uzgodnienia projektu budowlanego z właściwym konserwatorem zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Na pozostałych terenach objętych planem nie występują inne obszary chronione na podstawie przepisów odrębnych obowiązujących w dniu uchwalenia planu, nie występują inne niż wymienione powyżej obiekty ani obszary wpisane do dobra kultury współczesnej wymagające ochrony.

15. Uchwała nr IX/66/11 Rady Gminy Subkowy z dnia 29 września 2011 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów obszarów obrębów geodezyjnych Subkowy i Wielka Słońca związanego z przebiegiem rurociągu i miejscem poboru wody oraz zrzutu ścieków dla planowanej elektrowni węglowej w miejscowości Rajkowy w gminie Pelplin. W strefie ochrony ekspozycji zabytkowego zespołu dworsko parkowego w Rybakach wpisanego do rejestru zabytków województwa pod nr 1075 (zespół poza obszarem opracowania planu) obowiązuje wymóg uzgadniania inwestycji z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gabaryty budynków i obiektów związanych z pompownią wód z ujęcia wody powierzchniowej z rzeki Wisły lokalizowane w terenie 6.W powinny kontynuować historyczne gabaryty obiektów hydrotechnicznych lokalizowanych w rejonie Wisły; koncepcja architektoniczna wymaga pozytywnej opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Na obszarze opracowania planu znajdują się strefy ochrony archeologicznej objęte ochroną zapisami niniejszego planu – granice stref zaznaczono na załączniku graficznym nr 1 Rysunku planu do niniejszej Uchwały, w obrębie stref ustala się:

- 1) wykonanie wyprzedzających ratowniczych badań wykopaliskowych; z przeprowadzonych badań wykopaliskowych należy wykonać dokumentację archeologiczno-konserwatorską;
- 2) na prowadzenie prac archeologicznych należy uzyskać pozwolenie Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

17. Uchwała nr XII/94/11 Rady Gminy Subkowy z dnia 23 grudnia 2011 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 234/13, 317, 326, 412/4 i części działek nr 232, 318/1, 318/2, 320, 321/2, 322/2, 330/6, 411, 437/2 położonych w Subkowach, gmina Subkowy.

9.1 strefy ochrony dóbr kultury:

- a) część terenu objęta strefą ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Subkowy, jak na rysunku zmiany planu (załącznik nr 1B),
- b) część terenu objęta strefą ochrony ekspozycji zespołu ruralistycznego wsi Subkowy, jak na rysunku zmiany planu (załącznik nr 1B),

9.2 zasady kształtowania struktury przestrzennej:

- a) w obszarze, o którym mowa w pkt 9.1a):
  - wszelkie działania inwestycyjne wymagają uzgodnienia z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku,
  - nową zabudowę należy dostosować w zakresie charakteru oraz detalu architektonicznego do tradycji budowlanej regionu,
  - zakaz stosowania ogrodzeń pełnych i z prefabrykowanych płytowych elementów betonowych,

b) historyczne podziały geodezyjne, jak na rysunku zmiany planu – do zachowania,
9.3 zasady ochrony obiektów o wartościach kulturowych – nie dotyczy.

18. Uchwała nr XIII/116/12 Rady Gminy Subkowy z dnia 26 stycznia 2012 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 64/1, 64/2, 64/4, 64/5, 64/6, 64/7, 64/8 położonych w miejscowości Wielgłowy, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowe.

9.1 strefy ochrony dóbr kultury – teren w części objęty strefą ochrony archeologicznej, jak na rysunku zmiany planu (załącznik nr 1),

9.2 zasady kształtowania struktury przestrzennej – nie ustala się,

9.3 zasady ochrony obiektów o wartościach kulturowych:

a) wszelkie prace ziemne w strefie ochrony archeologicznej poprzedzić wykonaniem badań i dokumentacji archeologiczno - konserwatorskiej,

b) wszelkie działania inwestycyjne w strefie ochrony archeologicznej uzgodnić z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku i zaopiniować przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

19. Uchwała nr XXII/200/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 28 lutego 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 80/10 i sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr cz. 57, 76/2, 76/3, 76/5, 76/7, 76/8, 76/9, 77/1, 77/3, 77/4, 77/5, 77/6, 77/7, cz. 79, 80/7, 81, 82 położonych w miejscowości Wielgłowy, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej.

9.1 strefy ochrony dóbr kultury:

a) teren w części objęty strefą ochrony archeologicznej, jak na rysunku zmiany planu (załącznik nr 1B),

b) pozostałość grobowca rodzinnego, jak na rysunku planu (załącznik nr 1B),

9.2 zasady kształtowania struktury przestrzennej – nie ustala się,

9.3 zasady ochrony obiektów o wartościach kulturowych:

a) dla obszaru, o którym mowa w pkt 9.1a):

1) wszelkie prace ziemne w strefie ochrony archeologicznej poprzedzić wykonaniem badań i dokumentacji archeologiczno-konserwatorskiej,

2) wszelkie działania inwestycyjne w strefie ochrony archeologicznej uzgodnić z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Gdańsku i zaopiniować przez Muzeum Archeologiczne w Gdańsku,

b) dla obszaru, o którym mowa w pkt 9.2b):

1) należy zachować ukształtowanie terenu,

2) należy zachować i pielęgnować istniejącą zieleń wysoką,

3) relikty grobowca – do zachowania.

20. Uchwała nr XXVI/228/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 29 sierpnia 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości o nr ewidencyjnych 196/7, 196/8, 197/3, 197/4, 198/1, 198/7 położonych w Subkowach, z przeznaczeniem

pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej i wielorodzinnej z dopuszczeniem usług nieuciążliwych dla środowiska.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić właściwy organ ochrony zabytków.

21. Uchwała XXVI/230/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 29 sierpnia 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla nieruchomości o nr ewidencyjnym 159/39 położonej w Subkowach, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej.

Obszar opracowania położony jest w strefie ochrony otoczenia i ekspozycji zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Subkowy. Należy zachować historyczny charakter zabudowy.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

22. Uchwała nr XXVI/229/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 29 sierpnia 2013 roku w sprawie: uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki nr 350/6 położonej w Subkowach, gmina Subkowy.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

23. Uchwała nr XXVIII/237/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 31 października 2013 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 249/1 położonej w miejscowości Wielgłowy i działek oznaczonych geodezyjnie nr 269 i nr 885 położonych w miejscowości Brzuśce, obręb geodezyjny Brzuśce, z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej.

Tereny 01.MN/U, 02.MN/U 03.KDW oraz 04.KDW położone w strefie ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Brzuśce.

Zabudowę należy kształtować w zgodzie z tradycją budowlaną wsi i regionu.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

24. Uchwała nr XXX/266/13 Rady Gminy Subkowy z dnia 19 grudnia 2013 roku w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działek nr 154 i nr 155 położonych w miejscowości Brzuśce, gmina Subkowy z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej.

Obszar położony w strefie ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Brzuśce.

Zabudowę należy kształtować w zgodzie z tradycją budowlaną wsi i regionu.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić właściwego terenowo Konserwatora Zabytków.

25. Uchwała nr XXXVIII/324/14 Rady Gminy Subkowy z dnia 24 października 2014 roku w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działek oznaczonych geodezyjnie nr 255/2, 256 i nr 260/3 położonych w miejscowości Brzuśce z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej jedno i wielorodzinne.

W przypadku przebudowy lub remontu obiektu współtworzącego klimat historycznej zabudowy należy zachować oryginalny charakter zabudowy (gabaryty, kształt dachu) oraz stosować charakterystyczne dla tradycji budowlanej wsi i regionu materiały budowlane.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

26. Uchwała nr XXXVIII/326/14 Rady Gminy Subkowy z dnia 23 października 2014 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 148/2 i części obszaru działki oznaczonej geodezyjnie nr 195/2 położonych w miejscowości Brzuśce.

1. Teren 1.01-RM położony w strefie ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Brzuśce, na obszarze której obowiązują następujące ustalenia:

- 1) nakaz kształtowania zabudowy w nawiązaniu do tradycyjnego budownictwa;
- 2) zakaz stosowania nośników reklamowych i reklam wbudowanych, dopuszcza się jedynie szyldy o powierzchni 2 m² dotyczące działalności prowadzonej w obrębie posesji.

2. Na terenie objętym planem występuje obiekt chroniony ustaleniami planu, ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, oznaczony graficznie na rysunku planu, dla którego obowiązują następujące ustalenia:

- 1) zachowanie pierwotnej formy bryły, formy i pierwotnego rodzaju pokrycia dachu, układu i wystroju elewacji, pierwotnej formy stolarki okiennej i drzwiowej oraz detalu architektonicznego;
- 2) wszelkie zmiany w elementach chronionych należy uzgodnić z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków;
- 3) dopuszcza się remonty i przystosowanie ich do współczesnych wymogów technicznych i funkcjonalnych oraz działania wymagające pozwolenia na budowę po uzgodnieniu w/w działań z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków.

3. W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić właściwego terenowo Konserwatora Zabytków.

4. Należy objąć ochroną zieleni wysoką oznaczoną graficznie na rysunku planu, jako związaną z układem ruralistycznym, zaleca się kontynuację nasadzeń w linii istniejących drzew.

27. Uchwała nr XXXVIII/325/14 Rady Gminy Subkowy z dnia 24 października 2014 roku w sprawie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działki oznaczonej geodezyjnie nr 47/1 i części obszaru działek oznaczonych geodezyjnie nr 47/2 i nr 48 położonych w miejscowości Wielgłowy obręb geodezyjny Brzuśce z przeznaczeniem pod tereny zabudowy mieszkaniowej.

W przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znalezisko, wstrzymać wszelkie prace mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku.

28. Uchwała nr XXXI/197/17 Rady Gminy Subkowy z dnia 28 września 2017 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wielgłowy.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym krajobrazów kulturowych, wskazuje się na rysunku planu granicę historycznego zespołu folwarcznego, w granicach którego:

- 1) obowiązują ustalenia szczegółowe dla terenu, zawarte w § 12;
- 2) zakazuje się wprowadzenia nowej zabudowy na terenie zieleni komponowanej, dopuszcza się odtworzenie założenia zielni niskiej z uwzględnieniem stawu.

29. Uchwała nr XXXI/198/17 Rady Gminy Subkowy z dnia 28 września 2017 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Subkowy w części obrębu geodezyjnego Wielka Słońca.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:

- ze względu na charakter występowania znalezisk archeologicznych, nie można wykluczyć istnienia na terenie objętym granicami planu zabytkowych obiektów archeologicznych, objętych ochroną zgodnie z przepisami odrębnymi.

Projekt planu miejscowego w § 8 zawiera ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

30. Uchwała nr XXXIII/218/17 Rady Gminy Subkowy z dnia 23 listopada 2017 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Narkowy.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się w przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego, należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami.

31. Uchwała nr XXXVI/255/18 Rady Gminy Subkowy z dnia 22 lutego 2018 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu wsi Wielka Słońca, Gmina Subkowy.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obejmuje się ochroną prawa miejscowego park podworski, oznaczony na rysunku planu, dla którego:
  - a) ustala się dążenie do rewaloryzacji parku,
  - b) ustala się wymóg zachowania elementów historycznego układu przestrzennego parku, w tym wjazdu, starodrzewu i zieleni wysokiej,
  - c) zakazuje się usuwania starodrzewu, z zastrzeżeniem lit. d,
  - d) dopuszcza się wycinkę drzew w złym stanie fitosanitarnym i zagrażających bezpieczeństwu, pod warunkiem ich kompensacji,
  - e) zakazuje się wprowadzania wewnętrznych podziałów na terenie parku oraz jego dzielenia;
  - f) zakazuje się wprowadzenia nowej zabudowy na terenie parku, z wyjątkiem odtworzenia historycznego dworu, w orientacyjnej lokalizacji – jak na rysunku planu (docelowa lokalizacja na reliktach fundamentów),
  - g) wszelkie zamierzenia inwestycyjne w obrębie parku oraz elementów chronionych – starodrzewu, podlegają przepisom odrębnym z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami;
- 2) obejmuje się ochroną prawa miejscowego krzyż, oznaczony na rysunku planu, dla którego ustala się:
  - a) utrzymanie obecnej lokalizacji,
  - b) utrzymanie obecnego (trójkątnego) kształtu terenu, na którym znajduje się krzyż,
  - c) utrzymanie formy obiektu,
  - d) utrzymanie zieleni towarzyszącej;
- 3) wskazuje się na rysunku planu granicę strefy ochrony konserwatorskiej dawnego zespołu pofolwarcznego, dla której obowiązują ustalenia zawarte w pkt 1 oraz ustalenia szczegółowe dla terenu, zawarte w § 13.
- 4) wskazuje się na rysunku planu fragment granicy strefy ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi Wielka Słońca, dla której obowiązują ustalenia zawarte w pkt 1 oraz ustalenia szczegółowe dla terenu.
- 5) w przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

32. Uchwała nr XXXVI/256/18 Rady Gminy Subkowy z dnia 22 lutego 2018 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części działki oznaczonej geodezyjnie nr 251/2 położonej w miejscowości Rybaki, obręb geodezyjny Wielka Słońca, w celu przeznaczenia ww. obszaru pod tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowe.

Układ zabudowy działki:

- a) w nawiązaniu do historycznej zabudowy układu ruralistycznego wsi Rybaki - budynek mieszkalny, mieszkalno-usługowy lub usługowy na rzucie prostokąta, o stosunku długości boków 1:2 lub 1:2,5, usytuowany kalenicowo do drogi – ul. Kociewskiej; budynki gospodarcze i garaże usytuowane równolegle za budynkiem przeznaczenia podstawowego,
- b) w nawiązaniu do historycznych siedlisk - budynek mieszkalny, mieszkalno-usługowy lub usługowy na rzucie prostokąta, o stosunku długości boków 1:1,5, usytuowany prostopadle do drogi – ul. Kociewskiej; budynki gospodarcze i garaże usytuowane równolegle lub prostopadle do budynku przeznaczenia podstawowego, pozostawieniem wewnętrznego dziedzińca.

36. Uchwała nr VIII/60/19 Rady Gminy Subkowy z dnia 25 czerwca 2019 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów wsi Brzuśce, gmina Subkowy.

1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, w obszarze planu znajduje się budynek ujęty w Wojewódzkiej/Gminnej Ewidencji Zabytków, wskazuje się go do ochrony poprzez ustalenia planu miejscowego - budynek szkoły z początku XX wieku, ul. Milenijna 12.

2. Dla obiektu wymienionego w ust. 1:

1) prace remontowe winny być prowadzone z poszanowaniem dla historycznych elementów budynku (tj. bryła, wystrój elewacji w tym detal architektoniczny, kształt i rodzaj stolarki okiennej i drzwiowej, materiały historyczne) oraz wszelkie zamierzenia inwestycyjne przy/w obiekcie historycznym ujętym w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, podlegają przepisom odrębnym dotyczącym ochrony i opieki nad zabytkami;

2) ustala się nakaz zachowania:

a) formy zewnętrznej budynków z dopuszczeniem rozbudowy, przebudowy na zasadach określonych w ust 3,

b) układu kompozycyjnego bryły i elewacji,

c) form detali architektonicznych,

d) pokrycia dachu dachówką w odcieniach koloru ceglastego - w przypadku wymiany pokrycia dachu,

e) geometrii otworów okiennych i drzwiowych oraz ich formę;

3) ustala się zachowanie historycznej formy stolarki okiennej i drzwiowej oraz dopuszcza się odtworzenie historycznego wyglądu stolarki już wymienionej;

4) ustala się zakaz:

a) zmiany geometrii dachu istniejącego budynku, z uwzględnieniem ustaleń ust 3;

b) dobudowywania balkonów, wykuszy i logii od strony frontowej budynku zabytkowego,

c) zmiany lokalizacji otworów okiennych i drzwiowych oraz nakaz zachowania geometrii i formy stolarki okiennej i drzwiowej;

3. Dopuszcza się przebudowę lub rozbudowę obiektu wymienionego w ust 1, na następujących zasadach:

1) rozbudowywana część budynku gabarytami, kompozycją elewacji, kształtem dachu, detalem, rozwiązaniami materiałowymi, nawiązywać do istniejącego budynku;

2) wysokość budynku do kalenicy oraz wysokość górnej krawędzi elewacji, gzymsu lub okapu części rozbudowanej, nie mogą być wyższe niż wysokość budynku do tych elementów w istniejącym budynku zabytkowym;

3) kąt nachylenia dachu części rozbudowanej winien być taki, jak kąt dachu części istniejącej budynku zabytkowego;

4) przebudowa elewacji frontowych budynków, zmieniających geometrię otworów okiennych i drzwiowych na potrzeby nowych funkcji lokalizowanych w ich parterach jest dopuszczalna pod warunkiem zachowania kompozycji architektonicznej całej elewacji (podziały, osie, ujednolicenie architektonicznie i materiałowo pierwszej kondygnacji nadziemnej - parteru) –nie dotyczy części historycznej budynku szkoły;

5) dopuszcza się adaptację poddaszy na cele użytkowe, wyłącznie przy zastosowaniu okien połaciowych, przy czym:

- a) forma, kształt i rozmiar okien połaciowych musi być jednakowa na jednej połaci dachu,
- b) rozmieszczenie okien połaciowych musi być podporządkowane:
  - oryginalnym osiom kompozycji elewacji, w szczególności nawiązywać do układu otworów okiennych,
  - jednej linii poziomej na całej długości połaci dachu,
- c) łączna suma powierzchni na jednej połaci dachu nie może przekraczać 30%, przy czym powierzchnia pojedynczego okna połaciowego nie może być większa niż powierzchnia oryginalnego otworu okiennego na obiekcie, na którym będzie realizowana.

38. Uchwała nr XV/109/20 Rady Gminy Subkowy z dnia 21 stycznia 2020 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentów wsi Mała Słońca, gmina Subkowy.

Ochronie podlegają następujące elementy zagospodarowania przestrzennego kształtujące krajobraz kulturowy i przyrodniczy:

- a) zieleń komponowana związana z zabytkowym założeniem folwarcznym.
1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, w obszarze planu wskazuje się obiekt, ujęty w gminnej ewidencji zabytków, objęty ochroną: ustaleniami planu miejscowego – budynek mieszkalny z 1900 roku, ul. Świerkowa 11.
2. Dla obiektu wymienionego w ust. 1:
- 1) ustala się nakaz zachowania formy zewnętrznej budynków, z dopuszczeniem przebudowy lub nadbudowy w formie odtworzenia bryły budynku i kształtu dachu, na zasadach określonych w ust. 3 oraz ustaleniach szczegółowych dla terenu, zawarte w § 15;
  - 2) ustala się nakaz zachowania układu kompozycyjnego elewacji i form detali architektonicznych;
  - 3) ustala się nakaz zachowania historycznego układu oraz geometrii otworów okiennych i drzwiowych, dopuszcza się odtworzenie historycznego wyglądu stolarki;
  - 4) w przypadku wymiany pokrycia dachu – ustala się nakaz pokrycia dachu dachówką w odcieniach koloru ceglatego; dopuszcza się materiał zamienny w przypadku kiedy stan technologiczny konstrukcji dachu nie pozwala na zamontowanie dachówki, takich jak blachodachówka o profilu dachówki historycznej;
  - 5) dopuszcza się zmianę geometrii dachu, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi;
  - 6) ustala się zakaz:
    - a) rozbudowy budynku,
    - b) dobudowywania balkonów, wykuszy i logii od strony frontowej budynku zabytkowych,
    - c) zmiany w wystroju elewacji z widocznymi materiałami historycznymi takich jak: przesłaniania detali architektonicznych, zmiana geometrii otworów okiennych i drzwiowych.
3. Dopuszcza się przebudowę lub nadbudowę obiektu wymienionego w ust. 1, na następujących zasadach:
- 1) nadbudowywana część budynku gabarytami, kompozycją elewacji, detalem, rozwiązaniami materiałowymi, musi nawiązywać do istniejącego budynku;
  - 2) dopuszcza się odtworzenie dachu dwuspadowego, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla terenu, zawartymi w § 15;
  - 3) przebudowa elewacji frontowych budynków, zmieniających geometrię otworów okiennych i drzwiowych na potrzeby nowych funkcji lokalizowanych w ich parterach jest dopuszczalna pod

warunkiem zachowania kompozycji architektonicznej całej elewacji (podziały, osie, ujednolicenie architektonicznie i materiałowo pierwszej kondygnacji nadziemnej – parteru);

4) dopuszcza się adaptację poddaszy na cele użytkowe, wyłącznie przy zastosowaniu okien połaciowych, przy czym:

- a) forma, kształt i rozmiar okien połaciowych musi być jednakowa na jednej połaci dachu,
- b) rozmieszczenie okien połaciowych musi być podporządkowane:
  - oryginalnym osiom kompozycji elewacji, w szczególności nawiązywać do układu otworów okiennych,
  - jednej linii poziomej na całej długości połaci dachu.

4. Wskazuje się na rysunku planu granicę strefy ochrony konserwatorskiej dawnego zespołu folwarcznego, dla którego:

- 1) w celu ochrony reliktyw zespołu podworskiego i zachowania elementów historycznego układu przestrzennego ochronie podlegają elementy związane z historycznym zagospodarowaniem terenu dawnego założenia w tym wjazdy, starodrzew i zieleni urządzona;
- 2) zakazuje się usuwania cennego starodrzewu, z zastrzeżeniem wycinki drzew w złym stanie fitosanitarnym i zagrażających bezpieczeństwu, pod warunkiem ich kompensacji;
- 3) zakazuje się podziału terenu na działki i wprowadzania wewnętrznych podziałów terenu (dzielenia, wygradzania terenu zieleni, etc.), w celu ochrony reliktyw ww. założenia i zachowania elementów historycznego układu przestrzennego terenów zieleni;
- 4) obowiązują ustalenia zawarte w ust. 2 i 3 oraz ustalenia szczegółowe dla terenu, zawarte w § 15.

5. Wskazuje się na rysunku planu fragment granicy strefy ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi Mała Słońca, ujętego w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla którego:

- 1) wszelkie zamierzenia inwestycyjne w obrębie układu oraz elementów chronionych takich jak: starodrzew, sieć drożna, zabudowa historyczna, podlegają przepisom odrębnym z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami;
- 2) obowiązują ustalenia zawarte w ust. 2 i 3 oraz ustalenia szczegółowe dla terenów, zawarte w Rozdziale 3.

6. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne figurujące w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków archeologicznych, dla których ustala się strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Wszelkie działania polegające na pracach ziemnych wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych, obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

40. Uchwała nr XXVIII/193/21 Rady Gminy Subkowy z dnia 26 października 2021 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obrębu geodezyjnego Subkowy.

1. Chronione ustaleniami planu są następujące elementy struktury przestrzennej o wartościach historycznych, kompozycyjnych i kulturowych (obszary i obiekty o wartościach historyczno-kulturowych chronione ustaleniami planu zaznaczono na rysunku planu):

- 1) obiekty i obszary zabytkowe wpisane do rejestru zabytków nieruchomych województwa zestawione w poniższej tabeli, ze wskazaniem danych dotyczących wpisu do rejestru, z uwzględnieniem rodzaju oraz danych charakteryzujących położenie obiektu lub obszaru (obiekty i obszary oznaczono na rysunku planu):

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

nr rejestru zabytków	nr dawnego rejestru zabytków	organ wpisujący do rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków	uwagi	obiekt	adres ul.	nr
324	246	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	10.09.1962 r.	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego – nr 246 kościół pw. Św. Stanisława	kościół parafialny p.w. Św. Stanisława Biskupa Męczennika z cmentarzem, murem cmentarnym i kaplicą	Kościelna	
324	1029	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	30.12.1987 r.	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego – nr 1029 – cmentarz, mur cmentarny, kaplica	***	Kościelna	
811	711	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	17.11.1974 r.	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego – nr 711	dwór	Zamkowa (d. Subkowy 89)	2
1169	1011	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	28.05.1987 r.	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego – nr 1011	zespół dworsko-parkowy (dwór; dwa budynki gospodarcze; park)	Pałacowa (d. Subkowy 120)	5
1205	1027	Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku	15.02.1988 r.	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego – nr 1027	zespół dworsko-parkowy z folwarkiem (dwór, budynek gospodarczy przy dworze, budynek gospodarczy ze spichlerzykiem, park)	Cicha (d. Subkowy 88)	8

2) obiekty i obszary zabytkowe figurujące w gminnej ewidencji zabytków, z wyjątkiem obiektów wymienionych w pkt 1, opisane według kart GEZ i zestawione w poniższej tabeli, z uwzględnieniem rodzaju, czasu powstania oraz danych charakteryzujących położenie lub obszaru (obiekty i obszary oznaczono na rysunku planu):

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Nazwa	Czas powstania	Miejscowość	Ulica	Nr
1	budynek gospodarczy podworski, d. owieczarnia	XIX/XX w.	Narkowy	Tczewska	8
2	cmentarz parafialny	XIX w.	Subkowy		
3	układ ruralistyczny wsi	geneza średniowieczna	Subkowy		
4	budynek gospodarczy	1938	Subkowy	Cicha	18
5	stodoła	1938	Subkowy	Cicha	18
6	poniatówka	1938	Subkowy	Cicha	18
7	stodoła	1938	Subkowy	Cicha	19
8	budynek gospodarczy	1938	Subkowy	Cicha	19
9	poniatówka	XIX/XX w.	Subkowy	Cicha	19
10	poniatówka	1938	Subkowy	Cicha	29 (d.95)
11	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	I ćw. XX w.	Subkowy	Cicha	8
12	budynek gospodarczy przy dworze	I ćw. XX w.	Subkowy	Cicha	8
13	park z aleją w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Subkowy	Cicha	8
14	zespół dworsko-parkowy	XIX-XX w.	Subkowy	Cicha	8
15	dwór	1920	Subkowy	Cicha	8

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

16	dom mieszkalny	ok. 1900	Subkowy	Dworcowa	11
17	d. poczta, ob. dom mieszkalny	ok. 1900	Subkowy	Dworcowa	12
18	d. spichlerz	ok. 1900	Subkowy	Gdańska	26
19	ogrodzenie kościoła z 2 bramami	pocz. XX w.	Subkowy	Kościelna	
20	dom przedpogrzebowy	pocz. XX w.	Subkowy	Kościelna	
21	kapliczka przydrożna	I ćw. XX w.	Subkowy	Kościelna	
22	kościół pw. św. Stanisława	XIV/XV w.	Subkowy	Kościelna	
23	cmentarz przykościelny	XIV/XV w.	Subkowy	Kościelna	
24	d. szpital parafialny	IV ćw. XX w.	Subkowy	Kościelna	2
25	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	24
26	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.; przebudowany	Subkowy	Kościelna	25
27	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	27
28	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	Subkowy	Kościelna	3
29	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	35
30	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	36
31	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	Subkowy	Kościelna	4
32	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	42
33	plebania	1900	Subkowy	Kościelna	8
34	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Kościelna	9
35	budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	Subkowy	Pałacowa	5
36	zespół dworsko-folwarczny	XVIII-XIX w.	Subkowy	Pałacowa	5
37	budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	Subkowy	Pałacowa	5
38	dwór	XVIII/XIX w.; 1925	Subkowy	Pałacowa	5
39	d. rządówka	II poł. XIX w.	Subkowy	Pałacowa	5
40	park z aleją	XIX w.	Subkowy	Pałacowa	5
41	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.	Subkowy	Spółdzielcza	
42	kapliczka przydrożna	koniec XIX w.	Subkowy	Spółdzielcza	
43	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Subkowy	Spółdzielcza	2
44	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Spółdzielcza	2
45	kapliczka przydrożna	XIX/XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	
46	dom mieszkalny; ob. biblioteka	XIX/XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	19
47	dom mieszkalny/sklep/piekarnia	I ćw. XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	22
48	d. młyn	1911	Subkowy	Józefa Wybickiego	23

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

49	dom mieszkalny	I ćw. XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	24
50	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	25
51	dom mieszkalny	ok. 1900	Subkowy	Józefa Wybickiego	25
52	budynek gospodarczy	XIX/XX w.; przebudowany	Subkowy	Józefa Wybickiego	25
53	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	29
54	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	35
55	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	41
56	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	52
57	dom mieszkalny	I ćw. XX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	73
58	zespół dworsko-parkowy	II poł. XIX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	74
59	park w zespole dworsko- -parkowym	II poł. XIX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	74
60	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	74
61	dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Subkowy	Józefa Wybickiego	74
62	d. dwór, ob. szkoła, w zespole dworsko-parkowym	pocz. XIX w./na reliktach d. pałacu biskupiego z XIV w.	Subkowy	Zamkowa	2
63	zespół dworsko-parkowy	XIX w.	Subkowy	Zamkowa	2
64	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Subkowy	Zamkowa	2

3) obiekty i obszary zabytkowe figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków, z wyjątkiem obiektów i obszarów wymienionych w pkt 1 i pkt 2, zestawione w poniższej tabeli, z uwzględnieniem rodzaju, czasu powstania oraz danych charakteryzujących położenie lub obszaru (obiekty i obszary oznaczono na rysunku planu):

Lp.	Miejscowość	Ulica	Nr	Obiekt
1	Subkowy	Cicha	bez nr	poniatówka
2	Subkowy	Dworcowa	5	d. czworak w zespole dworsko-parkowym
3	Subkowy	Pałacowa	bez nr	dom mieszkalny

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

4	Subkowy	Józefa Wybickiego	54	budynek gospodarczy
5	Subkowy	obok wiaduktu	d.33	dom mieszkalny
6	Subkowy	obok wiaduktu	d.33	budynek gospodarczy
7	Narkowy	Tczewska/Wielgłowski a		relikty parku w zespole dworsko-parkowym z folwarkiem - teren działek nr 40/10,40/7,40/8,40/9, obr. Subkowy

4) strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych, wymienione w poniższej tabeli, wraz z określeniem rodzaju stanowiska, datowania oraz nr stanowiska z oznaczeniem arkusza AZP (strefy oznaczono na rysunku planu):

Lp.	Miejscowość	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr ob. AZP; nr st.
1	Subkowskie Pole	osada; osada; osada; ślad osadnictwa	neolit; wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze; neolit	18-45;12;
2	Subkowskie Pole	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze	18-45;14;
3	Subkowskie Pole	osada; osada	neolit; wczesne średniowiecze	18-45;35;
4	Subkowskie Pole	osada otwarta?	wczesne średniowiecze	19-45;21;
5	Subkowskie Pole	osada	neolit	18-45;12a;
6	Narkowy	ślad osadnictwa	neolit	18-45;11;
7	Narkowy	ślad osadnictwa	neolit	18-45;21;
8	Narkowy	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze	18-45;2;
9	Narkowy	znalezisko luźne	neolit	
10	Subkowy	osada otwarta	wczesne średniowiecze	19-45;1;
11	Subkowy	osada	okres wpływów rzymskich	19-45;2;
12	Subkowy	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa;	neolit; wczesne średniowiecze;	19-45;3;
13	Subkowy	osada otwarta; osada?	wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze	19-45;6;
14	Subkowy	osada otwarta; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; okres wpływów rzymskich	19-45;7;
15	Subkowy	osada otwarta	neolit	19-45;8;
16	Subkowy	osada?	neolit	19-45;9;
17	Subkowy	osada otwarta	okres wpływów rzymskich	19-45;10;
18	Subkowy	osada	późne średniowiecze	19-45;11;
19	Subkowy	osada otwarta	wczesne średniowiecze	19-45;12;
20	Subkowy	osada otwarta; osada; osada	wczesne średniowiecze; średniowiecze; neolit	19-45;14;
21	Subkowy	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; neolit	19-45;15;
22	Subkowy	osada	wczesna epoka żelaza	19-45;27;
23	Subkowy	osada otwarta; osada otwarta	wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze	19-45;28;
24	Subkowy	dwór	okres nowożytny	
25	Radostowo	osada otwarta	wczesne średniowiecze	19-45;13;
26	Radostowo	osada otwarta	wczesne średniowiecze	19-45;24;

- 5) strefa ochrony konserwatorskiej dawnego założenia dworsko-parkowego z folwarkiem w miejscowości Narkowy;
- 6) historyczne podziały parcelacyjne w obszarze układu ruralistycznego wsi Subkowy;
- 7) historyczne siedliska i zespoły zabudowy zagrodowej cenne dla zachowania krajobrazu kulturowego gminy Subkowy;
- 8) obiekty (budynki mieszkalne i gospodarcze) współtworzące charakter zabudowy wsi;
- 9) kapliczki przydrożne;
- 10) historyczna zieleń komponowana – aleje, szpalery, zieleń związana z historyczną siecią drożną;
- 11) otwarcia widokowe.

2. Ustala się następujące zasady ochrony poszczególnych elementów struktury przestrzennej wymienionych w ust. 1:

1) zasady zagospodarowania oraz kształtowania zabudowy w obszarze zabytkowym wpisanym do rejestru zabytków, oraz w obrębie obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, wymienionych w ust. 1 pkt 1 ustala się:

- a) nakaz zachowania historycznych elementów budynków, w tym: formy architektonicznej, materiałów budowlanych oraz detalu architektonicznego,
- b) zakaz umieszczania elementów dysharmonizujących w otoczeniu zabytkowych obiektów,
- c) przy lokalizowaniu nowych obiektów w zabytkowych zespołach dworsko-parkowych obowiązuje ochrona układu założenia i rozplanowania zabudowy; dopuszcza się nową zabudowę w historycznej lokalizacji występowania zabudowy (na podstawie źródeł ikonograficznych), należy stosować formę architektoniczną dostosowaną do historycznego otoczenia; nowa zabudowa winna odpowiadać historycznym przekazom ikonograficznym dawnych zespołów dworsko-parkowych i folwarków na zasadzie kontynuacji miejscowej i regionalnej tradycji budowlanej pod względem parametrów budynków, skali i charakteru zabudowy, nie tworząc jednocześnie dominanty w stosunku do istniejącego budynku dworu; stosować materiały elewacyjne odpowiadające historycznym (tynk, kamień, cegła, drewno),
- d) obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków podlegają ścisłej ochronie konserwatorskiej. Przy wszelkich zamierzeniach inwestycyjnych obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami (obowiązuje współdziałanie z właściwym organem konserwatorskim zgodnie z przepisami odrębnymi).

2) Ustala się grupy obszarów i obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków wymienionych w ust. 1 pkt 1 i 2, dla których w pkt 3 określa się jednolite zasady ochrony:

- a) układ ruralistyczny wsi Subkowy,
- b) zespoły dworsko-parkowe,
- c) obiekty architektoniczne,
- d) cmentarze,
- e) zabytkowa zieleń, w tym parki i aleje drzew.

3. Ustala się następujące zasady ochrony obszarów i obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków wymienionych w ust. 2 pkt 2:

1) dla układu ruralistycznego wsi Subkowy:

- a) przedmiotem ochrony jest historyczny układ przestrzenny, z elementami struktury: historyczną zabudową zlokalizowaną w obrębie zespołu ruralistycznego, historycznymi podziałami parcelacyjnymi,

- historycznym układem sieci drożnej, terenami niezabudowanymi, w tym rolniczym otoczeniem obszaru zabudowanego i historyczną zielenią – starodrzew i elementy zieleni komponowanej,
- b) należy kontynuować tradycję miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni, architektury i jej otoczenia przyrodniczego (terenów rolniczych niezabudowanych, z wyjątkiem wyznaczonych w planie terenów zabudowy),
- c) należy zachować historyczną niwę siedliskową w postaci działek rolnych, przynależnych do zabudowy poprzez kontynuację zasad podziału prostopadłych do podstawowego układu komunikacyjnego w obrębie zwartej zabudowy wsi; niwę ogrodową należy zachować wolną od zabudowy,
- d) ustala się wymóg ochrony historycznych podziałów parcelacyjnych (zaznaczonych na rysunku planu) poprzez zakaz scalania działek historycznych, których granice podlegają ochronie oraz poprzez uczynienie historycznych podziałów parcelacyjnych w sposób zagospodarowania terenu, np. poprzez lokalizację zabudowy lub zieleni na granicy nieruchomości,
- e) lokalizację i formę architektoniczną nowej zabudowy oraz przekształcenia formy architektonicznej obiektów wsi prowadzić według zasady kształtowania zabudowy umożliwiającej kontynuację tradycyjnych zasad zabudowy występujących we wsi/regionie, tj. obowiązuje ochrona układu założenia i rozplanowania zabudowy; dopuszcza się nową zabudowę w historycznej lokalizacji występowania zabudowy (na podstawie źródeł ikonograficznych), obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- f) ustala się wymóg ochrony historycznego układu komunikacyjnego (sieci drożnej) poprzez zakaz zmiany przeznaczenia terenów historycznych dróg na funkcje niezwiązane z komunikacją,
- g) zieleń historyczna w obrębie obszaru wymaga ochrony; wycięcie drzew oraz zabiegi pielęgnacyjne prowadzić w porozumieniu z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków,
- h) dla nowej zabudowy należy stosować formy architektoniczne zgodne z formami występującymi w obszarze kulturowym regionu Kociewia;
- 2) dla zespołów dworsko-parkowych:
- a) przedmiotem ochrony jest historyczny układ przestrzenny, z elementami struktury: historyczną zabudową i historyczną zielenią – starodrzew i elementy zieleni komponowanej,
- b) nakaz kontynuowania tradycji miejsca poprzez zachowanie tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni, architektury i jej otoczenia przyrodniczego; kontynuowania tradycji budowlanej poprzez utrzymanie (w przypadku modernizacji) i stosowanie (w przypadku przebudowy i rozbudowy) zasad kształtowania tradycyjnej bryły i form nawiązujących do form tradycyjnych w regionie,
- c) postuluje się promocję obszaru w celu zagospodarowania i utrzymania zgodnego z jego wartością,
- d) przy lokalizowaniu nowych obiektów w zabytkowym zespole dworsko-parkowym obowiązuje ochrona układu założenia i rozplanowania zabudowy; dopuszcza się nową zabudowę w historycznej lokalizacji występowania zabudowy (na podstawie źródeł ikonograficznych), stosować formę architektoniczną dostosowaną do historycznego otoczenia; nowa zabudowa winna odpowiadać historycznym przekazom ikonograficznym dawnych zespołów dworsko-parkowych i folwarków na zasadzie kontynuacji miejscowej i regionalnej tradycji budowlanej pod względem parametrów budynków, skali i charakteru zabudowy, nie tworząc jednocześnie dominanty w stosunku do istniejącej zabudowy; stosować materiały elewacyjne odpowiadające historycznym (tynk, kamień, cegła, drewno),
- e) zakaz umieszczania elementów dysharmonizujących;

3) dla poszczególnych obiektów architektonicznych – budynków:

- a) przedmiotem ochrony są historyczne: gabaryty obiektów, bryła i kształt dachu, dyspozycja ścian zewnętrznych, forma architektoniczna, detal architektoniczny, kształt otworów okiennych i drzwiowych, podziały stolarki okiennej i drzwiowej, wystrój elewacji,
- b) działania inwestycyjne przy obiektach chronionych, w obrębie elementów chronionych, w tym zakres i sposób dopuszczalnych zmian przy budynkach prowadzić w porozumieniu z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego,
- c) ewentualna przebudowa i rozbudowa obiektów chronionych dopuszczalna w przypadku zachowania historycznych proporcji bryły architektonicznej oraz geometrii dachu, a także dostosowania do elementów chronionych obiektu, dotyczy to w szczególności elementów towarzyszących głównej bryle budynku (takich jak: ganki czy wiatrołapy); dopuszcza się adaptację obiektu zabytkowego z poszanowaniem jego elementów zabytkowych wymienionych w literze a – należy stosować zasadę minimalnej, niezbędnej ingerencji w oryginalną substancję zabytku; każde działanie związane z ochroną i zabezpieczeniem zabytku powinny być wykonywane w sposób mogący przywrócić do oryginalnej wersji, a zagospodarowanie otoczenia zabytku winno być zgodne z charakterem zabytku,
- d) w sytuacji zniszczenia obiektu i utraty jego wartości, po uprzedniej inwentaryzacji architektonicznej obiektu oraz analizie jego stanu technicznego dopuszcza się odbudowę obiektu zabytkowego na podstawie wyżej wymienionej inwentaryzacji oraz parametrów i zasad kształtowania obiektu zabytkowego,
- e) wykończenie elewacji z materiałów naturalnych: cegła, kamień, drewno; pokrycie dachu w kolorze naturalnej dachówki ceramicznej lub w odcieniach od szarości do grafitu;

4) dla cmentarzy:

- a) przedmiotem ochrony są: historyczne nagrobki i krzyże, historyczne ogrodzenie oraz historyczna zieleni,
- b) zaleca się rewaloryzację cmentarza w historycznych granicach z zachowaniem wartościowego starodrzewu i zieleni wyznaczającej układ kompozycyjny założenia cmentarnego,
- c) działania inwestycyjne w obrębie obszaru prowadzić w porozumieniu z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego;

5) dla zabytkowej zieleni:

- a) przedmiotem ochrony jest: starodrzew i elementy zieleni komponowanej, historyczne i naturalne ukształtowanie terenu wraz z elementami przyrodniczymi i historyczną siecią dróg i ścieżek w parku, pozostałościami elementów wyposażenia,
- b) działania inwestycyjne w obrębie obszaru, w tym planowane zabiegi pielęgnacyjne, nasadzenia bądź zaimar wycięć drzewostanu prowadzić w porozumieniu z właściwym terenowo Konserwatorem Zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego;

6) dla kapliczek i krzyży przydrożnych:

- a) przedmiotem ochrony jest: historyczna forma architektoniczna obiektów, historyczne materiały budowlane oraz kolorystyka obiektów, a także lokalizacja obiektu,

b) działania inwestycyjne przy obiektach chronionych, w tym zakres i sposób dopuszczalnych zmian elementów chronionych prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony i opieki nad zabytkami oraz prawa budowlanego;

7) dla stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych obowiązuje ustalenie: wszelkie prace ziemne wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych na zasadach określonych przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

4. Ustala się następujące zasady ochrony dla historycznych siedlisk i zespołów zabudowy zagrodowej cennych dla zachowania krajobrazu kulturowego gminy oraz dla obiektów (budynki mieszkalne i gospodarcze) współtworzących charakter zabudowy wsi, chronionych ustaleniami planu miejscowego (obszary i obiekty chronione wskazano na rysunku planu):

1) przedmiotem ochrony są historyczne: rozplanowanie budynków w obrębie zespołu zabudowy lub siedliska, dla budynków: historyczna bryła i historyczny kształt dachu, zachowany historyczny detal architektoniczny, historyczne materiały wykończeniowe oraz historyczna artykulacja elewacji, w tym kształt otworów okiennych i drzwiowych;

2) zagospodarowanie historycznych siedlisk i zespołów zabudowy zagrodowej cennych dla zachowania krajobrazu kulturowego gminy oraz otoczenie obiektów współtworzących charakter zabudowy wsi należy kształtować w sposób zachowujący ich odpowiednią ekspozycję poprzez sytuowanie nowych budynków z zachowaniem odpowiedniego odstępu od budynków zabytkowych oraz zachowujący historyczne sposoby zagospodarowania w zespołach zabudowy i w zabudowie zagrodowej, tj. dziedzińce wewnętrzne zachować jako wolne od zabudowy – nowe budynki należy lokalizować wokół historycznego podwórza; w nowej zabudowie uwzględnić lokalne tradycje kształtowania siedlisk historycznych;

3) ewentualna przebudowa, nadbudowa i rozbudowa obiektów chronionych nie może niwelować elementów chronionych budynku i jest dopuszczalna wyłącznie w przypadku zachowania historycznych proporcji bryły architektonicznej oraz geometrii dachu, a także dostosowania do innych elementów chronionych obiektu o wartościach historyczno-kulturowych, współtworzącego charakter zabudowy wsi.

5. Ustala się wymóg ochrony kapliczek przydrożnych (zaznaczonych na rysunku planu), stanowiących historyczne elementy zagospodarowania, poprzez nakaz ochrony lokalizacji obiektów w miejscach ich historycznego występowania, a także ochronę historycznej formy architektonicznej.

6. Ustala się następujące zasady ochrony dla historycznej zieleni komponowanej (aleje, szpalery, zieleń związana z historyczną siecią drożną) – zaznaczonych na rysunku planu:

1) przedmiotem ochrony jest historyczna zieleń w postaci alei, szpalerów, w tym zieleni związanej z historyczną siecią drożną, jako element współtworzący krajobraz kulturowy gminy;

2) obowiązuje wymóg ochrony drzew niekolidujących z wymogami bezpieczeństwa ruchu oraz realizacji przedsięwzięć i prac budowlanych ustalonych w planie; zaleca się odtworzenie drzew usuniętych po realizacji przedsięwzięć i prac budowlanych ustalonych w planie; w nowych nasadzeniach stosować gatunki drzew dopasowane do występujących w historycznych alejach i szpalerach drzew, w tym zieleni związanej z historyczną siecią drożną.

7. W widoku z miejsc otwarcia widokowych, zaznaczonych na rysunku planu, ustala się zachowanie ekspozycji krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, tj. obowiązuje:

- 1) konserwacja krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym układem ruralistycznym wsi Subkowy, a także dawnymi zespołami dworsko parkowymi i historycznymi siedliskami w krajobrazie otwartym gminy;
- 2) dążenie do uwolnienia jego obszaru od elementów dysharmonizujących, do rekultywacji fragmentów zniszczonych, do wprowadzenia nowych elementów krajobrazowych, podnoszących estetyczne wartości tych terenów i podkreślających ich związek przestrzenny z historycznym krajobrazem gminy.

42. Uchwała nr XXXIV/235/22 Rady Gminy Subkowy z dnia 26 kwietnia 2022 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 34/6 i 34/10 oraz 89/17 położonych w miejscowości Radostowo.

§ 7. 1. W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustala się strefę ochrony konserwatorskiej układu ruralistycznego wsi Radostowo, której granice wskazano na rysunku planu. W granicach strefy obowiązuje:

- 1) ochrona struktury przestrzennej układu dróg i placów, w tym historycznych nawierzchni, zespołów historycznej zabudowy, historycznych budynków mieszkalnych i gospodarczych, ujętych w ewidencji zabytków oraz o wartościach historyczno-kulturowych współtworzących klimat historycznej zabudowy, historycznych podziałów własnościowych, historycznej zieleni wysokiej w formie komponowanej – parki, cmentarze, aleje i szpalery przydrożne lub graniczne, w formie grupowej lub jako pojedyncze okazy, w tym powiązane z siedliskami, a także ochrona pozostałych elementów historycznego zainwestowania;
- 2) nawiązanie do charakteru historycznej zabudowy w zakresie skali zabudowy, wielkości i kształtu brył, w tym dachów, materiałów budowlanych stosowanych w elewacjach i pokryciu dachów oraz ich kolorystyki;
- 3) usytuowanie budynków na działkach według zasad:
  - a) budynki mieszkalne od frontu, a budynki gospodarcze prostopadle lub równolegle do niego,
  - b) lokalizacja wyłącznie jednego budynku mieszkalnego na działce budowlanej;
- 4) obowiązują ustalenia zawarte w ust. 2 i 3 oraz ustalenia szczegółowe dla terenów, zawarte w rozdziale 3.

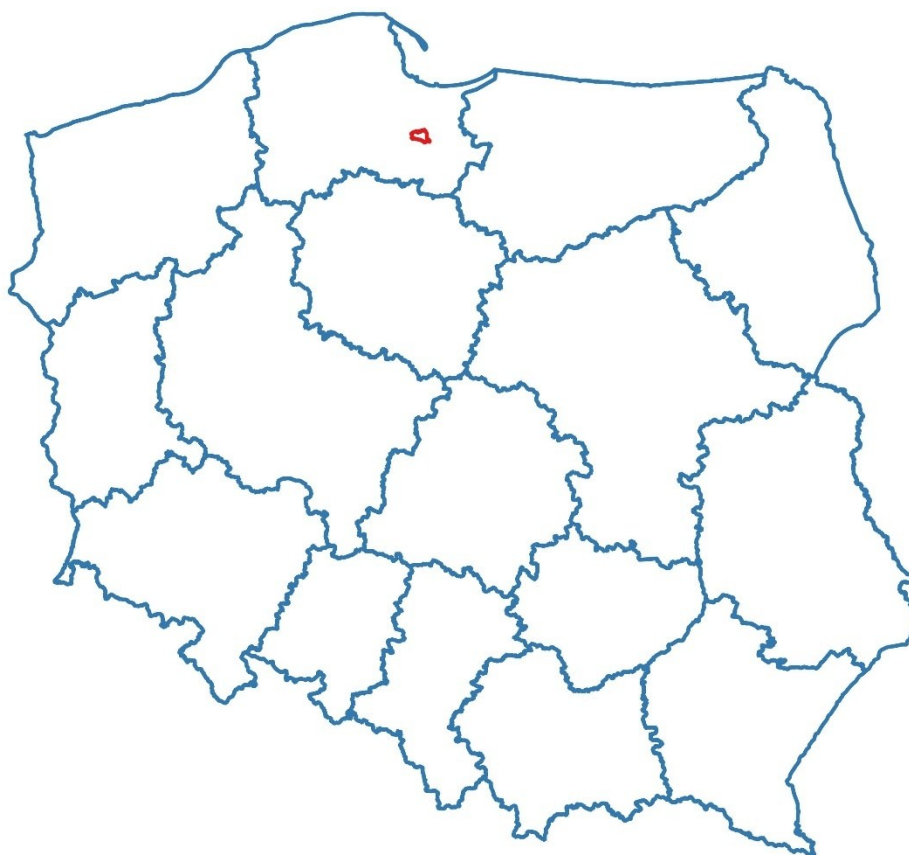
2. Tereny 1MN i 2MN znajdują się w całości w zasięgu obszaru wpisanego do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego pod nr C-166 jako pozostałości osady wczesnośredniowiecznej. Roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na obszarze występowania zabytków archeologicznych, mogące doprowadzić do ich przekształcenia lub zniszczenia wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj ustala wojewódzki konserwator zabytków w trybie przepisów odrębnych. Ponadto zasady ochrony obszaru wpisanego do rejestru zabytków regulują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

5.2. Charakterystyka gminy i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Położenie gminy

Gmina Subkowy położona jest w południowo-wschodniej części województwa pomorskiego oraz w centralnej części powiatu tczewskiego. Zajmuje obszar 7 781 ha, co stanowi ok. 11,2% powierzchni powiatu (GUS, 2024).

Ryc. 1. Gmina Subkowy na tle kraju

Źródło: opracowanie własne

Jednostka graniczy:

- na zachodzie – z Gminą Starogard Gdański (powiat starogardzki);
- na północy – z Gminą Tczew (powiat tczewski);
- na wschodzie – z Gminą Miłoradz (powiat malborski);
- na południu – z Gminą Pelplin (powiat tczewski).

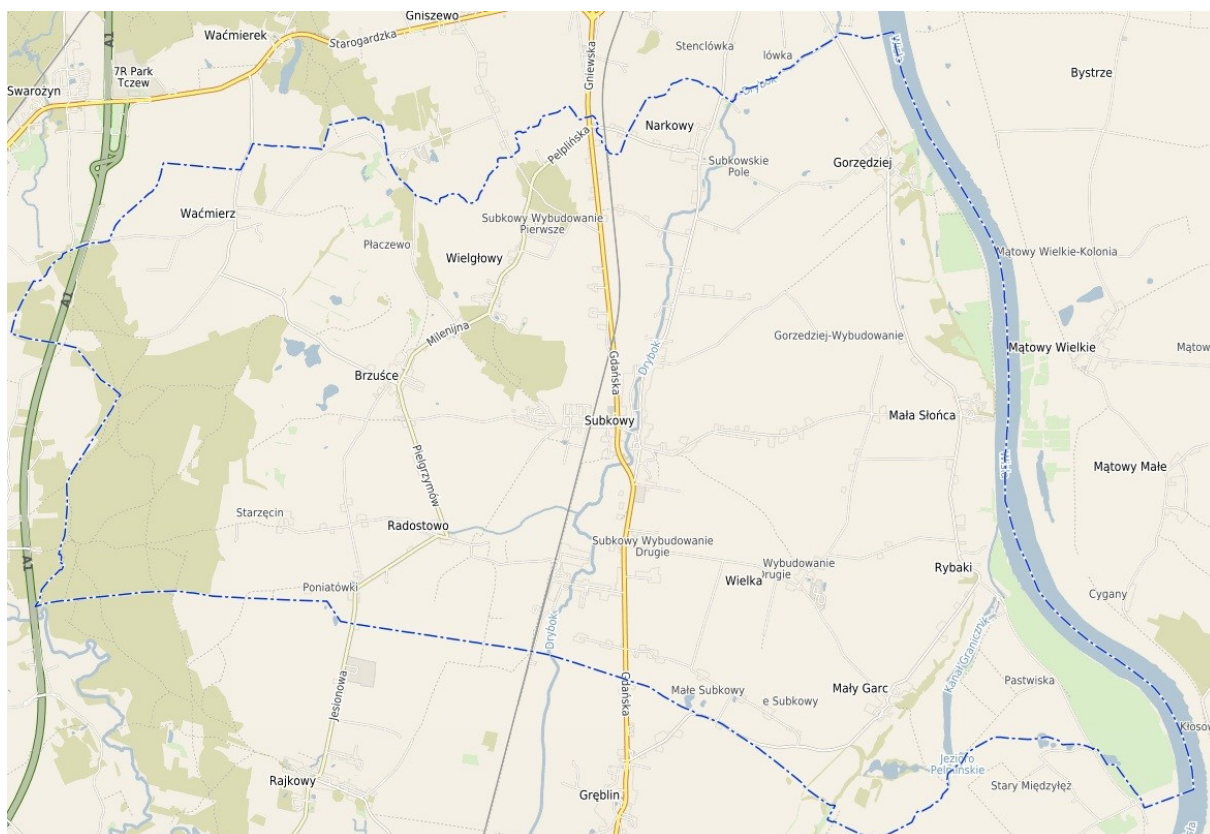
Ryc. 2. Gmina Subkowy na tle gmin powiatu tczewskiego

Źródło: opracowanie własne

Subkowy o współrzędnych geograficznych: 54.0025394 (szerokość geograficzna), 18.7689934 (długość geograficzna) stanowi centralne miejsce gminy, będąc jednocześnie największą miejscowością i zarazem siedzibą samorządu (www.wspolrzedne-gps.pl). Subkowy położone są w odległości ok. 40 km na południe od Gdańska oraz ok 10 km na południe od Tczewa licząc odległości między centralnymi częściami miejscowości (odległość w linii prostej). Gmina Subkowy jest gminą wiejską, jednocześnie jedną z sześciu gmin powiatu oraz jedną z trzech gmin wiejskich w powiecie tczewskim.

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego Gmina Subkowy znajduje się w prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego, podprowincji Pojezierza Południowobałtyckie. Zdecydowana większość gminy znajduje się w makroregionie Pojezierze Wschodnio-pomorskie, a w końcowej klasyfikacji w mezoregionie Pojezierze Starogardzkie. Z kolei niewielka część południowo-wschodnia gminy mieści się w makroregionie Dolina Dolnej Wisły i mezoregionie Dolina Kwidzyńska.

Strukturę osadniczą Gminy Subkowy tworzy 13 miejscowości: Brzuśce, Bukowiec, Gorzędziej, Mała Słońca, Mały Garc, Narkowy, Radostowo, Rybaki, Starzęcin, Subkowy, Waćmierz, Wielgłowy, Wielka Słońca, które znajdują się na obszarze 11 sołectw (jedynie Bukowiec należący do sołectwa Brzuśce oraz Starzęcin należący do sołectwa Radostowo nie są miejscowościami sołectkimi).

Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Subkowy

Źródło: www.subkowy.e-mapa.net

5.2.2. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Gmina Subkowy zamieszkiwana jest przez 5 341 osoby, co stanowi ok. 4,8% mieszkańców powiatu tczewskiego (miejscie zamieszkania) wg danych GUS na 31.12.2024 r. Z dniem 28.10.2021 roku wg danych wykazu ilościowego mieszkańców prowadzonego przez Urząd Gminy w Subkowach, obszar gminy zamieszkiwało 5 448 osób zamieszkujących obszar gminy na pobyt stały i czasowy, a cztery lata później 5 390 osób. Największą miejscowością na terenie gminy są Subkowy, które liczą 2 206 osób. Znaczna liczba mieszkańców znajduje się również w miejscowościach: Gorzędziej – 542 os., Radostowo – 441, Brzuśce – 420, Narkowy – 368.

Tabela 2. Liczba mieszkańców Gminy Subkowy z podziałem na miejscowości

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców	
		2021 r.	2025 r.
1	Brzuśce	425	420
2	Bukowiec	1	1
3	Gorzędziej	550	542
4	Mała Słońca	277	280
5	Mały Garc	179	169
6	Narkowy	384	368
7	Radostowo	477	441
8	Rybaki	148	146
9	Starzęcin	38	33
10	Subkowy	2193	2206

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców	
		2021 r.	2025 r.
11	Waćmierz	274	252
12	Wielgłowy	278	320
13	Wielka Słońca	224	212
	Razem	5 448	5 390

Źródło: UG w Subkowach, stan na 28 października 2021 r., UG w Subkowach, stan na 31.07.2025 r.

Wskaźnik gęstości zaludnienia analizowanej jednostki nie jest wysoki i wynosi 68,6 osoby/km². Jest on mniejszy niż w powiecie tczewskim (158,5 osoby/km²), województwie pomorskim (120,7 osób/km²), jak i na terenie kraju – 119,9 osób/km².

W ciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowuje się systematyczny spadek liczby ludności gminy. W porównaniu do 2014 r. liczba mieszkańców Gminy Subkowy zmniejszyła się o 197 osób (wg danych GUS). Oznacza to, że nastąpił spadek liczby mieszkańców o około 3,5%. Na taki stan rzeczy największy wpływ miał ujemny przyrost naturalny, który w ostatnich czterech latach zawsze odnotowywał wartości ujemne. Z kolei w przypadku salda migracji nie odnotowuje się wyraźnego trendu. W ostatnich trzech latach sytuacja dotycząca salda unormowała się i w tym czasie nie odnotowano wartości dwucyfrowych. W ostatnim dziesięcioleciu najwięcej osób odnotowano w 2017 r. – 5 943, zaś najmniej w 2024 r. – 5 341.

Strukturę demograficzną Gminy Subkowy tworzą osoby w wieku przedprodukcyjnym (21,0%), produkcyjnym (61,7%) oraz poprodukcyjnym (17,3%), (GUS, 2024). Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym jest większa od liczby osób w wieku poprodukcyjnym, co jest korzystnym zjawiskiem ekonomicznym. W ostatnich latach procentowy udział osób w wieku przedprodukcyjnym kształtował się na poziomie od 22,7% w 2015 r. do 21,0% w 2024 r. i obserwuje się spadkowy trend w tej grupie wiekowej, w przeciwieństwie do osób w wieku poprodukcyjnym, których z roku na rok przybywa w ogólnej strukturze ekonomicznej ludności gminy. W 2015 r. wskaźnik dotyczący udziału osób w wieku poprodukcyjnym w gminie wyniósł 12,7%, zaś w 2024 r. było to już 17,3%. Trend spadkowy odnotowuje się w przypadku osób w wieku produkcyjnym – od 64,5% w 2015 r. do 61,7% w 2024 r. Analizując przedstawione dane należy stwierdzić, iż zjawisko starzenia się społeczeństwa jest dynamiczne i postępujące na terenie gminy i trend ten będzie najprawdopodobniej przybierał na sile w kolejnych latach.

W ostatnich 10 latach odnotowuje się systematyczny spadek poziomu bezrobocia w gminie. Na terenie gminy udział osób bezrobotnych wyniósł z końcem 2024 r. 3,3% będąc jednocześnie najniższą wartością w ostatnich 10 latach (GUS). W 2015 r. poziom bezrobocia był najwyższym i wyniósł 6,0%. W ostatniej dekadzie bezrobocie systematycznie spadało z wyjątkiem wzrostu w 2020 r., kiedy to nastąpił przyrost bezrobocia o 1,5% w stosunku do 2019 r. Sytuacja ta była związana z występującą globalnie pandemią covid-19, która sparaliżowała sektor rynku pracy, głównie w latach 2020-2021.

Na terenie Gminy Subkowy z końcem 2024 r. wg danych GUS odnotowano 596 podmiotów gospodarczych, w tym 575 które należą do sektora prywatnego. Struktura sektora prywatnego składa się na: osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą - 497, spółki handlowe – 26, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego -1, spółdzielnie – 2 fundacje – 4 oraz stowarzyszenia i organizacje społeczne - 12. W porównaniu do 2020 r. liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się

o 64. Wg sekcji i działów PKD 2007 najczęściej podmiotów ogółem odnotowano w sektorze F – 170, tj. budownictwo oraz G – 107, tj. handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych. Liczba podmiotów gospodarczych w ostatnich 10 latach wskazuje trend zwyżkowy. Najwięcej odnotowano ich w 2024 r. – 596, a najmniej w 2015 r. – 442. Pod względem klas wielkości przedsiębiorstw na terenie gminy występują: 1 przedsiębiorstwo zatrudniające od 50 do 249 osób, 15 mniejszych firmy z ilością pracujących 10-49 osób. Przeważają małe działalności, w których pracuje nie więcej jak 9 osób – 580.

Przez centralną części gminy przebiega droga krajowa nr 91 relacji północ-południe, zaś w części zachodniej autostrada A1 przebiegająca południkowo przez cały obszar Polski. Znajduje się tu również droga wojewódzka nr 230, drogi powiatowe oraz pozostałe drogi gminne. Przez obszar gminy przechodzi również linia kolejowa nr 131 relacji Chorzów Batory-Tczew, która jest jedną z najstarszych na terenie kraju. Początkowe fazy jej budowy sięgają 1852 r. W Subkowach znajduje się czynna stacja kolejowa dla ruchu pasażerskiego – obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków.

5.2.3. Charakterystyka przyrodnicza

Potencjał środowiska przyrodniczego wyrazić można m.in. poprzez obszary prawnie chronione, których powierzchnia na terenie Gminy Subkowy z końcem 2024 r. wyniosła 5075,56 ha (6,5 % powierzchni gminy). Zgodnie z Centralnym Rejestrem Form Ochrony Przyrody na terenie gminy występuje:

- obszar natura 2000 „Waćmierz” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH220031.H, utworzenie: 2008-01-15;
- obszar natura 2000 „Dolna Wisła” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLH220033.H, utworzenie: 2009-02-13;
- obszar natura 2000 „Dolina Dolnej Wisły” – kod PL.ZIPOP.1393.N2K.PLB040003.B, utworzenie: 2004-11-05;
- 1 użytek ekologiczny;
- 18 pomników przyrody – w tym występujące w zabytkowych parkach w Małym Garcu i Subkowach

Lesistość gminy wynosi 10,8 % powierzchni gminy i jest to ogółem 859,59 ha gruntów leśnych. Grunty leśne publiczne to 788,22 ha, zaś grunty leśne prywatne to 71,37 ha. W latach 2015-2024 powierzchnia gruntów leśnych zwiększyła się o ok. 0,5 ha. Zadrzewienia występują głównie w zachodniej części gminy, pomiędzy Starzęcinem, a autostradą A1.

Rzeźba terenu Gminy Subkowy jest bardzo urozmaicona. Deniwelacje terenu osiągają ponad 70 m. Głównymi elementami rzeźby terenu są: wysoczyzna morenowa płaska, pagórki akumulacji piaszczystej, wysoczyzny morenowe o powierzchni falistej, podmokła dolina wypełniona torfem, rynny subglacialne. Współczesna rzeźba wysoczyzn Pojezierza Starogardzkiego ukształtowana została w okresie ostatniej fazy pomorskiej zlodowaceń północnopolskich, a dolina Wisły na przełomie ostatniej fazy zlodowacenia północnopolskiego i holocenu. Dolina Kwidzyńska natomiast jest północnym fragmentem Doliny Dolnej Wisły. Wisła wycięła na terenie Gminy dolinę, która ma cechy młodej egzaracyjno - akumulacyjnej formy geologicznej, o dobrze zarysowanych zboczach, dnie i krawędziach. Dolinę Kwidzyńską i Żuławy cechuje wyrównana powierzchnia terenu, nachylonego ku północy od rzędnych 11 m n.p.m. do 6 m n.p.m.

Układ hydrograficzny tworzą: Wisła – wyznaczająca wschodnią granicę gminy i Drybok tzw. Struga Subkowska. W okolicy miejscowości Rybaki znajduje się jezioro Pelplińskie Duże o powierzchni całkowitej 31,15 ha oraz Pelplińskie Małe o powierzchni 8,90 ha.

Gmina posiada charakter rolniczy, który podyktowany jest warunkami naturalnymi, jak i dotychczasowymi tradycjami. Na jej obszarze znajduje się 6 380 ha użytków rolnych razem, co stanowi 82 % powierzchni ogółem jednostki, w tym grunty orne ok 68 %. Charakteryzuje się wysoką bonitacją gleb – klasy I-III.

5.2.4. Zarys historii gminy¹

We wczesnym średniowieczu powstawały na wschodnim Kociewiu drewniano-ziemne grody, których reliktem są min. grodziska w Gorzędzieju i Wielkiej Słońcy. W II połowie X w. Pomorze Wschodnie weszło w skład monarchii piastowskiej. W XII w. wykształciła się tutaj lokalna dynastia książęca, której przedstawiciele zarządzili – początkowo jako namiestnicy książąt polskich – do 1295 roku. Pod koniec XII w. ziemie Lubiszewska i Świecka należały do księcia Grzymisława. Po śmierci Grzymisława jego dzielnicę przejął Sambor I. W początkach XIII w. Mściwój I władał już całym księstwem wschodniopomorskim. Po jego śmierci dzielnicę lubiszewska (ze stolicą w Lubiszewie Tczewskim) przypadła Wacławowi, a po jego śmierci – Samborowi II. Dążenia jego starszego brata Świętopełka II do ponownego zjednoczenia całego Pomorza Wschodniego doprowadziły do walk z Samborem II i drugim bratem – Raciborem. Sambor, który wielokrotnie musiał uchodzić ze swojego księstwa, zawarł przymierze z Krzyżakami i księciem kujawskim Kazimierzem. Krzyżacy pomogli mu zbudować nową stolicę – Tczew – a po zawarciu przez nich pokoju ze Świętopełkiem Sambor II odzyskał swoją dzielnicę. Książę Sambor II ponownie utracił księstwo w latach 1269-72 w wyniku wojny z Mściwojem II, synem Świętopełka II. Schronił się wówczas u swojej córki Salomei i jej męża, księcia kujawskiego Siemomysła. Na wygnaniu zapisał w 1276 roku Krzyżakom ziemię gniewską. Po śmierci Sambora Krzyżacy wytoczyli w 1281 roku proces Mściwojowi II o zapisane ziemie. Uzyskali je w 1282 roku na mocy układu w Miliczu.

W IX w. w miejscu obecnej wsi istniał gród, strzegący szlaku wiślanego. Według legendy w 997 roku w Gorzędzieju miał się zatrzymać św. Wojciech, który płynął w dół Wisły z wyprawą misyjną do Prus. W miejscu, na którym wznosi się obecny kościół (wzniesiony w XIII/XIV w.) w Gorzędzieju, św. Wojciech miał głosić Ewangelię miejscowej ludności i odprawić Mszę św. pod starym dębem. Parafia w Gorzędzieju została założona prawdopodobnie przed 1280 roku. W pierwszej połowie XIII w. gród został rozbudowany. W 1280 roku Mściwój II przekazał Gorzędziej biskupowi płockiemu Tomaszowi, który uzyskał także prawo do lokacji miejskiej w Gorzędzieju. Miasto zostało lokowane w 1287 roku na prawie magdeburskim. W 1288 roku Mściwój II zatwierdził przywilej lokacyjny oraz przyznał nowopowstałemu miastu prawo do budowy obwarowań. W 1312 roku Krzyżacy wykupili Gorzędziej od biskupów włocławskich i odebrali mu prawa miejskie. Z dawnej osady zachowała się jedynie część bezpośrednio przyległa do kościoła. Reszta zabudowy obsunęła się z wysokiej skarpy na skutek podmywania przez nurt Wisły.

Po śmierci Mściwoja II w 1295 roku Pomorze Wschodnie przeszło – na mocy układu z Kępna z 1282 roku – w ręce księcia wielkopolskiego Przemysła II, który władając już dwiema dzielnicami, koronował się w tym samym roku na króla Polski. Po śmierci Przemysła władzę nad jego dzielnicami objął

¹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2017-2020

Władysław Łokietek, utracił ją jednak na rzecz króla Czech Wacława II, który w 1300 roku został królem Polski. W wyniku jego śmierci w 1305 roku i śmierci jego syna Wacława III w roku następnym władzę odzyskał Łokietek.

W roku 1308 i 1309 Krzyżacy, początkowo pod pozorem współdziałania z Łokietkiem przeciwko zagrożeniu brandenburskiemu, opanowali Pomorze Wschodnie. W 1410 roku, w czasie wojny z Zakonem, biskup Jan prowadził w Subkowach negocjacje z przedstawicielem Gdańska, zakończone sukcesem – Gdańczycanie przeszli na stronę króla polskiego i wystali wojska pod Malbork.

Prowadzone w XV w. przez zakon krzyżacki wojny z Polską (1409-1411, 1414, 1422, 1431-1435, 1454-1466) doprowadziły do kolosalnych spustoszeń Państwa Zakonnego, szczególnie jego obszarów południowych, w tym Kociewia. Kończący wojnę 13-letnią (1454-1466) II pokój toruński przyznał większość Pomorza Wschodniego wraz z Powiślem, Żuławami i Warmią Królestwu Polskiemu. Ziemia Subkowska została włączona do powiatu tczewskiego województwa pomorskiego. Po wojnie z Krzyżakami prowadzonej przez Zygmunta Starego w latach 1519-1521 nastąpił na Pomorzu Wschodnim okres ponad stu lat pokoju.

Po wojnie trzynastoletniej Mały Garc stał się własnością cystersów pelplińskich i oddawany był w dzierżawę z przerwami do II połowy XIX wieku. W 1526 roku przebywający w Subkowach biskup kujawski Maciej Drzewicki zezwolił opatowi pelplińskiemu Stenorowi na wydzierżawienie Narków osadnikom z Subków na 40 lat. W roku 1565 roku opat Leonard Rembowski przedłużył dzierżawę o 20 lat. W 1570 roku Zygmunt August zezwolił Jędrzejowi Swarożyńskiemu przymusowo wykupić Narkowy od klasztoru pelplińskiego. W 1609 roku kolejny właściciel wsi, Jan Czapski zgodził się odsprzedać Narkowy opactwu za 1000 zł. W 1646 roku parafia w Gorzędzieju została włączona do parafii w Subkowach, stając się jej filią.

Wojny ze Szwecją prowadzone w latach 1626-1629, 1655-1660 oraz 1700-1721, a także wojna o sukcesję polską (1733-1736), spustoszyły większość Polski. Wśród obszarów, które ucierpiały najbardziej, było m.in. Pomorze. Powolna odbudowa ze zniszczeń przyspieszyła dopiero za panowania Augusta III.

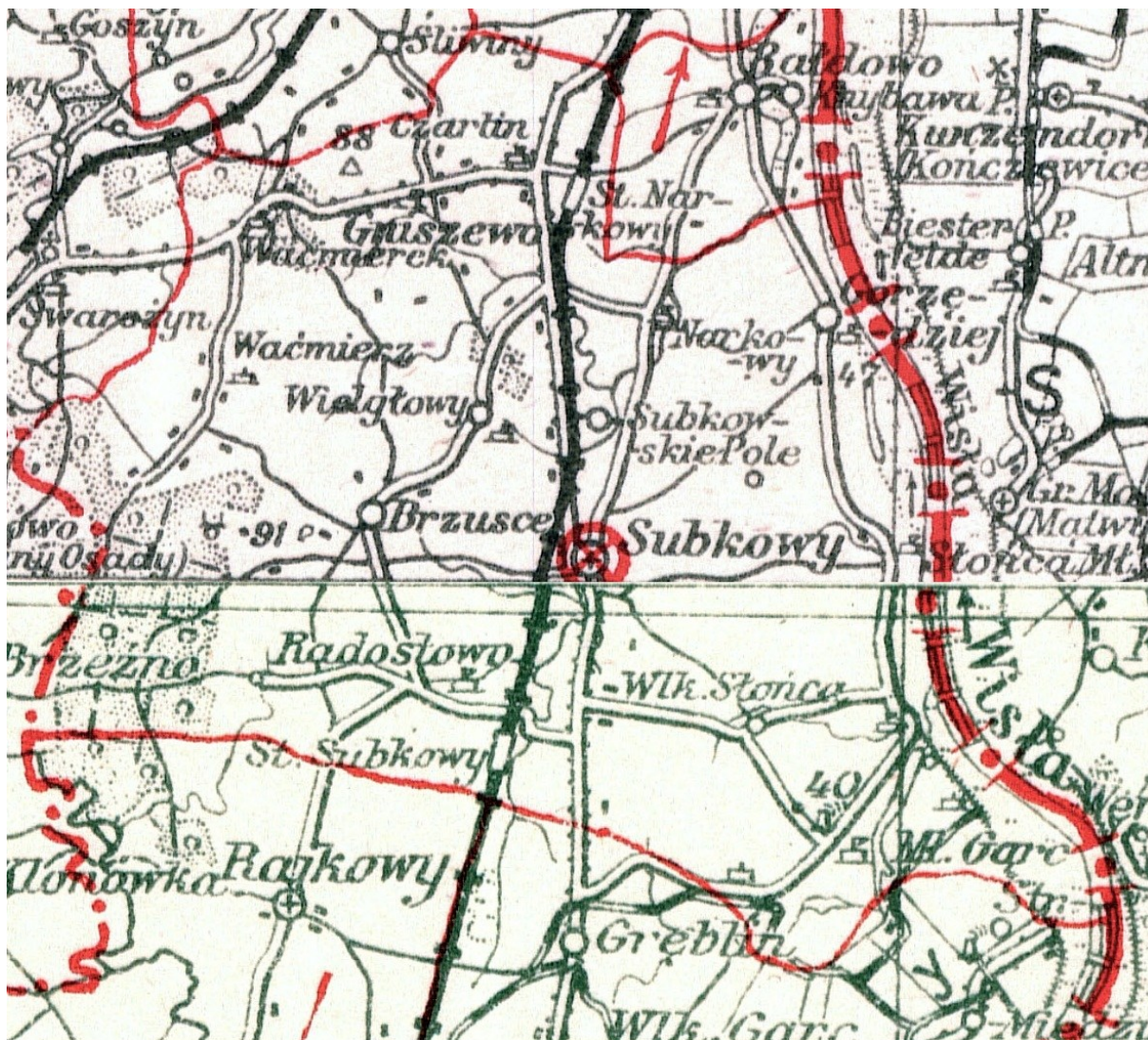
W 1772 roku w wyniku I rozbioru Kociewie zostało zagarnięte przez Królestwo Prus. W czasie wojny Napoleona z Prusami i Rosją, 23 lutego 1807 roku dowodzone przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego wojska polskie wyruszyły z Narków na szturm Tczewa. Dąbrowski, ranny w walkach o Tczew, rekonwalescencję odbywał w Subkowach. Za czasów pruskich Narkowy stały się majątkiem prywatnym.

Po wygranej wojnie z Francją (1870-1871) nastąpił szybki rozwój Prus, zasilonych olbrzymimi kontrybucjami nałożonymi na Francję. Na Kociewiu w tym czasie także zanotowano postęp gospodarczy, powstawały gorzelnie, cegielnie, cukrownie. W tym czasie właścicielami majątku Mały Garc została rodzina Loewenthalów, która doprowadziła folwark do doskonałego stanu. W części dworskiej wzniesiono okazały dwupiętrowy budynek, wokół którego zaprojektowano park. Pod koniec XIX w. powstał węzeł hydrotechniczny Rybaki, składający się ze śluzy i przepompowni. Węzeł Rybaki odwadnia obszar Niziny Walichnowskiej.

W 1920 roku Ziemia Subkowska powróciła do Polski. Gmina Subkowy znalazła się ponownie w powiecie tczewskim województwa pomorskiego. Od 1975 roku po reformie administracyjnej gmina Subkowy

należała do województwa gdańskiego. Od 1999 roku weszła w skład powiatu tczewskiego w województwie pomorskim.

Ryc. 4. Granice Gminy Subkowy w 1937 r.

źródło: www.igrek.amzp.pl

Poniżej krótkiej charakterystyce poddano wybrane i wydaje się najważniejsze miejscowości gminy, które odznaczają się zachowanym dziedzictwem materialnym. Dołączono również ryciny, które przedstawiają dane jednostki z lat 1910 – 1913. Opisy miejscowości pochodzą z Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2021-2024.

SUBKOWY

niem. Subkau

Nazwa miejscowości w tej formie obowiązuje od XVIII wieku. Wcześniej mawiano na wieś Sobków, Schobków, Szobków i Sobkowy. Nazwa Subkowo wymieniona jest w dokumencie z 1675 roku. Wywodzi się ona od założyciela lub właściciela wsi Sobka, Subisława lub Subiesława, księcia pomorskiego, fundatora klasztoru oliwskiego. Pierwsze wzmianki o miejscowości podają dokumenty z

roku 1282. Wówczas ziemiami władał rycerz Michał, który otrzymał je od księcia pomorskiego Mściwoja II. Kiedy rycerz Michał zdradził jednak swego księcia na rzecz margrabiów brandenburskich - Ziemia Subkowska została podarowana stolicy biskupiej we Włocławku.

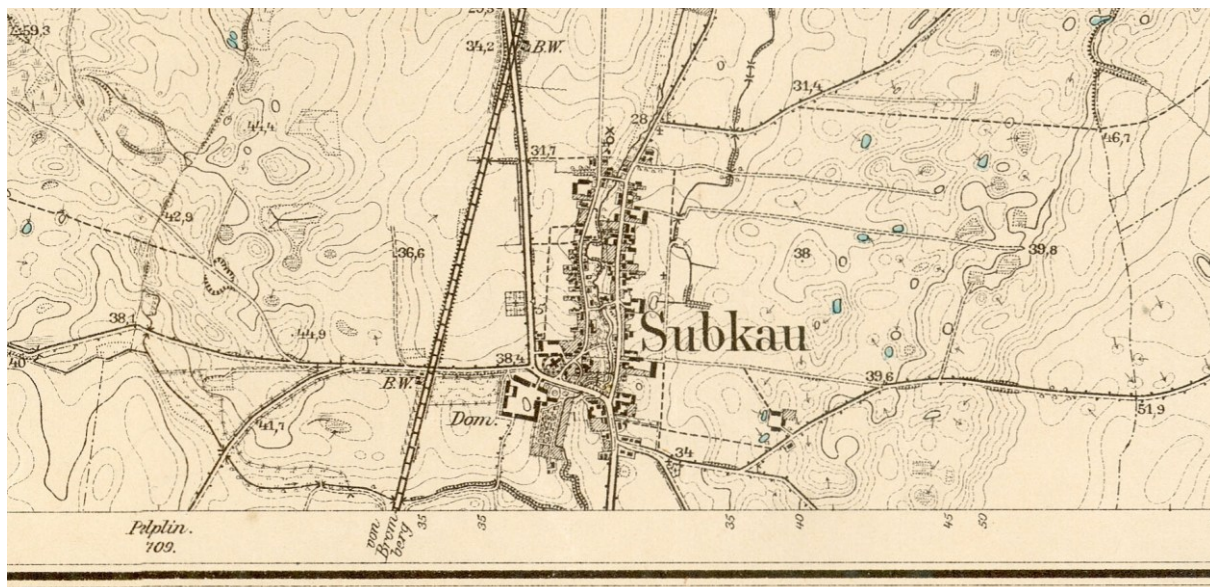
W 1290 roku biskup Wiśław uzyskuje dla wsi prawo chełmińskie. Lokacja następuje w 1301 roku Z tegoż roku pochodzi również dokument, w którym wzmiankuje się o kościele pod wezwaniem Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika.

W latach 1323 - 1366 w Subkowach wzniesiony zostaje pałac z kaplicą, który przez długi czas pełni rolę drugiej rezydencji biskupiej.

W czasie trwania Wielkiej Wojny z Zakonem w 1410 roku, biskup Jan przyjmował w Subkowach pełnomocnika gdańskiego Konrada Letzkana, namawiając go do złożenia hołdu przez miasto królowi polskiemu i przyłączenia się do wojny. Tak też się stało, gdyż jeszcze w tym samym roku gdańszczanie zasilili wojska oblegające Malbork. W 1626 roku podczas pierwszej wojny szwedzkiej gości tu król Zygmunt III Waza wraz ze swym orszakiem.

W 1807 roku w Subkowach przebywał, ranny w walkach o Tczew z wojskami pruskimi, Henryk Dąbrowski.

W Subkowach można zobaczyć malowniczo położony na wzgórzu, gotycki kościół p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika należący do Parafii Rzymskokatolickiej w Subkowach.

Ryc. 5. Subkowy w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

BRZUŚCE

niem. Brust

Tradycja osadnicza Bruźc sięga drugiej połowy XIII w. Pierwsza wzmianka w dokumentach pochodzi z roku 1269. Trzydzieści włók ziemi Brust (Bruźc), było własnością menniczego Hermana z Grudziądza jako dar od Sambora II. W 1275 roku Mściwój II potwierdził darowiznę i oddał resztę majątku we władanie menniczemu. Majątek ten w 1290 roku Herman sprzedał cystersom oliwskim. Własność Brust jako cysterską poświadczył Władysław Łokietek oraz król Wacław II.

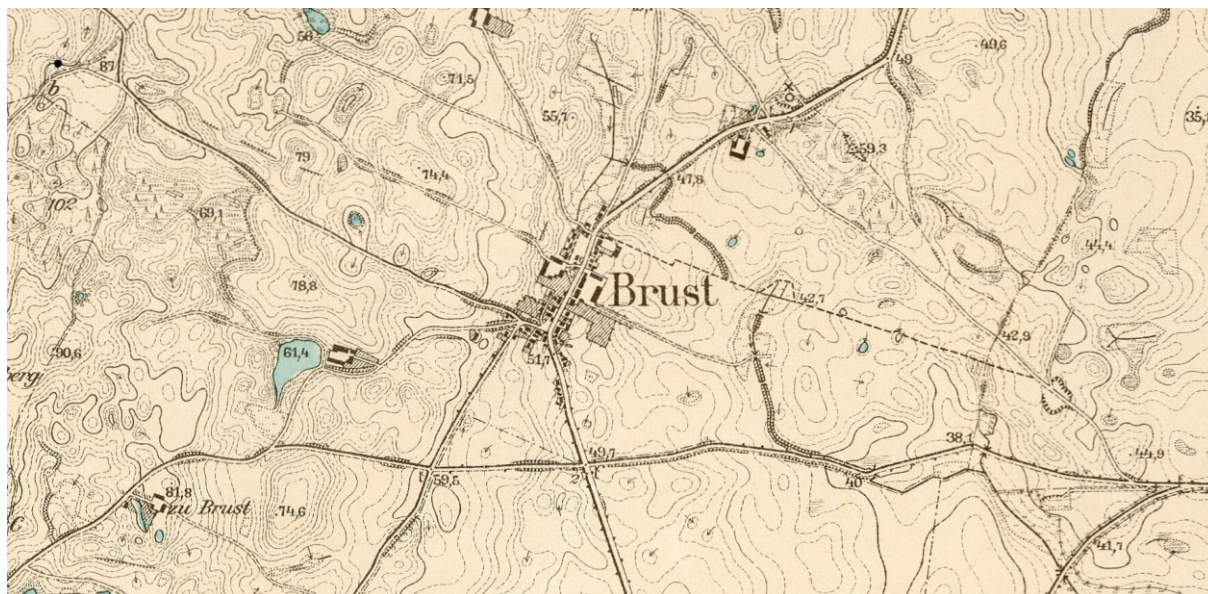

Osada, choć na stałe zapisana w krajobrazie Pomorza, zmieniała, co jakiś czas swą nazwę, z Brust na Brzusicze, Brzuscze. Około 1682 roku, pojawiły się fonetycznie nazwy teraźniejsze: Brzuśce, Brzusce.

Do terenu obszaru sołectw Brzuśce zaliczana jest również Leśniczówka Bukowiec, która podlega administracyjnie pod Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Nadleśnictwo Starogard.

Brzuśce zamieszkuje 425 mieszkańców. W 1974 roku, oddano do użytku, zbudowaną w czynie społecznym remizę strażacką wraz ze świetlicą wiejską.

W 1984 roku w Brzuscach powstała kaplica pod wezwaniem N.M.P. Królowej Polski i św. Maksymiliana Kolbe, która stanowi filię Parafii w Subkowach.

Ryc. 6. Brzuśce w 1910 r.

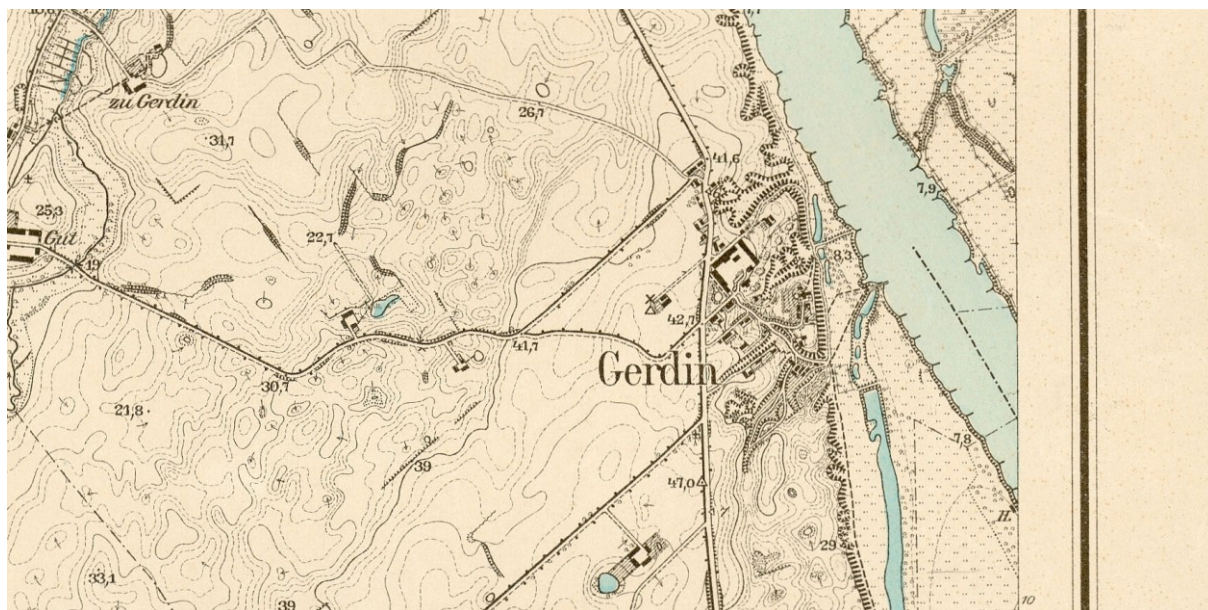
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

GORZĘDZIEJ

niem. Gerdin

Gorzędziej należy do najstarszych miejscowości grodowych na Pomorzu. Położona na pagórkach lewobrzeżnej skarpy wiślanej (40 m n.p. Wisły), którą rzeźbią pełne uroku jary i wąwozy. Jej nazwa wywodzi się od słowa „gród” a pierwsze wzmianki o tym miejscu pojawiają się już w 1248 roku w memoriale Świętopełka. W 1287 roku - za biskupa Wernera - osadzie nadano prawa miejskie. Piękno tego miejsca z dominującym w kępie drzew późnogotyckim kościołem - z początku XIV w. przebudowanym na przełomie XVIII i XIX w. można podziwiać już z daleka.

Dzisiaj Gorzędziej utożsamiany jest z Sanktuarium św. Wojciecha. We wsi znajduje się także XIX - wieczny klasycystyczny dworek z niewielkim parkiem. Położony jest na skraju wsi i przylega do skarpy nadwiślańskiej. Zabudowa folwarczna oraz najbliższe parkowe otoczenie dworu położone są na terenie płaskim, pozostała część parku zajmuje teren poprzecinany skarpami i jarami porośniętymi zielenią naturalną.

Ryc. 7. Gorzędziej w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

MAŁA SŁOŃCA

niem. Kein Schlanz

Nazwa miejscowości należy do najstarszych na Pomorzu. W dokumentach wydanych za czasów Świętopętka oraz w przywilejach nadanych klasztorowi cystersów pelplińskich wymienia się nazwy: Słanca i Slance. Z nich to wykształciła się obecna nazwa Słońca.

Pierwsze wzmianki o miejscowości sięgają roku 1245 i dotyczą zamku Świętopętka, który stał na wzgórzu panującym nad Wisłą, najprawdopodobniej blisko karczmy w Rybakach (w XIV w. ta warownia książęca już nie istniała). W roku 1280 Mestwin nadaje Małą i Wielką Słońcę biskupowi płockiemu. Data pierwszego wydzierżawienia Wielkiej Słońcy przez Konwent pelpliński nie jest znana. Wiadomo jednak, że w 1414 roku opat Piotr Honigfeld zmienia pierwotnie ustalone zasady dzierżawy.

Ryc. 8. Mała Słońca w 1910/1913 r.

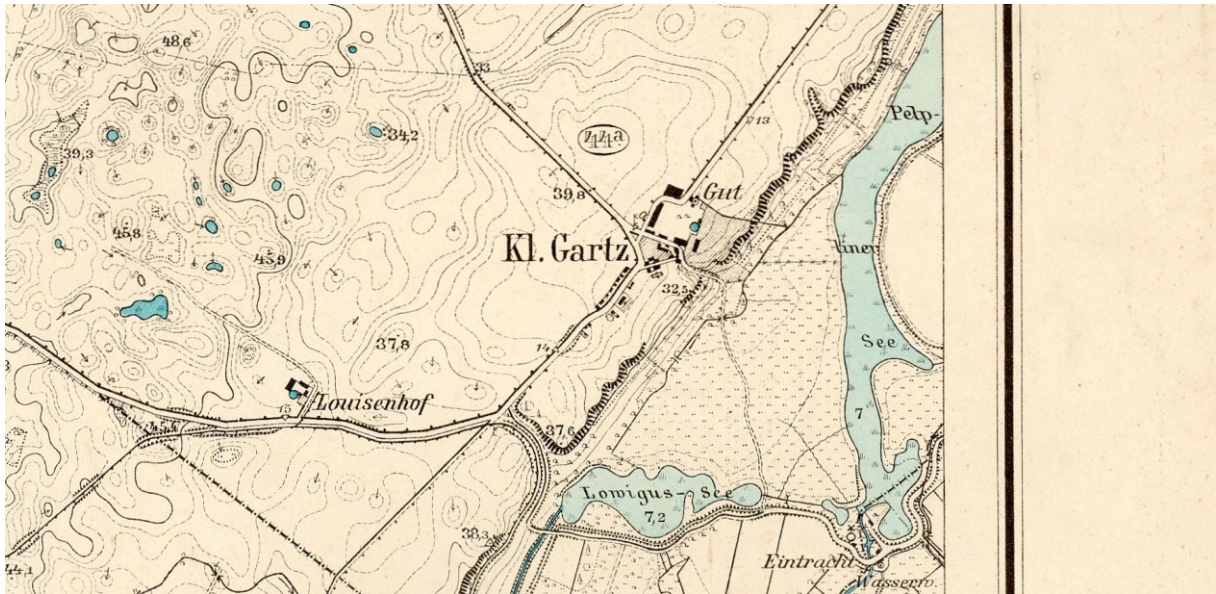
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978, 1979

MAŁY GARC

niem. Kein Gartz

Tradycja osadnicza Małego Garca sięga drugiej połowy XIII w. Pierwsza wzmianka w dokumentach pochodzi z roku 1282, kiedy to książę Mestwin II wymieniony jest jako właściciel Małego Garca. Po wojnie trzynastoletniej dobra te stały się własnością cystersów pelplińskich i oddawane były w dzierżawę z przerwami do II połowy XIX wieku. W tym czasie właścicielami majątku Mały Garc została rodzina Loewenthalów, która to doprowadziła do jego rozkwitu. W części dworskiej wzniesiono okazały dwupiętrowy budynek, wokół którego założono park w oparciu o istniejący i nowo sadzony drzewostan. Ponadto, z roku na rok, kolejni Loewenthalowie powiększali i unowocześniali część folwarczną majątku. Na początku lat 20 –tych XX wieku majątek został sprzedany rodzinie, Radzywińskich, którzy to gospodarowali nim wzorcowo do wybuchu II wojny światowej. Po wyzwoleniu Radzywińscy, których zawierucha wojenna przeniosła do Ameryki, otrzymali od rządu polskiego odszkodowanie za pozostawione mienie, a majątek stał się własnością Skarbu Państwa. Na jego bazie utworzone zostało PGR. Działalność państwowego gospodarstwa przyczyniła się do częściowej utraty zabytkowego charakteru posiadłości jak i też do znacznego zubożenia jej części parkowej.

Obecnie założenie folwarczne jest własnością osoby prywatnej, która przywróciła dawną świetność zespołu. Prace odbyły się pod nadzorem Konserwatora Zabytków

Ryc. 9. Mały Garc w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2078

NARKOWY

niem. Narkau

W XIII wieku część Narków książę pomorski Mestwin przekazał biskupowi kujawskiemu, natomiast pozostałe 10 wólk (włoka 7,66 ha) należało do Arnolda z Lukowa wraz z Suchostrzydami i połową Małej Turzy oraz do jego brata Piotra. Lokacja wsi nastąpiła na prawie magdeburskim (w XIII wieku zakładano nowe wsie na prawie niemieckim, chełmińskim lub magdeburskim). Właściciele mieli obowiązek wystawić jednego zbrojnego na koniu oraz oddawać księciu jeden duży funt wosku i jeden fenig chełmiński. Część Narków w 1419 roku nabył od Jana i Dytrych z Frący Konwent pelpliński, a w 1441 roku reszta wsi stała się jego własnością, na takich samych zasadach, jakie mieli poprzedni właściciele.

Opat pelpliński Piotr z Honigfeld w 1431 roku zniósł wszystkie przywileje, jakie otrzymali mieszkańcy Narków od poprzednich właścicieli i wystawił nowy dokument, na podstawie, którego mieszkańcy Narków płacili na rzecz konwentu 1 grzywnę czynszu od włoki. Nie zmieniła się jedynie wielkość dziesięciny wobec biskupa kujawskiego.

W roku 1526 opat Stenor, za pozwoleniem biskupa Macieja Drzewickiego, bawiącego w Subkowach, wydzierzał Narkowy na 40 lat osadnikom z Subków. Dzierżawę tę przedłużył w roku 1565 opat Leonard Rembowski na następne 20 lat. Dzierżawcy mieli płacić klasztorowi 27 grzywien lżejszej monety, tak jak płacili gospodarze i chałupnicy z Narków oraz dziesięcinę na rzecz biskupa. W roku 1570 dworzanin Zygmunta Augusta przekonał króla, że konwent nabył Narkowy bezprawnie. Król pozwolił owemu Jędrzejowi Swarożyńskiemu objąć Narkowy, a klasztorowi wypłacić sumę, za jaką nabył wieś.

Nowy właściciel niespodziewanie zmarł, wręczając uprzednio dekret królewski wojewodzie pomorskiemu Achacemu Czemie, który zmarł w 1608 roku, zostawiając córkę, ta zaś wyszła za mąż za Jana Czapskiego. Ten z kolei widząc niesłuszność nabycia Narków, zgodził się w roku 1609 z opatem Koszką i odstąpił mu wieś za 1000 zł.

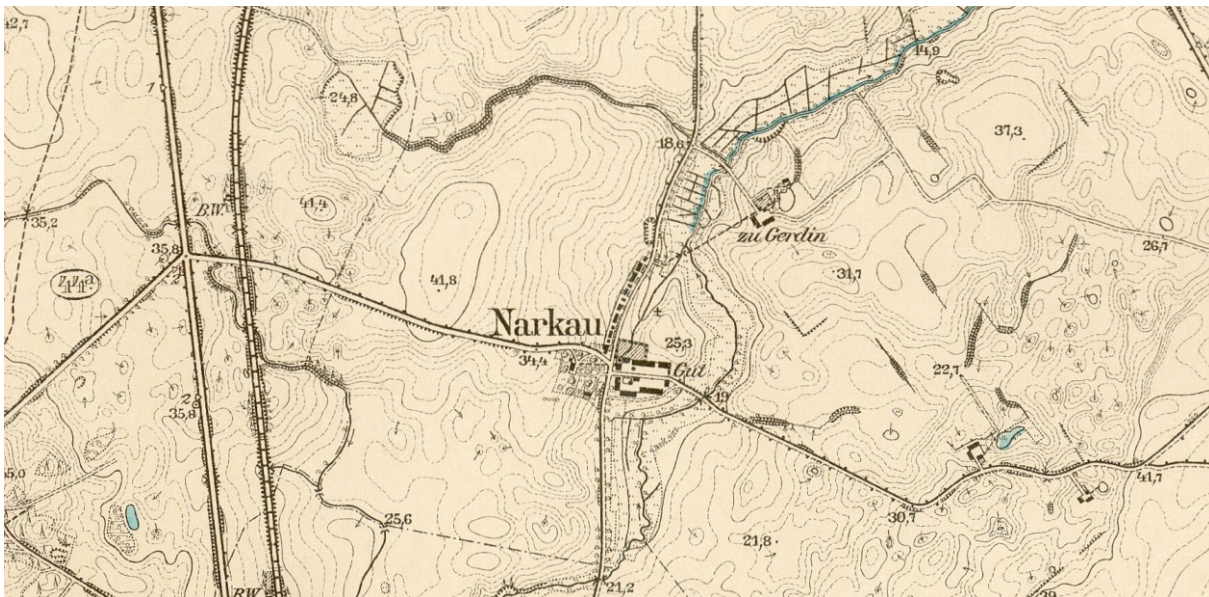

W latach 1636 -1668 wzięli ponownie gospodarze subkowscy Narkowy w dzierżawę, a następnie pojedynczy dzierżawcy. Ostatnim z nich był w roku 1742 Adam Mawia.

Za czasów pruskich Narkowy stały się majątkiem prywatnym. W tym to właśnie majątku 22 lutego 1807 roku skoncentrowały się wojska polskie, celem, których było wyzwolenie Pomorza Gdańskiego z rąk pruskich. Z Narków 23 lutego 1807 roku o świcie wojska polskie wyruszyły na szturm Tczewa. Odprawił je tam osobiście generał Jan Henryk Dąbrowski.

W roku 1930 ten niemiecki majątek został rozparcelowany mocą prawa o reformie rolnej. Zabudowania folwarczne uległy zniszczeniu w 1945 roku wskutek działań wojennych.

To co Narkowy wyróżnia spośród innych miejscowości gminy Subkowy to atrakcyjne położenie wsi przy arteriach komunikacyjnych korzystnych z punktu widzenia gospodarki i zatrudnienia, bardzo dobre skomunikowanie z miejscowościami powiatu tczewskiego i Trójmiastem oraz dobrze rozwinięte rolnictwo.

Ryc. 10. Narkowy w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

RADOSTOWO

niem. Rathstube

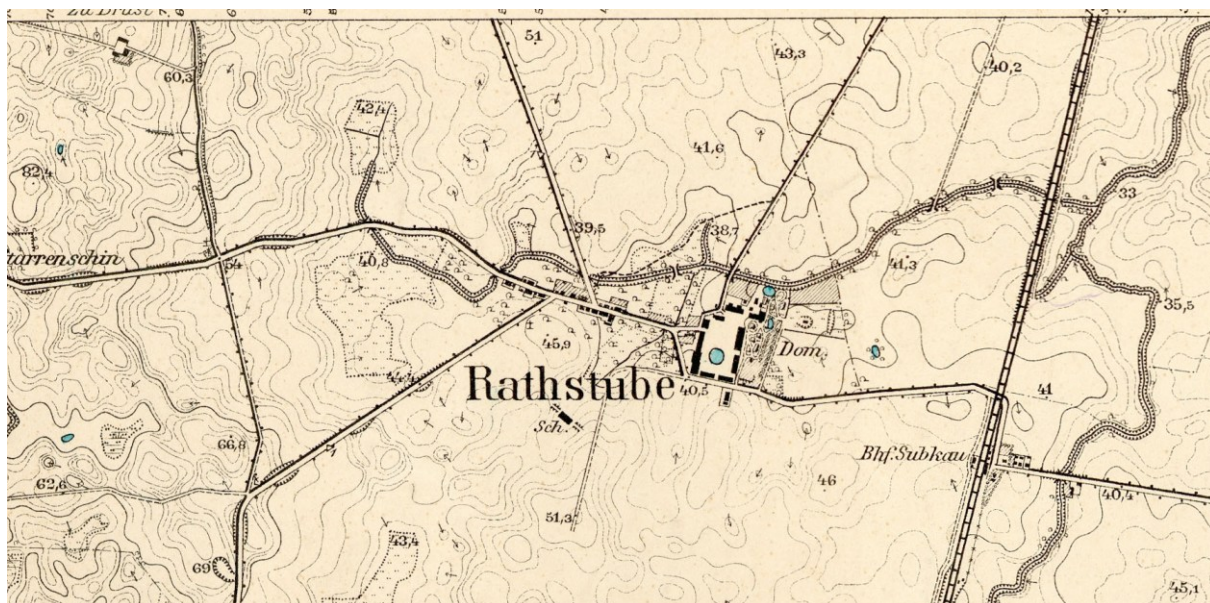
Integralną częścią sołectwa Radostowo jest przysiółek – wieś Starzęcin. Radostowo wchodzące w skład Ziemi Gniewskiej, w XIII w. było własnością Racibora, brata księcia pomorskiego Sambora II. Bezdzienny Racibor darował Ziemię tę Cystersom z Oliwy. Darowiznę tę potwierdził w roku 1224 książę Sambor w Tymowie. Dochody z jej użytkowania mieli Cystersi przeznaczyć na budowę nowego klasztoru, stary, bowiem został zniszczony. Na mocy wspomnianej umowy otrzymali ponadto Cystersi 10 włók (17,95 ha wg prawa chełmińskiego), w Rajkowach. Po śmierci Racibora, książę Sambor II zagniewany na Cystersów, ziemię tę obiecał Krzyżakom. 18 maja 1282 roku Krzyżacy otrzymali Ziemię Gniewską z wyjątkiem dwóch majątków: Rajków i Radostowa, które w dalszym ciągu pozostały w rękach cysterskich.

W Radostowie znajduje się zespół dworsko – parkowy, który pochodzi z końca XVIII wieku i poł. XIX i składa się z części gospodarczej, w której centralny plac otacza zabudowa folwarczna oraz części reprezentacyjnej z dworem i parkiem.

Zespół dworsko – parkowy w Radostowie jest wpisany do rejestru zabytków nieruchomych województwa pomorskiego z uwagi na jego walory kulturowe, jaką tworzy zespół o ciągłości tradycji miejsca, walory przestrzenno – historyczne, istniejącej zabudowy oraz przyrodnicze, jakie przedstawia drzewostan parku.

Obecnie założenie folwarczne jest własnością osoby prywatnej, która przywróciła dawną świetność zespołu. Prace odbyły się pod nadzorem Konserwatora Zabytków.

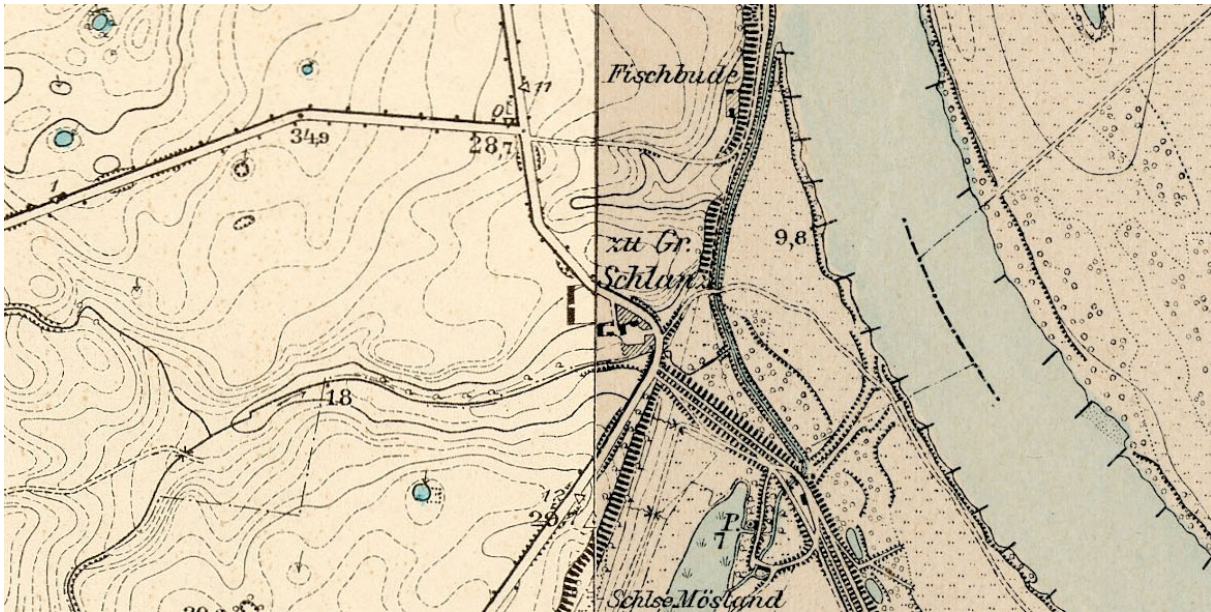

Ryc. 11. Radostowo w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2078

RYBAKI

Znaczna ilość mieszkańców to ludność napływowa, która zamieszkała te tereny po II wojnie światowej, po parcelacji majątku przedwojennego właściciela obszaru Rybaków Kurta Krelinga. Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego, wieś ta nazywana była z języka niemieckiego jako Fischbude i w 1885 roku znajdował się tu 1 dom zamieszkały przez 4 osoby.

Ryc. 12. Rybaki w 1910/1913 r.

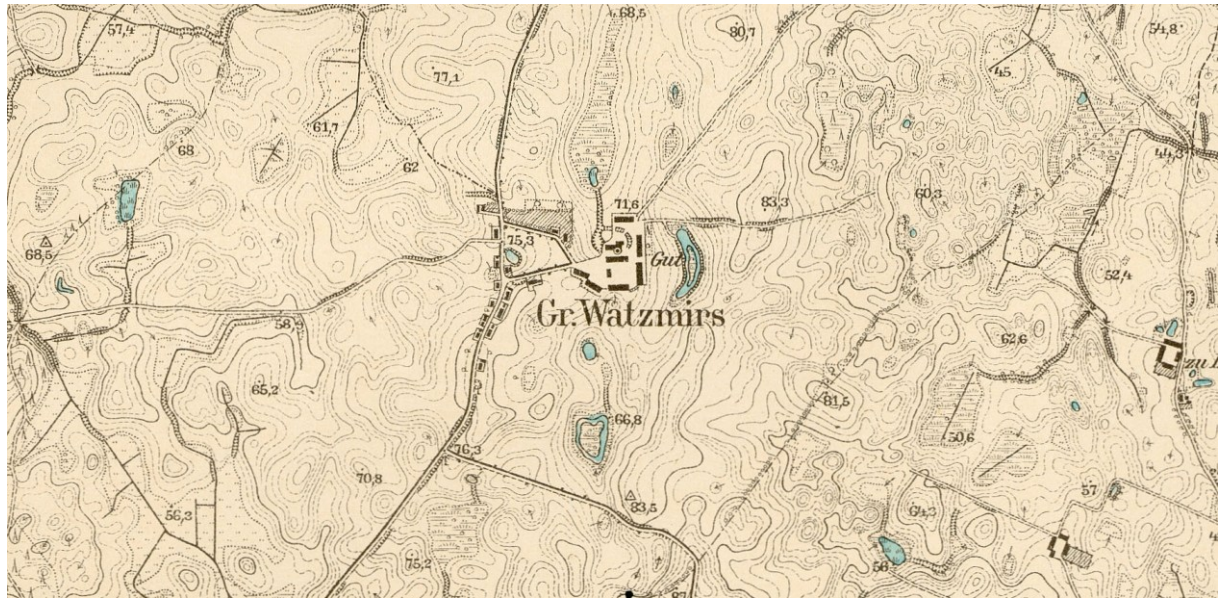
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2078, 2079

WAĆMIERZ

niem. Groß Watzmirs

Sołectwo Waćmierz nie posiada obiektów, które można było by zaliczyć do zabytków kultury materialnej. Na terenie Waćmierza znajduje się jednak zapisane w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod numerem 25/A, stanowisko archeologiczne grodziska wczesnośredniowiecznego. Ponadto, obiektem, mogącym stanowić swego rodzaju element zasobów materialnych kultury wsi jest tzw. „Boża Męka” z figurą Matki Boskiej, która co prawda powstała w 2000 roku, jednak ze względu na wbudowanie w nią wcześniejszego, przedwojennego jeszcze elementu kultu mieszkańców wsi - figury Chrystusa ukrzyżowanego - stanowi ona swojską wartość historyczną i zabytkową.

Wg Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego, wieś ta nazywana była z końcem XIX w. Warcimierz, zaś z języka niemieckiego Gr. Watzmirs. W 1885 roku wieś liczyła 246 mieszkańców, w tym 120 katolików i 126 ewangelików. Wcześniej, bo w 1780 roku wieś jako własność Panny Konarskiej liczyła 150 mieszkańców (katolików). W 1789 roku miejscowość liczyła 22 domy i należała do szambelana Piwnickiego.

Ryc. 13. Waćmierz w 1910 r.

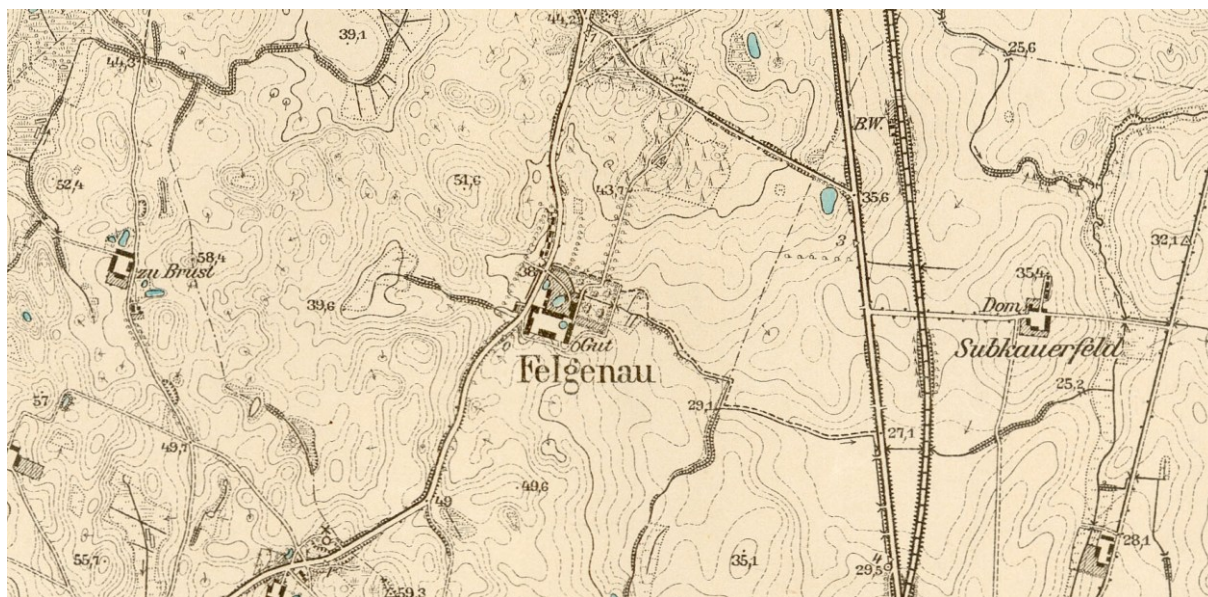
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

WIELGŁOWY

niem. Felgenau

W czasach przedwojennych w miejscowości Wielgłowy znajdował się pałac otoczony parkiem. Do czasu wojny zamieszkiwany był przez rodzinę Ubińskich. Po wojnie rodzina już nigdy nie pojawiła się w Wielgłowach. W tym czasie Państwo Polskie podzieliło pałac i ziemię do niego należące pomiędzy rodziny: Massowa, Szulc, Paluch, Golec, Izba, But. Rodziny te zajmowały majątek do 1952 roku. W tym czasie i miejscu rodziny te tworzą Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną. Spółdzielnia w latach swego rozkwitu, stanowiła jedyne źródło utrzymania większości miejscowych mieszkańców jak i osób z poza terenu sołectwa, a nawet gminy Subkowy. Obecnie Spółdzielnia nie istnieje, a zabudowania po niej zostały przejęte przez osoby prywatne.

W 1960 roku pałac zostaje zburzony, natomiast znikoma część parku istnieje do dziś. Cechą charakterystyczną architektury wsi jak i swego rodzaju zabytkowy jej element stanowi tzw. „Boża Męka”, ołtarzyk przydrożny z figurą Matki Boskiej, usytuowany na poboczu skrzyżowania drogi gminnej i wojewódzkiej.

Ryc. 14. Wielogłowy w 1910 r.

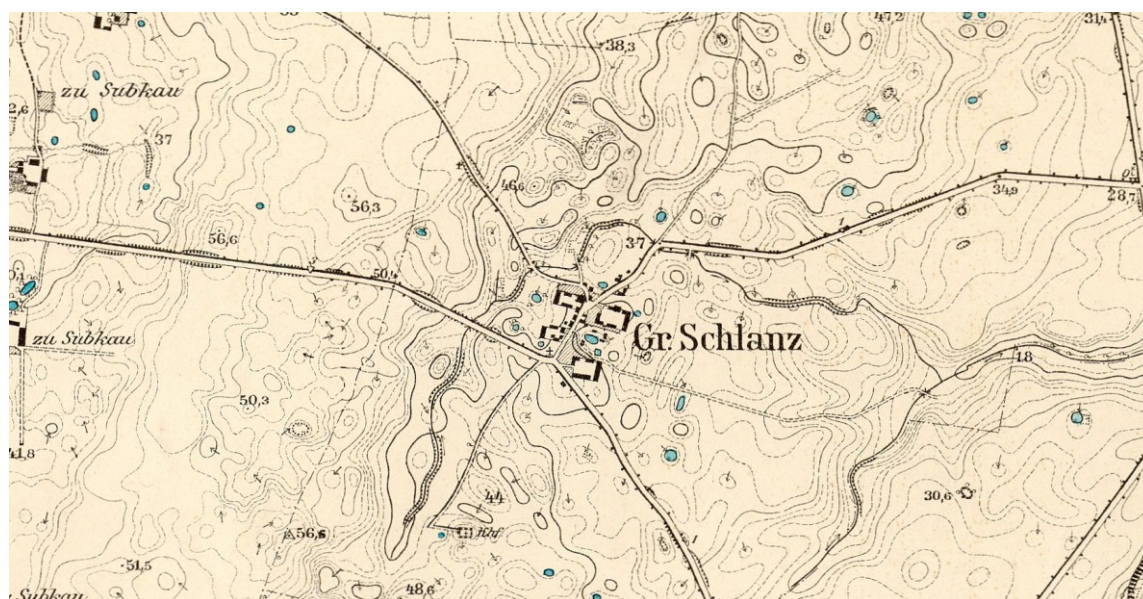
Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 1978

WIELKA SŁOŃCA

niem. Groß Schlanz

Nazwa należy do najstarszych na Pomorzu. W dokumentach wydanych za czasów Świętopetka oraz w przywilejach nadanych klasztorowi cystersów pelplińskich wymienia się nazwy: Słanca i Slance. Z nich to wykształciła się obecna nazwa Słońca.

Pierwsze wzmianki o miejscowości sięgają roku 1245 i dotyczą zamku Świętopetka, który stał na wzgórzu panującym nad Wisłą, najprawdopodobniej blisko karczmy w Rybakach (w XIV w. ta warownia książęca już nie istniała). W roku 1280 Mestwin nadaje Małą i Wielką Słońcę biskupowi płockiemu. Data pierwszego wydzierżawienia Wielkiej Słońcy przez Konwent pelpiński nie jest znana. Wiadomo jednak, że w 1414 roku opat Piotr Honigfeld zmienia pierwotnie ustalone zasady dzierżawy.

Ryc. 15. Wielka Słońca w 1910 r.

Źródło: mapa topograficzna Messtischblatt, godło 2078

5.2.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to inaczej krajobraz, w którym ogół cech naturalnych (przyrodniczych) został zdominowany przez dzieła rąk ludzkich (definicja NID). Z kolei w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano, że jest to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Wszelkie przekształcenia, zmieniające wygląd krajobrazu kulturowego przez likwidowanie lub zniekształcenie cech stanowiących o jego wartościach stanowią zagrożenie jego zachowania. W celu jego ochrony Gminy mogą go chronić poprzez utworzenie parku kulturowego lub ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Na terenie Gminy Subkowy nie odnotowuje się parku kulturowego. Gmina Subkowy posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których wskazane zostały zasady ochrony obiektów zabytkowych.

Niezwykle ważna jest ochrona najcenniejszych obiektów, obszarów, zespołów, która pozwoli następnym pokoleniom poznać je i obcować z nimi. Należy zatem przy kształtowaniu krajobrazu kulturowego kierować się zasadą zrównoważonego rozwoju, unikać deformacji i zatarć obiektów zabytkowych przy jednoczesnym rozwoju przestrzenno – funkcjonalnym oraz gospodarczym miejsca. Należy również chronić i przywracać dziedzictwo niematerialne, które kształtowało się na przestrzeni wieków. Do zagrożeń dóbr kultury należy zaliczyć:

- kradzieże i włamania;
- pożary;
- powodzie, ulew y i podtopienia;
- wichury i huragany;
- katastrofy budowlane, awarie;
- demonstracje i rozruchy uliczne, rabunki i akty wandalizmu;
- ataki terrorystyczne;
- konflikty zbrojne

Osadnictwo i układy przestrzenne

Wsie Gminy Subkowy reprezentują różne typy układów przestrzennych. Na terenie gminy kształtowanie się układów przestrzennych związane było z warunkami naturalnymi, jak przebieg rzek, umiejscowienie zbiorników wodnych, ukształtowanie terenu i jego ekspozycja, a także uzależnione od warunków antropogenicznych, jak przebieg szlaków oraz dróg. Działalność człowieka na przestrzeni wieków pozostawiła na terenie Gminy Subkowy wiele śladów (tzw. spuścizna historyczno – kulturowa). Obecnie można dostrzec historyczne kształty (układy) jednostek przestrzennych, w których mieszkali dawni mieszkańcy z terenu analizowanej gminy.

Na obszarze Gminy Subkowy występują 1 główny typ osadnictwa wiejskiego, wg podziału Kiełczewskiej - Zaleskiej, 1965:

- sieć osadnictwa skupionego - sieć wsi średniej wielkości (20-100 domów mieszkalnych) o śródpolnym położeniu zabudowań i węzłowym układzie dróg. Przeważnie feudalnego pochodzenia.

Z kolei wg H. Szulc na terenie gminy znajdują się wsie regularne – duże ulicówki, duże owalnice, duże ślepe owalnice, zaś w części wschodniej rzędówki bagienne.

Poniżej wskazano miejscowości gminne wraz z ich charakterystycznymi rodzajami kształtów (układy wsi):

- Subkowy – owalnica z zachowanym folwarkiem w części południowo-zachodniej, w południowej części łańcuchówka wraz z dworcem;
- Brzuśce – ulicówka, obecnie kształtem przypomina widlicę;
- Gorzędziej – wykształcona z ulicówki, obecnie wielodrożnica z zachowanym folwarkiem;
- Mała Słońca – wielodrożnica;
- Mały Garc – zabudowa folwarczna wraz z popegrowską;
- Narkowy – rzędówka, obecnie częściowo zachowany układ rzędówki oraz zabudowa rozproszona;
- Radostowo – ulicówka z zachowanym folwarkiem w części wschodniej oraz zabudową popegrowską;
- Rybaki – ulicówka z zachowanym folwarkiem;
- Waćmierz - ulicówka, obecnie zabudowa rozproszona;
- Wielgłowy – zabudowa rozproszona z zachowaną częścią ulicówki;
- Wielka Słońca – ulicówka, obecnie zachowana ulicówka oraz zabudowa rozproszona.

Poniżej scharakteryzowano typy układów przestrzennych wsi wchodzących w skład Gminy Subkowy.

- a) ulicówka/przydrożnica (*Strassendorf/street village*) – układ jednodrożny o zwartej zabudowie po obu stronach drogi;
- b) łańcuchówka – wieś leśno – łańcuchowa (*Waldhufen*). Wieś o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łańcucha;
- c) owalnica - kształt wsi przypomina wydłużone wrzeciono wokół podłużnego placu, w miejscu centralnym znajdował się staw, w późniejszym czasie ośrodki służące mieszkańcom. To układ przejściowy między okolicą i przydrożnicą;
- d) rzędówka - wieś, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi tylko po jednej stronie.
- e) wielodrożnica – wieś kupowa/zwarta (*compact village*). Charakteryzuje się bezładną i chaotyczną zabudową z nieregularnym przebiegiem dróg;
- f) widlica – typ przejściowy pomiędzy ulicówką i wielodrożnicą. Powstają na rozwidleniu dróg.
- g) zabudowa folwarczna – ośrodkiem najwyższej rangi jest folwark lub dwór wraz z zabudowaniami gospodarczymi;
- h) zabudowa rozproszona - wieś o zabudowie luźnej (*loose-knit village*) – zabudowania występujące na obszarze wsi nie są zwarte, dystans między zagrodami przekracza 100m, gospodarstwa zlokalizowane w sąsiedztwie przynależnych im pól uprawnych.

Na terenie Gminy Subkowy zabudowa mieszkalna rozwinęła się znacznie wzdłuż ciągów komunikacyjnych i dotyczy to obecnie przede wszystkim obszarów pomiędzy miejscowością Subkowy – Mała Słońca, Subkowy – Wielka Słońca, Subkowy – Narkowy, Subkowy – Czarlin.

Szczegółowa charakterystyka miejscowości na podstawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przedstawia się następująco.

Subkowy

Pierwotnie była to duża wieś owalnicowa z ciekim płynącym przez nawsie. Nawsie było dłuższy czas wolne od zabudowy i stanowiło wspólny teren do wypasania i pojenia bydła. We wsi znajduje się kościół parafialny z początków XIV wieku oraz duże założenie rezydencjonalne – dawny pałac biskupów kujawskich wraz z ozdobnym parkiem i bardzo dużym założeniem folwarcznym z XV – XIX wieku. W pobliżu wsi przeprowadzono w latach 60-tych XIX wieku linię kolejową (Gdańsk – Bydgoszcz) a wraz z nią wybudowano jednorodne osiedle kolejowe w pobliżu stacji kolejowej Subkowy. Na przełomie XIX/XX wieku w pobliżu miejscowości powstało sporo niedużych folwarczków z interesującymi założeniami parkowymi i architekturą obiektów mieszkalnych. Wieś utraciła częściowo swój oryginalny narys rozplanowania w czasie budowy nowego przebiegu drogi krajowej nr 91 (Gdańsk – Łódź), kiedy to odcięta została część gospodarcza dawnego biskupiego założenia rezydencjonalnego.

Interesującą dominantą, także w dalekiej panoramie wsi, jest zespół kościelny. Składający się z bryły gotyckiego kościoła, kaplicy – domu przedpogrzebowego, muru kościelnego otaczającego nieczynny cmentarz przy kościele oraz ładnego starodrzewu wokół kościoła. Do tego zespołu należy także zaliczyć pobliskie: starą i nową plebanię. Inną znaczącą dominantą jest tak zwany „Zamek” - dwór wzniesiony w miejscu dawnej rezydencji biskupiej. Jest to duży obiekt, dostosowany zapewne do wcześniejszego narysu pałacu, wzniesiony na jego fundamentach i piwnicach. Otoczony dawniej starannie utrzymanym parkiem, dziś zgrupowaniem zieleni o cechach często pomnikowych. Zachowany jest relikw zabudowy gospodarczej folwarku tego zespołu – wyjątkowo duży spichlerz - mówi o skali, wielkości i zamożności tego gospodarstwa. Spichlerz, oddzielony od reszty zespołu oraz całej wsi drogą kołową jest również znakomitą dominantą architektoniczną wsi, widoczną z daleka.

W obrębie wsi Subkowy występują trzy podstawowe typy geometrii przestrzeni osadniczej:

- zwarta wieś owalnicowa o średniowiecznym rodowodzie wraz z należącym do niej dużym założeniem przestrzennym dawnej rezydencji biskupów kujawskich i ich folwarku rolnego później zespołu dworsko-parkowego z folwarkiem;
- osadnictwo rozproszone w formie niewielkich folwarków i dużych zagród;
- samotniczych w otoczeniu arealu pól;
- osadnictwo kolonijne w postaci grup tak zwanych „poniatówek” oraz liniowych osiedli małych gospodarstw rolnych okresu powojennego.

Dodatkowym elementem jest tu osiedle kolejowe z jego wyposażeniem. Obręb wsi Subkowy jest pod względem osadniczego układu przestrzennego wyjątkowo jednoznaczny, przejrzysty i uporządkowany. Centrum tworzy wciąż czytelna wieś zwarta owalnicowa – Subkowy. Otaczają ją rozległe wnętrza krajobrazowe, akcentowane niewielkimi zgrupowaniami zabudowy: pojedynczych siedlisk zagrodowych oraz „ciągów” (układów liniowych) osadnictwa kolonijnego oraz naśladującego go osadnictwa połowy XX wieku. Akcentem krajobrazowym jest obiekt nowej szkoły, widoczny z daleka z uwagi na zastosowany materiał, kolorystykę – i przede wszystkim nietypową formę i rozbudowany plan rzutu. Pomimo interesującego projektu architektonicznego, wydaje się, że obiekt nowej szkoły jest jednak zbyt agresywny w stosunku do tutejszej dawnej architektury. Innymi akcentami o negatywnym oddziaływaniu są nowo wzniesione budynki mieszkalne, zdecydowanie przeskalowane oraz bardzo uduchowiane architektonicznie i niepotrzebnie przeładowane detalem architektonicznym i stosujące niepotrzebnie najróżniejsze materiały budowlane i wykończeniowe. Nietypowym elementem przestrzennym jest osiedle kolejowe o zwartej, „obozowej” formie. Z uwagi na duże wartości

architektoniczne i uporządkowanie formalne, a także ewidentne związki z inną niż rolnicza funkcja – funkcją infrastruktury technicznej, ów „obozowy” wyraz przestrzenny staje się zrozumiały i uzasadniony w typowym krajobrazie wiejskim.

Bukowiec (leśniczówka)

Jest to zagroda leśniczówki, przy której znajduje się stacja myśliwska z zagospodarowanym terenowym miejscem rekreacyjnym na ognisko.

Brzuśce

Centrum wsi jest czytelne wokół kościoła, szkoły i sklepu. Zabudowa pozostałej części wsi jest zwarta, ulicowa. Pozytywnym jest zestawienie formy istniejącej szkoły i jej rozbudowy oraz skali i detalu nowego kościoła należącego do parafii Subkowy. Charakterystyczna, o wysokich wartościach krajobrazowych, jest aleja w kierunku Waćmierza.

Gorzędziej

Gorzędziej to wieś typu ulicówka o skupionej zabudowie. Miejscowość Gorzędziej posiada unikatowe i jedyne w swoim rodzaju walory krajobrazowe - szczególnie ekspozycyjne. Specyficzne ukształtowanie terenu powoduje, iż wieś ta była i może być także dzisiaj - niesłychanie malowniczą. Do dzisiaj można bowiem zaobserwować interesujące otwarcia widokowe, osie widokowe, eksponowane płaszczyzny i miejsca.

Do najcenniejszych, unikatowych właściwości ekspozycyjnych krajobrazu należy zaliczyć:

- wspaniałą ekspozycję kościoła w Gorzędzieju z wielu miejsc i punktów w bliższej i dalszej okolicy wsi;
- interesującą dominantę panoramiczną w postaci wieży kościelnej;
- unikatowy widok panoramiczny na Wisłę i jej przeciwny daleki brzeg z cmentarza przykościelnego położonego na wysokiej i stromej w tym miejscu skarpie wiślanej;
- widok panoramiczny na zespół zabudowy wiejskiej spod głównego wejścia do kościoła (położonego w najwyższym punkcie miejscowości);
- widok z ganku dworu oraz dawnego ozdobnego tarasu ogrodowego na teren parkowy oraz w tle zespół kościoła i cmentarza;
- interesujące otwarcie widokowe na wody Wisły poprzez rodzaj „lunety widokowej” w osi starej drogi do dawnej przystani statków spacerowych;
- interesujący ciąg widokowy wzdłuż głównej drogi wiejskiej na otwartą przestrzeń harmonijnego rolniczego krajobrazu uprawowego.

Kościół z cmentarzem znajduje się w pięknym punkcie widokowym na Wisłę. Część wsi prowadząca do kościoła - brak czytelnego układu urbanistycznego. Sam kościół z cmentarzem zachowany bardzo dobrze.

Mała Słońca

Zabudowa miejscowości skupiona jest wokół zejścia do Wisły. W krajobrazie odznaczają się aleje wychodzące ze wsi w kierunku północnym i południowym. Układ wsi zachowany. Układ dawnego majątku nieczytelny – na dzień dzisiejszy nie istnieje.

Mały Garc

W krajobrazie wyróżnia się starodrzew parku dworskiego oraz promieniście rozchodzące się aleje. Układ wsi wraz założeniem dworsko-parkowym pozostał zachowany.

Bateria Mały Garc - wzniesiona w latach 1901-02 dla ochrony rozgałęzienia Wisły i Nogatu oraz służą w Białej Górze. Znajduje się po wschodniej stronie drogi Gręblin – Gorzedziej - Tczew (dobrze widoczna ok. 100m od drogi), na północy wsi Mały Garc, tuż przed wsią Rybaki. Składa się z 6 ziemnych stanowisk dział z ceglanyymi schronami pogotowia i podręcznymi magazynkami amunicyjnymi, betonowym schronem amunicyjnym na lewym skrzydle i punktem obserwacyjnym na prawym skrzydle.

Narkowy

Układ wsi został całkowicie zdegradowany. Brak jest zabudowy pracowników folwarcznych. Zachowany został ciekawy budynek gospodarczy z czerwonej cegły.

Płaczewo

Jest to tradycyjna zagroda w krajobrazie – dawniej należąca do miejscowości Brzuśce.

Radostowo

Wieś wielodrożna z dominacją kompozycyjną w kierunku Starzęcin – Subkowy. Zabudowa drogi jest zwarta, uporządkowana, mimo wprowadzenia bloków powojennych. Częściowo pozostała zachowana zabudowa tradycyjna.

W zespole dworsko-parkowym, zlokalizowanym na wschód od wsi, park otacza dwór od południa, wschodu i północy - główny podjazd reprezentacyjny z drogi od południa zakończony jest okrągłym gazonem przed frontem dworu. W układzie kompozycyjnym parku oprócz drogi do dworu czytelna jest droga obrzeżna wzdłuż wschodniej granicy, obsadzona szpalerem świerków oraz w części północnej aleja jesionowa.

Rybaki

Miejsce o malowniczym położeniu, majątek leżący w odosobnieniu podkreślonym przez park. Cały zespół zadbane. Czytelna jest jego forma architektoniczna. Część wsi leży jakby na krawędzi skarpy. Układ zabudowy bardzo czytelny od strony służy. Charakterystyczny układ budynków długich, parterowych z dachem dwuspadowym naczółkowym o kalenicy równoległej do osi drogi. W drugim rzędzie podobnie zachowany układ budynków gospodarczych. Budynki obsługujące służę w bardzo dobrym stanie.

Zespół dworsko - parkowy Rybaki składający się z domu mieszkalnego, stodoły, dwóch budynków bramnych oraz zespołu zieleni. Miejsce o malowniczym położeniu, majątek leżący w odosobnieniu podkreślonym przez park. Cały zespół zadbane. Czytelna forma architektoniczna.

Zespół zabytkowych obiektów Służy Międzyłęskiej składa się ze służy i przepompowni, odwadniających cały obszar Niziny Walichnowskiej do Wisły. Śłuża wybudowana została w latach 1888-1896. Przed służą znajdują się przepompownie o nazwach „Nadzieja” i „Pokój”, które usytuowane są pomiędzy wałami przeciwpowodziowymi Wisły a Jeziorem Pelplińskim. Obie pompy stanowią drugi stopień pompowania wody w stosunku do pompowni „Zgoda”, która odwadnia Nizinę i tłoczy wody do Jeziora Pelplińskiego. Na wprost służy widać w międzywału zarysy dawnego kanału biegnącego bezpośrednio do Wisły, którym niegdyś po przejściu przez służę płynęły do Jeziora Pelplińskiego barki z węglem

przeznaczone dla stacji pomp zasilanych napędem parowym. Wszystkie obiekty zespołu śluzy wykonane są z czerwonej cegły, a wszystkie budynki posiadają dachy dwuspadowe.

Starzęcin

Osada stworzona z kilku zagród (dawniej jedna zagroda) położona na zachód od Radostowa.

Waćmierz

Charakterystycznym miejscem są rozstaje dróg z krzyżem oraz ceglany budynek mieszkalny położony w dawnym założeniu parkowym. Układ przestrzenny wsi pozostał częściowo zachowany. Brak jest jednak budynków pracowników folwarcznych. W miejscu dawnego gospodarstwa folwarcznego znajduje się przedsiębiorstwo „Fregata”.

Wielgłowy

Jest to wieś typu ulicówka o rozproszonej zabudowie. Charakterystyczny element stanowi „Boża Męka” – ołtarzyk z figurką Matki Boskiej usytuowany na poboczu skrzyżowania drogi gminnej i wojewódzkiej. W krajobrazie wyróżnia się starodrzew dawnego majątku o czytelnym układzie kompozycyjnym. We wsi zachowana jest zabudowa zagrodowa typowa dla początku XX wieku. Widoczny jest jednak natłok różnorodnych form architektonicznych z okresu powojennego.

Wielka Słońca

Część północna miejscowości to pojedyncze domy jednorodzinne. Od strony zachodniej i wschodniej wieś otoczona jest polami uprawnymi, wśród których położona są malownicze oczka wodne. Z miejscowości rozchodzą się promieniście aleje. Duży stopień dewastacji układu urbanistycznego i ingerencji w istniejącą zabudowę. Pierwotnie w granicach wsi znajdowały się cztery majątki ziemskie, z których zachowały się do chwili obecnej pojedyncze budynki.

Na terenie Gminy Subkowy występują układy ruralistyczne, które znajdują się w gminnej ewidencji zabytków. Zaliczają się do nich miejscowości:

- Gorzędziej – geneza średniowieczna, układ zmodyfikowany przez zespół dworsko-folwarczny;
- Mała Słońca – geneza średniowieczna;
- Rybaki;
- Subkowy – geneza średniowieczna.

Z kolei w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy wskazano że, do wartościowych układów przestrzennych wsi, dla których w MPZP należy wyznaczyć strefy ochrony konserwatorskie to: Subkowy, Gorzędziej, Radostowo, Mały Garc, Mała Słońca i Rybaki.

Zgodnie z powyższym dokumentem, w obszarach historycznych granic układu przestrzennego obowiązuje:

- przedmiotem ochrony są: historyczne podziały własnościowe, historyczny układ komunikacyjny, układ zabudowy w zagrodach, obiekty małej architektury oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym;
- w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania historycznych zasad zagospodarowania;
- ustala się wymóg ochrony historycznych rozgraniczeń nieruchomości;
- ustala się zachowanie i ochronę zabytkowej zieleni wysokiej w obrębie strefy;

- zakazuje się wprowadzania zabudowy przeskalowanej w stosunku do historycznej zabudowy i obniżającej estetykę otoczenia;
- dążenie do rekonstrukcji elementów zniszczonych w sferze architektury i założeń urbanistycznych lub ewentualne zaznaczenie ich śladów;
- dostosowanie nowej zabudowy do historycznej: kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, architektonicznych proporcji i podziałów oraz użytych materiałów;
- w przypadku nowych inwestycji należy preferować te z nich, które stanowią rozszerzenie lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz pod warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu.

Fot. 1. Zespół budynków mieszkalnych przy ul. Dworcowej w Subkowach

Źródło: fotografia własna

5.2.6. Zabytki nieruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 1, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy Subkowy znajdują się następujące zabytki nieruchome, które znalazły się w gminnej ewidencji zabytków, będące:

- a) układami ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- b) dziełami architektury i budownictwa,
- c) dziełami budownictwa obronnego,
- c) obiektami techniki,
- d) cmentarzami,
- e) parkami.

W Gminie Subkowy znajdują się liczne układy ruralistyczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Do zespołów budowlanych zaliczyć można zespoły dworsko-parkowe, czy dworsko-folwarczne. Występują tu również obiekty architektury i budownictwa, które są różnorodne i występuje tu pełen przekrój zastosowanych rozwiązań budowlanych. Zaliczyć można do nich obiekty sakralne (kościół, kapliczki), budynki użyteczności publicznej, dworzec kolejowy, sklep, szkoły, budynki mieszkalne, w tym dawne dwory i pałace, poniatówki, czy budynki gospodarcze. Obiekty budownictwa obronnego reprezentuje zespół fortyfikacji w Małym Garcu z 1902 r. Zabytki techniki na terenie gminy utożsamiać można z dawnym młynem w Subkowach, czy gorzelnią w Radostowie. W gminnej ewidencji zabytków znajdują się również stare, zabytkowe cmentarze: epidemiczne, ewangelickie, rzymsko-katolickie. Odnotowano także kilka zabytkowych parków stanowiących niegdyś przykład zaprojektowanej formy zieleni. Powyższe formy zabytków zostały szczegółowo omówione w podrozdziale 5.4., a także 5.2.5 oraz 5.5.

5.2.7. Zabytki ruchome

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 2, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- instrumentami muzycznymi;
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Mając na uwadze względy bezpieczeństwa oraz wrażliwość danych, nie przedstawiono informacji szczegółowych dla zabytków ruchomych. Są one szczególnie podatne na wszelkiego rodzaju próby włamań, kradzieży, czy aktów wandalizmu, dlatego też wskazuje się ogólną informację, iż najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Gminy Subkowy występują w historycznych kościołach (wypożyczenia świątyni). Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę.

Tabela 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Nazwa obiektu	Ilość obiektów	Rejestr zabytków
1	Gorzędziej	kościół parafialny p.w. św. Wojciecha	wyposażenie kościoła	5	B/204 z 12.02.1987
2	Subkowy	kościół parafialny p.w. św. św. Stanisława Biskupa i Męczennika	wyposażenie kościoła	7	B/202 z 02.02.1994, 17.07.2008, 29.08.2008

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2017-2020

Fot. 2. Wnętrze kościoła p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Subkowach

Źródło: fotografia własna

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej (art. 10 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w myśl art. 6 ust. 1 pkt. 3, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne, będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- cmentarzyskami;
- kurhanami;
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Narodowy Instytut Dziedzictwa w następujący sposób definiuje pojęcie stanowiska archeologicznego: „Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany także stanowiskiem archeologicznym, to zwarty przestrzennie obszar w obrębie którego występują źródła archeologiczne (zabytki nieruchome i ruchome oraz inne ślady wykorzystania terenu przez człowieka) wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości.”

Ochrona stanowisk archeologicznych jest niezwykle trudna ze względu na ich specyfikę. Są one nieodnawialne, zatem każda ingerencja, np. podczas prowadzonych badań archeologicznych przyczynia się do nieodwracalnych zmian w układzie nawarstwień. Dziedzictwo zabytków archeologicznych obejmuje zarówno zabytki nieruchome, jak i ruchome. Dlatego też należy stosować zróżnicowaną strategię ochrony. Zabytki archeologiczne, to zabytki na pierwszy pozór niewidoczne, znajdujące się pod ziemią lub pod wodą. Dopiero przebadanie takiego stanowiska daje możliwość zdobycia wiedzy o nim, np. informacje o funkcji stanowiska, jego datowanie. Ochrona zabytków archeologicznych prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zaś zrównoważony rozwój to taki rozwój, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych in situ, czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych w sytuacji, gdy miejsce prowadzenia prac znajduje się w strefie ochrony archeologicznej, obowiązujące są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazującego na ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W sytuacji, gdy na danym obszarze nie występuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, wiążące są zapisy zawarte w decyzji o warunkach zabudowy.

W przypadku prowadzenia robót budowlanych, gdy miejsce prowadzenia prac nie znajduje się w strefie ochrony archeologicznej ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliuguje wykonawcę (inwestora) do konkretnych zachowań w myśl art. 32. ust. 1.: Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dalej, zgodnie z ust. 5.: Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

- 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
- 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
- 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

W sytuacji gdy wykonawca nie dostosuje się do zaleceń zawartych w art. 32. ust. 1., art. 115. ust. 1 mówi o dalszych konsekwencjach: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o odkryciu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, a także nie wstrzymał wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć znaleziony przedmiot i nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości

dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

W przypadku znalezienia zabytku archeologicznego ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obliguje w takiej sytuacji do konkretnego zachowania. W artykule 33. ust. 1 czytamy: Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Art. 35. ust. 1. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jasno rozstrzyga: Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, stanowią własność Skarbu Państwa. Osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków wymienionych w ustawie (art. 34. ust. 1.).

Art. 116 określa konsekwencje finansowe z niewywiązania się z art. 33. ust. 1.: Kto niezwłocznie nie powiadomił wojewódzkiego konserwatora zabytków lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) albo dyrektora urzędu morskiego o przypadkowym odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, a także nie zabezpieczył, przy użyciu dostępnych środków, tego przedmiotu i miejsca jego znalezienia, podlega karze grzywny. W ustępie 2. mowa jest o grzywnie w wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

Prowadzenie badań archeologicznych zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wymaga wcześniejszego uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obowiązek ten, w odróżnieniu do zabytków nieruchomych i zabytków ruchomych, obejmuje nie tylko prowadzenie badań przy zabytkach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, lecz przy wszystkich obiektach spełniających definicję zabytku archeologicznego.

Niezwykle ważną regulacją dotyczącą zabytków archeologicznych są przepisy art. 31 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z ww. art. osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Wyjątek stanowi art. 82a ust. 1 ww. ustawy.

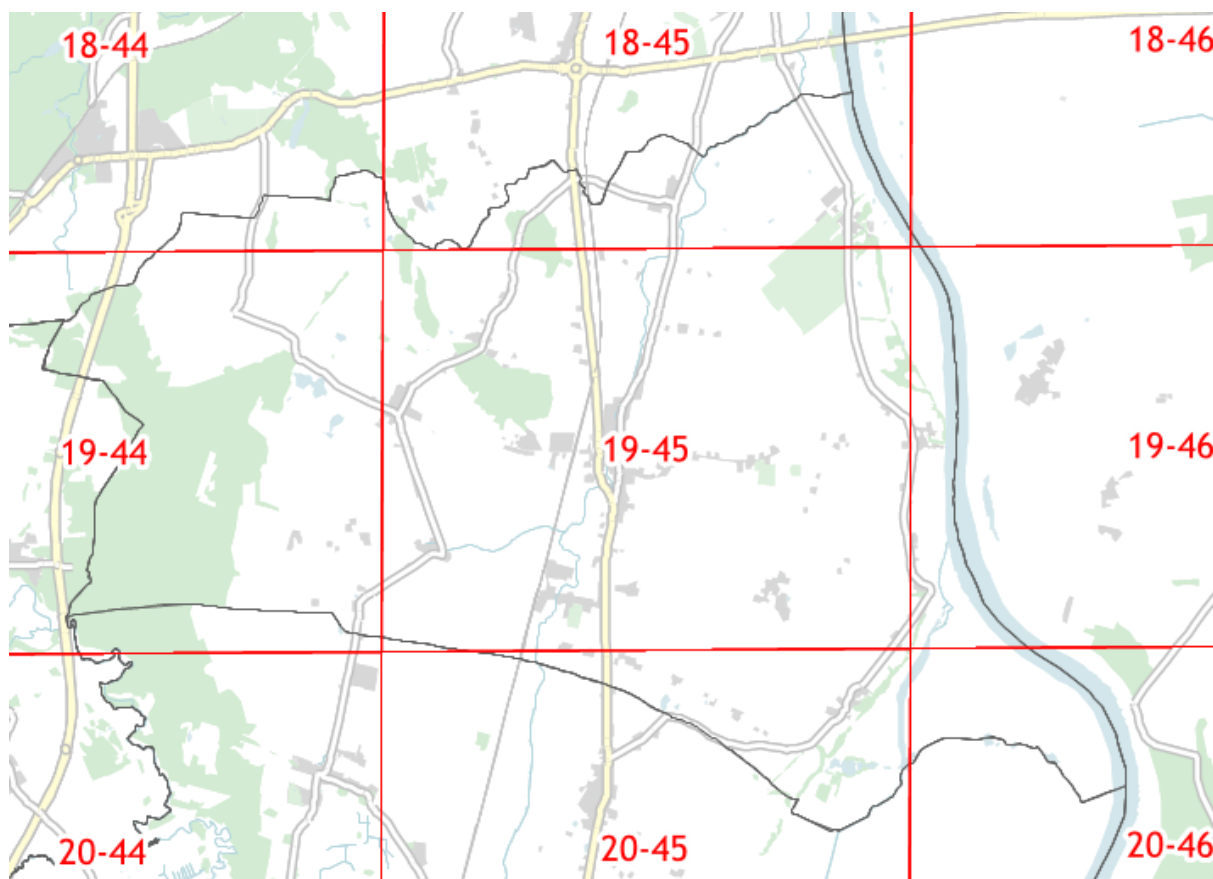
Gminna ewidencja stanowisk archeologicznych wykonana została w 2015 r. w postaci kart adresowych. Poniższa charakterystyka odzwierciedla zasób gminnej ewidencji zabytków. W kolejnych latach, w przypadku nowo odkrytych stanowisk, należy opracować dodatkowe karty wg nowego wzoru, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. z dnia 4 października 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę

niezgodnie z prawem. Ewidencja stanowi podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Subkowy. Wszystkie nieruchome zabytki archeologiczne ujęte w GEZ przedstawione zostały w załączniku nr 2.

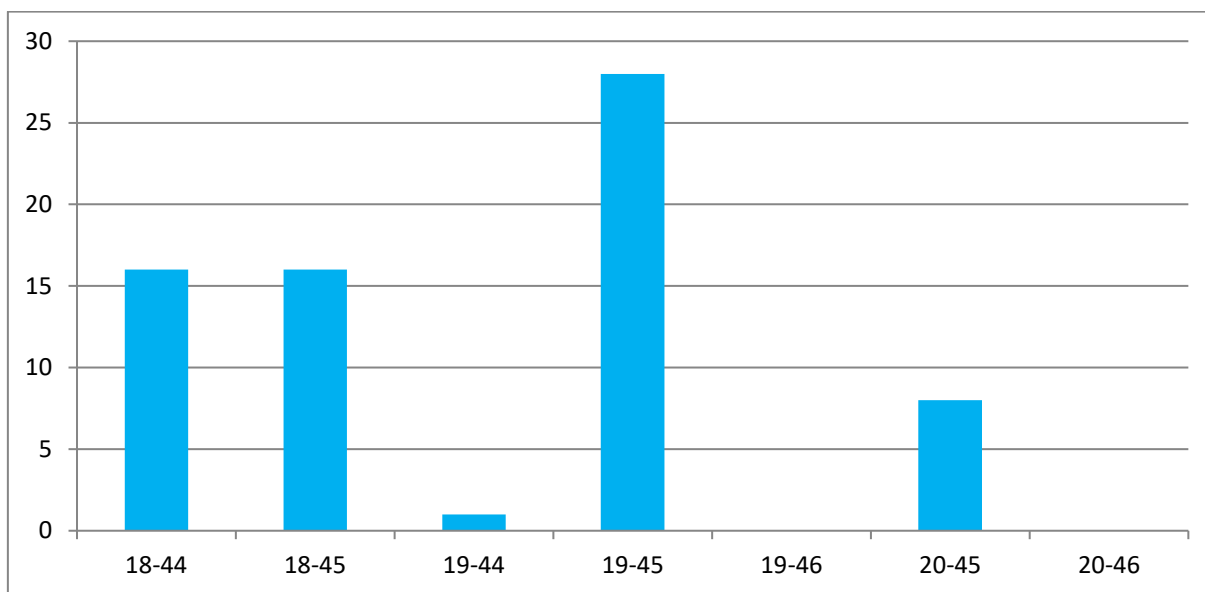
Wśród 91 stanowisk archeologicznych większość znajduje się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, 2 stanowiska wpisano do rejestru zabytków. Od 2016 roku liczba zabytków archeologicznych nie uległa zmianom, w tym czasie na terenie gminy nie prowadzono badań archeologicznych, jedynie badania w obszarach gdzie właściciele występowali o pozwolenia na budowę np. budynków mieszkalnych.

Poniżej przedstawiono obszary AZP, które znajdują się na terenie gminy. Każdy z nich posiada wymiary 5 x 8 km, czyli 40 km². Stwierdza się, że 7 obszarów AZP nachodzi na teren Gminy Subkowy: 18-44, 18-45, 19-44, 19-45, 19-46, 20-45, 20-46. Należy zaznaczyć, że na obszarach AZP 19-46 oraz 20-46 nie odnotowuje się udokumentowanych stanowisk archeologicznych. Obszar AZP 19-45 niemal w całości pokrywa teren gminy.

Ryc. 16. Obszary AZP na terenie Gminy Subkowy

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

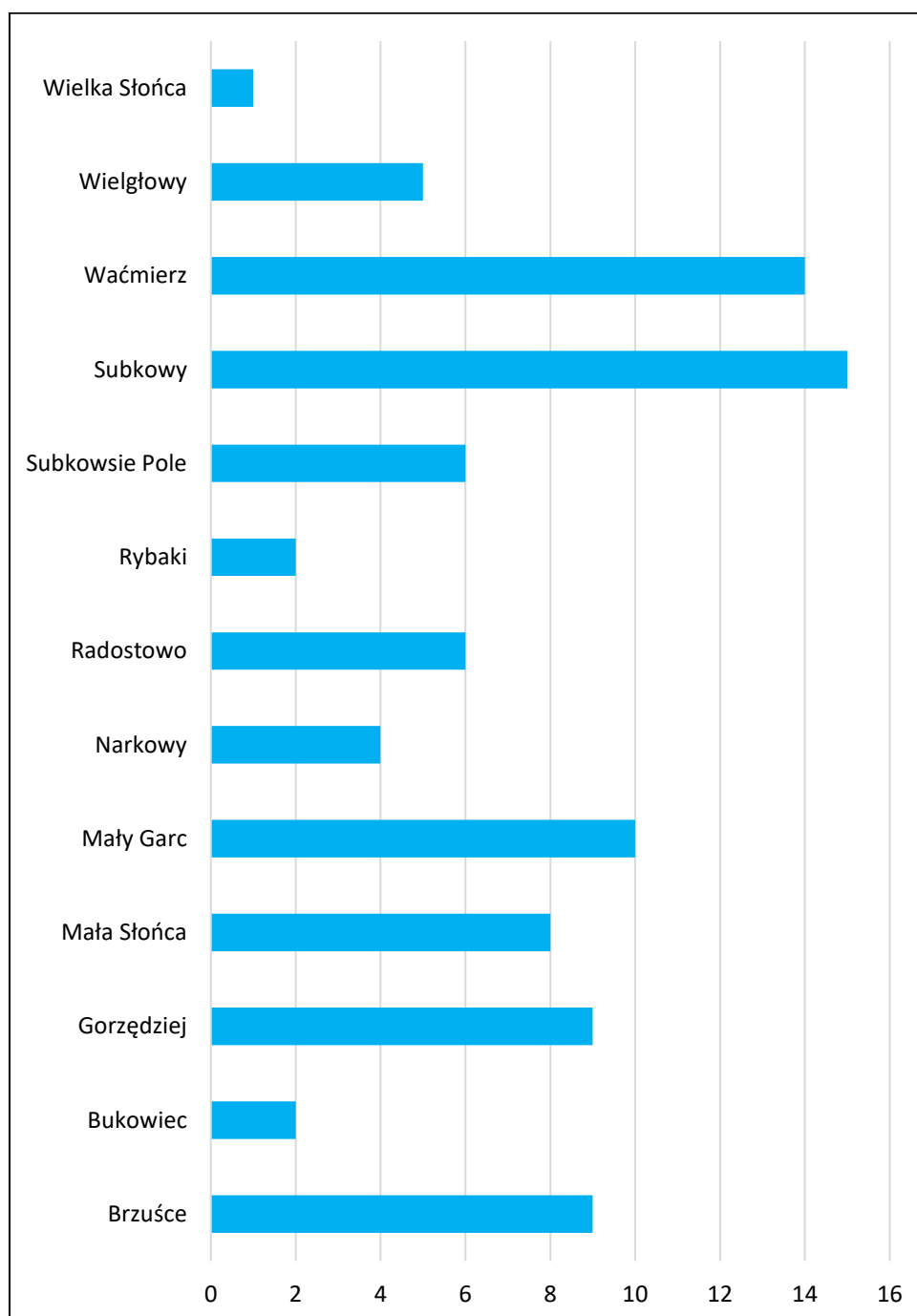

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano na obszarze AZP 19-45 - 28. Powyżej 15 stanowisk odnotowano także na obszarach AZP: 18-44 i 18-45. Należy zaznaczyć, że część stanowisk nie ma przypisanego rozmieszczenia z podziałem na sektory AZP – najprawdopodobniej są to stanowiska o nieustalonej lokalizacji. Rozmieszczenie stanowisk na terenie gminy nie jest równomierne. Wysoka gęstość występowania stanowisk znajduje się w części centralnej, północnej i północno-zachodniej.

Na terenie 13 jednostek osadniczych znajduje się 91 stanowisk archeologicznych, co świadczy o bogatej działalności prehistorycznego osadnictwa na tych ziemiach. Najwięcej stanowisk archeologicznych na terenie Gminy Subkowy znajduje się w miejscowościach: Subkowy - 15 i Waćmierz – 14. W miejscowościach tych odnotowano także najwięcej faktów osadniczych – odpowiednio 22 w Subkowach i 24 w Waćmierz. W pozostałych miejscowościach liczba stanowisk nie przekroczyła 10. Nie wskazuje się miejscowości, w której łączna liczba stanowisk archeologicznych byłaby znacznie większa od reszty.

Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Funkcje poszczególnych stanowisk są niekiedy mocno zróżnicowane. Wielokrotnie na poszczególnych stanowiskach stwierdzono współwystępowanie pozostałości osadniczych z różnych okresów chronologicznych. I tak np. w miejscowości Waćmierz występuje stanowisko wielokulturowe, z odnotowanymi różnymi chronologiami, które świadczą o ciągłości osadniczej na tych terenach. W administracyjnych granicach gminy znajduje się 1 stanowisko w przypadku którego stwierdzono występowanie aż 9 faktów osadniczych, jest to stanowisko w Waćmierz, 1 w miejscowości, 1 na obszarze, 19-44 AZP – znalezisko luźne, cmentarzysko płaskie, obozowisko, 3 ślady osadnictwa i 3

osady. Ciągłość osadnicza uwidacznia się poprzez rozpoznaną chronologię: neolit, epoka kamienia, okres wpływów rzymskich, mezolit, paleolit późny, mezolit, wczesne średniowiecze.

W ramach istniejącego zasobu archeologicznego stwierdzono zaewidencjonowanie różnych rodzajów stanowisk archeologicznych. Spośród 91 stanowisk archeologicznych odnotowano 134 fakty osadnicze. W tabeli poniżej przedstawiono liczbę stanowisk archeologicznych z wyróżnieniem na poszczególne funkcje. Jako materiał źródłowy posłużyła gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Na terenie Gminy Subkowy wyróżnić można 58 osad, 41 śladów osadnictwa, 21 znalezisk luźnych, po 8 cmentarzysk i punktów osadniczych, po 2 skarby i grodziska. Odnotowano także 1 dwór i 1 obozowisko.

Tabela 4. Zróznicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje

Lp.	Funkcja obiektu	Ilość
1	osada	58
2	ślad osadnictwa	41
3	znalezisko luźne	21
4	punkt osadniczy	21
5	cmentarzysko	8
6	grodzisko	2
7	skarb	2
8	dwór	1
9	obozowisko	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Na terenie gminy występują stanowiska archeologiczne z okresu od paleolitu do okresu nowożytnego. Pod względem przynależności określonej i sprecyzowanej przynależności kulturowej najstarsze stanowiska z terenu gminy pochodzą z paleolitu późnego, które zlokalizowano w Waćmierzu. Największa grupa zaobserwowanych faktów osadniczych jest stosunkowo młoda i przypada na średniowiecze. Niemniej, duża liczba odnotowanych faktów osadniczych z neolitu świadczy o tym, że tereny dzisiejszej Gminy Subkowy zamieszkiwane były od najstarszych czasów.

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych nie posiada własnej formy krajobrazowej, tj. są to stanowiska ziemne. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przez Gminę Subkowy, które związane były z pracami ziemnymi stanowiącymi potencjalne zagrożenie dla zabytków archeologicznych uzgadniane były z WKZ. Należy pamiętać, że do istotnych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych należy zaliczyć czynniki naturalne, np. działalność rzek, czy czynniki ludzkie związane z pracami ziemnymi, jak np.:

- kanalizacja;
- wodociągi;
- inwestycje mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe;
- budowa dróg, obwodnic;
- lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa;
- planowane zalesienia;
- melioracje;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

Do innego typu zagrożeń należy zaliczyć działalność nielegalnych poszukiwaczy zabytków, którzy mogą na trwale uszkodzić historyczne nawarstwienia zabytku.

W najbliższym czasie nie przewiduje się zadań inwestycyjnych przewidzianych przez Gminę Subkowy, które mogłyby występować w kolizji ze stanowiskami archeologicznymi. W przypadku pojawienia się prac polegających na pracach ziemnych, np. budowa, czy modernizacja dróg, wszelkie prace uzgadniane będą z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

Wszelkie prace przy stanowiskach archeologicznych należy uzgodnić z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Wszystkie stanowiska archeologiczne podlegają ochronie.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków są najcenniejszymi pozostałościami dawnych epok, kultur i osadnictwa. Dla ich istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W Gminie Subkowy znajdują się 2 tego typu obiekty:

- Osada otwarta z wczesnego średniowiecza w Radostowie wpisana pod nr C-166 (dawny nr 128/A) decyzją WKZ w Gdańsku KI.IV/1186/71 z dnia 13.03.1971 r.
- AZP 20-45/16 Wielki Garc 1 (grodzisko z wczesnego średniowiecza, ślad osadnictwa z późnej epoki żelaza) wpisane do rejestru zabytków pod nr C-140 (dawny nr 103/A) decyzją WKZ KI.IV/620/4133/70 z dn. 25.11.1970 r. (stanowisko terytorialnie znajduje się tylko częściowo na terenie Gminy Subkowy).

Baza danych o stanowiskach archeologicznych nie jest bazą zamkniętą i ma charakter zbioru otwartego.

5.2.9. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Subkowy nie funkcjonują muzea eksponujące dziedzictwo kulturowe. W miejscowości Gorzędziej odnotowuje się Izbę Pamięci Huberta Stangenberga, która znajduje się w budynku świetlicy wiejskiej.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Narodowy Instytut Dziedzictwa definiuje dziedzictwo niematerialne jako tradycję, żywe niematerialne przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom, takie jak:

- tradycje i przekazy ustne między innymi bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne w tym tradycje muzyczne wokalne, instrumentalne i taneczne, widowiska religijne, karnawałowe i doroczne;

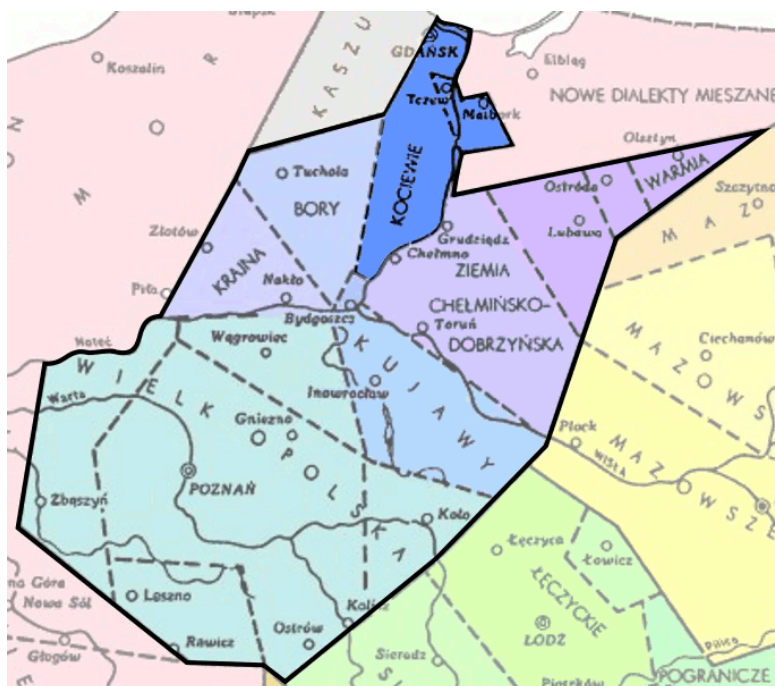
- praktyki społeczno-kulturowe takie jak zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremonie lokalne i środowiskowe, zwyczaje odpustowe i pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, sposoby składania życzeń, tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie na przykład meteorologia ludowa;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania miłosne i medyczne;
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie dziedzictwa niematerialnego jego definicja brzmi następująco: „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.”

Również w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 6 ust. 2 przywoływane są zapisy dotyczące pośrednio dziedzictwa materialnego: „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Z terenu Gminy Subkowy nie odnotowuje się wpisu na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego (116 wpisów-stan na sierpień 2025 r.) oraz krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (13 wpisów-stan na sierpień 2025 r.). Na terenie Gminy Subkowy występuje jednak znaczna liczba przykładów lokalnego dziedzictwa niematerialnego, które przedstawiono poniżej.

Przynależność etnograficzną Gminy Subkowy należy zaliczyć do Kociewia zgodnie z poniższą ryciną. Region ten został zapisany po raz pierwszy na kartach historii na początku XIX wieku. Kociewie według historyków wyodrębniło się na skutek odrębności plemiennej względem reszty Pomorza Gdańskiego zamieszkałego przez przodków dzisiejszych Kaszubów. Od 1995 roku, co 5 lat na Kociewiu odbywają się Kongresy Kociewskie. Są to spotkania, na których samorządowcy oraz regionaliści dyskutują na temat spraw związanych z tym regionem. Kociewie ma swoją własną flagę, herb oraz Hymn, a w 2007 roku ustanowiono 10 lutego jako Światowy Dzień Kociewia. Pod względem turystycznym Kociewie jest najbardziej znane z malowniczych Kociewskich Tras Rowerowych. Lokalne społeczności też hucznie obchodzą wszelkiego rodzaju święta związane z swoim regionem. Wśród Kociewiaków wyróżnić można kilka grup kulturowych. Gmina Subkowy obejmuje tereny tzw. Feteraków, których nazwa pochodzi prawdopodobnie od niemieckiego fett(er) boden (czyli „tłusta ziemia”), ponieważ mieszkali na żyznych terenach od Gniewa do Subków. Do dziś przetrwały na terenie gminy niektóre stare zwyczaje kociewskie.

Ryc. 17. Kociewie na tle pozostałych jednostek etnograficznych

Źródło: www.dialektologia.uw.edu.pl

Gwara²

Gwary kociewskie zaliczamy do dialektu wielkopolskiego, choć ma bardzo wyraźne związki z dialektem mazowieckim. Na gwary kociewskie wpływały także gwary przejściowe, bliskie gwarom chełmińsko-dobrzyńskim, kujawskim i malborskim. Zresztą gwary kociewskie wraz z malborskimi uważa się za najmłodsze i najbardziej nowatorskie dialekty kontynentalne Pomorza Gdańskiego, czyli dialekty typowo polskie.

Charakterystyczny dla gwar kociewskich jest brak mazurzenia, a pochylonego (co zbliża gwary kociewskie do języka ogólnopolskiego), dźwięczne w po spółgłoskach bezdźwięcznych, uproszczenie odmian wyrazów (końcówka -óm w 1. os. lp. czasu przeszłego, np. byłóm = byłem; formy 3. os. l. mn. czasu przeszłego na -eli, np. speli = spali; w czasie teraźniejszym usuwane są oboczności e:o, r:rz, np. ja bierze, nie ja biorę). W gwarach kociewskich można znaleźć wiele germanizmów, np. bana – pociąg, munia – pysk krowy.

Przykładowe słownictwo:

bajzel – bałagan

balija – wanna

cédel – pokwitowanie, kwit

czuć – słyszeć

dekel – pokrywa na garnek

filować – podglądać, śledzić

gardyna – zasłona

glómza – twaróg

halać – przynosić

² Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.pomorskie.travel/artykuly/gwara-kociewska

kamlot – duży kamień
karadeja – byle jaki pojazd, złej jakości
kaszorek – sitko do wyławiania ryb
klafty – plotki
listowy – listonosz
lorbas – duży, wyrośnięty chłopak
łajza – nieudacznik
mantel – płaszcz
mądrować -wymądrzać się
néki – fochy
obuć się – ubrać się
rajby – randka,
rojber – łobuz
rónkel – burak
ruchanki – placki drożdżowe
szachtelek – pudełko
szlajać – włóczyć się
topek – nocnik
wandry – włóczęga
zelga – odwilż
zylc – galareta

Potrawy lokalne

Kuchnia kociewska jest bardzo różnorodna. Tradycyjna kuchnia kociewska bazuje na surowcach łatwo dostępnych, takich jak ziemniaki, kasze, zboża i owoce runa leśnego. Na Kociewiu występuje kilka produktów wpisanych na listę produktów tradycyjnych, który prowadzony jest przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Należy do nich zaliczyć:

- kurczak wędzony po kociewsku;
- potrawka z kury po kociewsku;
- kociewska bania / dynia po królewsku;
- pikle kociewskie;
- fefernuski kociewskie - malutkie ciasteczka z piernika obtoczone w lukrze;
- kociewski chleb wiejski na serwatce;
- wiejska kociewska drożdżówka kiszona;
- masło kociewskie;
- szmalec kociewski ze skrzeczkami;
- golce kociewskie z mięsem – kluski ziemniaczane z mięsnym farszem;
- gryz – kociewski deser – „Na terenie powiatu tczewskiego dawniej hodowano dużo krów mlecznych, których mleko było ważnym i często używanym składnikiem do przygotowywania wielu potraw. Powstające w XIX wieku Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne swoją działalność w dużej mierze opierały właśnie o hodowlę krów mlecznych. Dzięki temu mleko na terenach wiejskich było dostępne przez cały rok, a wyroby mleczne obecne w codziennym jadłospisie mieszkańców Kociewia. Z tego łatwo dostępnego surowca gospodynie kociewskie przyrządzały m.in. zacierki mleczne, sznelki (bułki zalane

wrzącym mlekiem) i gryz – kociewski deserok „Gryz czyli kaszę manną ugotować na mleku na gorąco. Podawać na zimno z sokiem jagodowym i jagodami. Był to bodaj najpopularniejszy na Kociewiu deser, podawany do każdego niemal jadła – do ajntopów też. Zwał się po prostu deser” (Pod redakcją Romana Landowskiego, „W kuchni i przy stole – KsióŹka o jeściu na Kociywiu”, Tczew 2000). Deser ten do dnia dzisiejszego jest bardzo popularny na terenie powiatu tczewskiego. Zazwyczaj spożywany jest na gorąco lub zimno na zakończenie obiadu, jako deser lub jako przekąska popołudniowa czy na kolację. „Produkt był przygotowywany bez specjalnej okazji, najczęściej, kiedy domownicy mieli ochotę – na coś słodkiego (...) Gryz jedzono czysty lub z sokiem owocowym, niekiedy z jagodami” (Wywiad przeprowadzony z mieszkańcami powiatu tczewskiego).”

- kociewska polewka owocowo-grzybowa - zupa z suszonych owoców (jabłka, gruszki, śliwki) i grzybów suszonych (borowiki, podgrzybki) – w zupie widoczne kawałki owoców i grzybów, zupa zabiłona mąką i śmietaną;
- kociewska zapiekanka z grzybów;
- kociewska zupa szczawiowa;
- kociewskie kluski ziemniaczane;
- kociewski salceson z grzybów;
- szandar kociewski - placek ziemniaczany z dodatkiem solonego boczku podobny do przypalonej drożdżówki;
- jagodzica po kociewsku – nalewka o zawartości alkoholu ok. 60%, o smaku miodu, leśnych jagód, spirytusu;
- kociewska herbata z lipy i bzu czarnego z miodem lipowym.

Zespoły

Na terenie gminy funkcjonuje Zespół „Subkowiaki”. Zespół regionalny "Subkowiaki" funkcjonuje od 2000 r. Nagrał m.in. płytę z utworami folku Kociewia. Formacja daje koncerty śpiewając utwory również w gwarze kociewskiej. Zespół urozmaica festyny, imprezy i inne wydarzenia rozrywkowe na terenie gminy oraz poza nią.

Strój ludowy³

W związku z niezwykle prężnym i skutecznie działającym regionalizmem pomorskim (w tym na obszarze Kociewia) już od lat 20. XX wieku poszukiwano znaków identyfikacyjnych dla poszczególnych regionów. Zwrócono wtedy uwagę na wzornictwo regionalne, w tym ubiory ludowe i ich zdobnictwo. Działania te doprowadziły do wykształcenia się stroju ludowego, pełniącego funkcje identyfikacyjne oraz tożsamościotwórcze, które odgrywały dużą rolę w pełnieniu funkcji reprezentacyjnej i promocyjnej regionów. Za strój ludowy uznawany jest ubiór odświętny, uroczysty, obrzędowy, reprezentacyjny, zakładany od święta, podkreślający doniosły nastrój danej sytuacji. Dla celów kulturalnych (związanych z działalnością zespołów folklorystycznych) i promocyjnych (identyfikacja regionu) zaczęto opracowywać kostiumy ludowe, za które uznajemy przetworzoną i zunifikowaną (ujednoliconą) formę strojów ludowych. W efekcie powstaje sceniczna i reprezentacyjna wersja stroju ludowego, która jest przebraniem (kostiumem) zakładanym na szczególne okazje.

Elementy współczesnego damskiego stroju ludowego:

³ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.kociewie24.eu/o-kociewiu/stroje

1. Kamizelka (sznurówka) – obcisła, przylegająca do figury, bez rękawów, z przodu zawiązywana na tasiemkę przeciągniętą obustronnie przez dziureczki lub zapinana na haczyki; szwy i brzegi obszywane czarnym, połyskliwym sznureczkiem lub pasmanterią. Wykonana najczęściej w cienkiego sukna lub aksamitu w żywych kolorach: modry, zielony, czerwony lub brunatny.
2. Koszula – luźna, wysoki kołnierzyk, na fiszbinie lub wykładany, rękaw długi poniżej łokcia, przy nadgarstku ściśnięty, zapinana na guziki. Wykonana najczęściej z białego płótna.
3. Spódnica (halka) – zakładana pod spódnicę; wykonana z płótna białego, wykończona haftem dziurkowym lub płaskim.
4. Spódnica – szeroka, marszczona, obciśnięta w pasie, kloszowana, fałdy ściągane, nieukładane; wykonywana najczęściej z wełny, lnu czy barwionego płótna w kolorach: czerwonym, brunatnym, modrym, zielonym.
5. Fartuch – wykonywany z lnu w kolorze białym, najczęściej krótki, zawiązywany z tyłu w pasie, prosty, na dole obszyty koronką. Są też dopuszczane inne tkaniny i kolory.
6. Buty – skórzane, brązowe lub czarne; wysokie, sznurowane, z niskim obcasem.

Elementy współczesnego męskiego stroju ludowego:

1. Kamizelka (westka) – dopasowana do figury, przód cięty poziomo, zapinana na rząd guzików; często występuje niski kołnierzyk-stójka. Wykonana najczęściej z sukna w kolorze granatowym, dopasowanym do koloru spodni.
2. Koszula – szyta z białego płótna, długie rękawy, zapinana na guziki, wykładany kołnierzyk pod szyją przewiązywany czarną lub czerwoną tasiemką, nie była zdobiona haftem.
3. Spodnie (buksy) – wąskie, wpuszczane w długie buty, z przodu kłapa zapinana na guziki; przeważnie w kratę w kolorze zielony, granatowy albo czerwony. Wykonane najczęściej z płótna, bawełny lub lnu.
4. Buty – czarne lub ciemnobrązowe, wysokie, z cholewkami, niesznutowane, wykonane ze skóry.

Ryc. 18. Kociewski strój ludowy

Źródło: www.iglainitka.kociewie.eu

Koła Gospodyń Wiejskich

Na terenie Gminy Subkowy działają Koła Gospodyń Wiejskich, które poprzez swoją działalność przyczyniają się do propagowania i promocji dziedzictwa niematerialnego gminy. To dobrowolne i niezależne organizacje, których celem jest m.in. kontynuacja oraz przekazywanie kolejnym pokoleniom tradycji lokalnych. Dbają o dorobek kulturowy, promują „Małą Ojczyznę” poprzez występy i wystawy na piknikach, festynach, dożynkach i innych imprezach. Koła Gospodyń Wiejskich dbają o tradycję, tożsamość i historię gminy, wspierają lokalne dziedzictwo kulturowe. Jednym z ich zadań jest kultywowanie tradycji ludowych. Należy do nich zaliczyć KGW w Radostowie, które powstało w styczniu 2005 r. i jako jedyne zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Kół Gospodyń Wiejskich. Ponadto znajdują się tu inne KGW, takie jak:

1. KGW w Brzuścach, ul. Milenijna 30. Koło Gospodyń Wiejskich w Brzuścach zostało reaktywowane w lipcu 2004 roku.
2. KGW w Gorzędzieju, ul. Tczewska 21. Działa od 2005 roku.
3. KGW w Waćmierzu. Działa od 2004 roku.

Pozostałe organizacje związane z dziedzictwem

Na terenie Gminy Subkowy występują również stowarzyszenia i organizacje, które w swojej działalności statutowej realizują zadania związane z dziedzictwem kulturowym, należy do nich zaliczyć:

- Gród Żywej Historii KERIN – ul. Dworcowa 12, Subkowy. Organizacja prowadzona przez lokalne bractwo rycerskie. Bractwo od 1997 r. zajmuje się działalnością edukacyjno – wychowawczą. We współpracy z wieloma szkołami organizuje różnego rodzaju imprezy w „historycznym klimacie”. Bractwo przeprowadza lekcje żywej historii. Ich efektem jest edukacja ponad pół miliona dzieci w przeszło 2 tys. szkołach w całej Polsce. Bractwo współorganizowało we współpracy z urzędami i instytucjami kultury dziesiątki imprez historycznych. Gród Żywej Historii każdego roku odwiedzają wycieczki dzieci, młodzieży i dorosłych. Latem organizowane są kolonie o tematyce historycznej. Bractwo posiada swój kanał „Prosta Historia”, na którym zamieszcza filmy edukacyjne, które cieszą się zainteresowaniem dzieci i uznaniem nauczycieli. W 2007 roku powstała Fundacja Kerin. Jej misją jest zmiana oblicza dydaktyki historii w polskich szkołach. Celem fundacji jest działalność oświatowo-kulturalna szczególnie w zakresie edukacji historycznej. Cele szczegółowe fundacji to: promocja twórczości, rozwój infrastruktury kultury, edukacja kulturalna i historyczna, upowszechnianie kultury i historii, rozwój inicjatyw lokalnych, promocja Polskiej kultury i historii w Polsce i za granicą, promocja czytelnictwa, ochrona dziedzictwa kulturowego.

Legendy⁴

Miejsce, na którym wznosi się obecny kościół w Gorzędzieju związane jest z postacią św. Wojciecha. Według tradycji w tym miejscu miał się zatrzymać św. Wojciech głosząc Ewangelię miejscowej ludności. Jak podaje legenda, tam święty miał się zatrzymać w swej podróży misyjnej do Prus w roku 997 i odprawić Mszę św. pod starym dębem. Na miejscu sprawowania Najświętszej ofiary przez biskupa z Czech zbudowano drewniany kościół, a w XIII wieku zniesiono obecną świątynię, która należy do gotyckich kościołów nadwiślańskich. Nawiązując do wielowiekowej tradycji, dnia 30 kwietnia 1995 roku biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga utworzył w parafii Diecezjalne Sanktuarium Świętego

⁴ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.gorzedziej.karmelicibosi.pl/historia

Wojciecha. Dnia 29 kwietnia 1995 roku do kościoła sprowadzono z Gniezna relikwie św. Wojciecha a 30 kwietnia 1995 roku parafia została podniesiona do rangi Sanktuarium Diecezjalnego Św. Wojciecha.

Święta związane z lokalnym dziedzictwem

Na terenie Gminy Subkowy organizowane są imprezy i wydarzenia związane z tradycją, ludowością i dziedzictwem kulturowym. Poniżej wymieniono wydarzenia, podczas których prezentowane są elementy kulturowe regionu:

- dożynki gminne – sierpień/wrzesień;
- sympozjum kulinarne – o jeściu na Kociewiu. Impreza organizowana od 12 lat w Domu Kultury w Subkowach w październiku. W ramach sympozjum odbywają się wykłady popularno-naukowe, konkursy plastyczne i kulinarne, warsztaty połączone z degustacją potraw przygotowywanych zgodnie z corocznie zmieniającym się tematem Sympozjum. Podczas uroczystości wręczana jest statuetka „Hit Sympozjum Kulinarne” za najciekawszą potrawę. Celem Sympozjum jest przekazywanie tradycji kulinarnych kolejnym pokoleniom Kociewiaków;
- Kociewski Festiwal Kulinaryny - Pełna Grapa. Jest to nowe wydarzenie w powiecie tczewskim oraz święto kuchni kociewskiej. Uroczystość ma charakter imprezy kulturowo-promocyjnej połączonej z elementami naukowymi, widowiskowym pokazem kulinarnym połączonym z degustacją, wielotematycznymi warsztatami kulinarnymi dla chętnych pt.: „Pichcimy po kociewsku”, warsztatami dla dzieci i innymi atrakcjami. Podczas wydarzenia prezentować się będą lokalni wystawcy z tradycyjną żywnością, rękodziełem, haftem, pamiątkami z Kociewia i ręcznie malowaną.

Herb Gminy

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. W związku z tym Rada Gminy Subkowy przyjęła Uchwałę Nr III/30/2003 z dnia 13 lutego 2003 r. Statut Gminy Subkowy, w którym określono m.in. herb Gminy.

Herbem Gminy Subkowy jest tarcza herbowa typu hiszpańskiego, w której znajduje się wizerunek połowy gryfa książęcego z zadartym ogonem na tle białym – zielonym. Dziób i szpony złote nawiązują do znaku napieczętnego Sambora II. Na zielonym tle – połowa koła wozowego, jako symbol rolniczej egzystencji miejscowej ludności, od czasów najdawniejszych po dzień dzisiejszy. Złote kłosy pszenicy w szponach gryfa podkreślają urodzajność ziem i rolniczy charakter tych okolic

Ryc. 19. Herb Gminy Subkowy

Źródło: www.subkowy.pl

W związku z przytoczonymi powyżej przykładami należy stwierdzić, że dziedzictwo niematerialne gminy jest zachowane. Powyżej wymienione elementy niematerialne należy zachować i pielęgnować dla obecnych mieszkańców oraz kolejnych pokoleń.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje w art. 7 następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na terenie Gminy Subkowy nie odnotowuje się:

- wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznania za pomnik historii;
- utworzenia parku kulturowego, który może być utworzony na podstawie uchwały Rady Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w myśl art. 16, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami precyzuje zapisy dotyczące rejestru zabytków w art. 9 oraz art. 10. Poniżej przytoczono najważniejsze zapisy odnoszące się do zabytków rejestrowych.

Art. 9 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Art. 10 ust. 1: Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Gdańsku prowadzone są trzy rejestry zabytków:

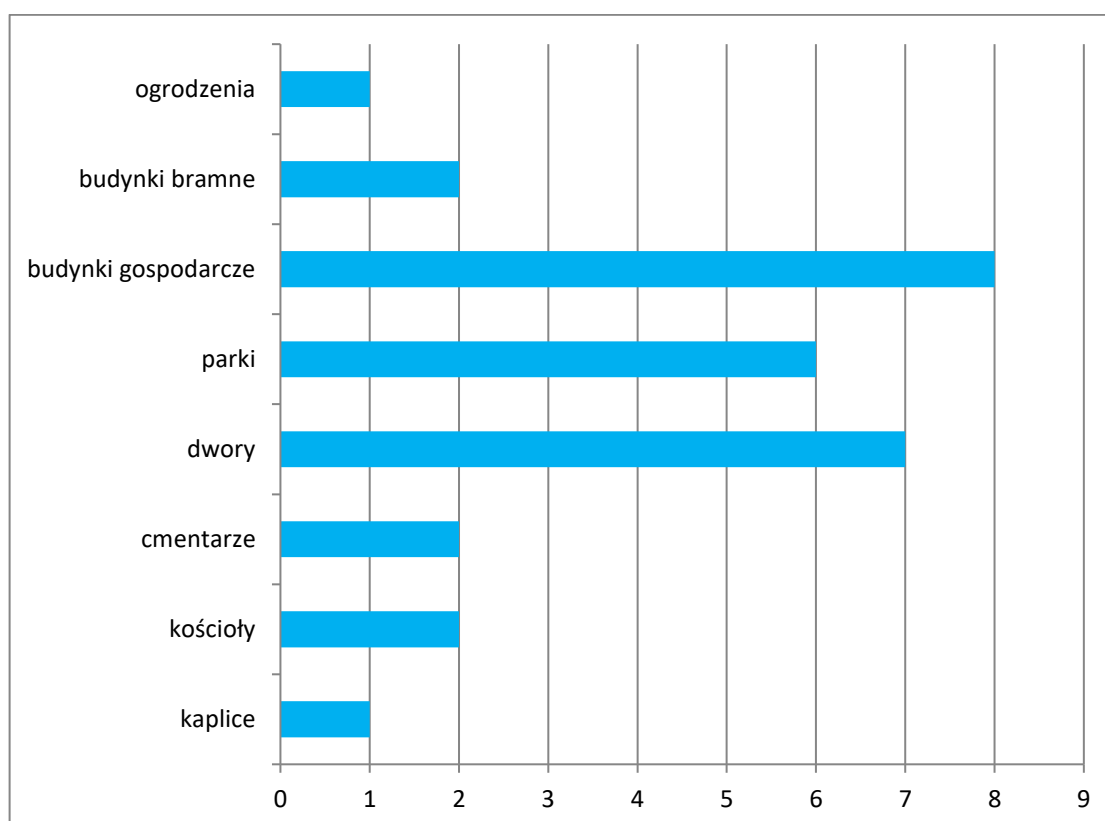
Rejestr zabytków nieruchomych (księga A).

Rejestr zabytków ruchomych (księga B).

Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

Na terenie Gminy Subkowy znajduje się 9 wpisów do rejestru zabytków. Niemniej, decyzje o wpisie obejmują zazwyczaj nie pojedynczy obiekt, a zespół obiektów. Przyjmując powyższą interpretację należy stwierdzić, że na terenie gminy znajduje się 30 pojedynczych pozycji na terenach objętych wpisem do rejestru. Wpisany do rejestru zabytków budynek gospodarczy ze spichlerzem przy ul. Cichej 8 w Subkowach nie istnieje i w dalszej charakterystyce nie jest uwzględniony.

Poniżej przedstawiono charakterystykę zabytków rejestrowych ze względu na ich funkcje. Budynki gospodarcze w zespołach dworskich stanowią najliczniejszą grupę obiektów wśród zabytków rejestrowych na terenie Gminy Subkowy – 8. Są to 2 kuźnie, gołębnik, spichrz, stodoła, 3 budynki gospodarcze. Znaczną ilość reprezentuje budownictwo rezydencjonalne – 7 dworów. Równie dużo zachowało się przydworskich parków – 6. Ponadto odnotowano po 2 kościoły i cmentarze oraz budynki bramne. W rejestrze znajduje się również ogrodzenie z bramami oraz kaplica przykościelna.

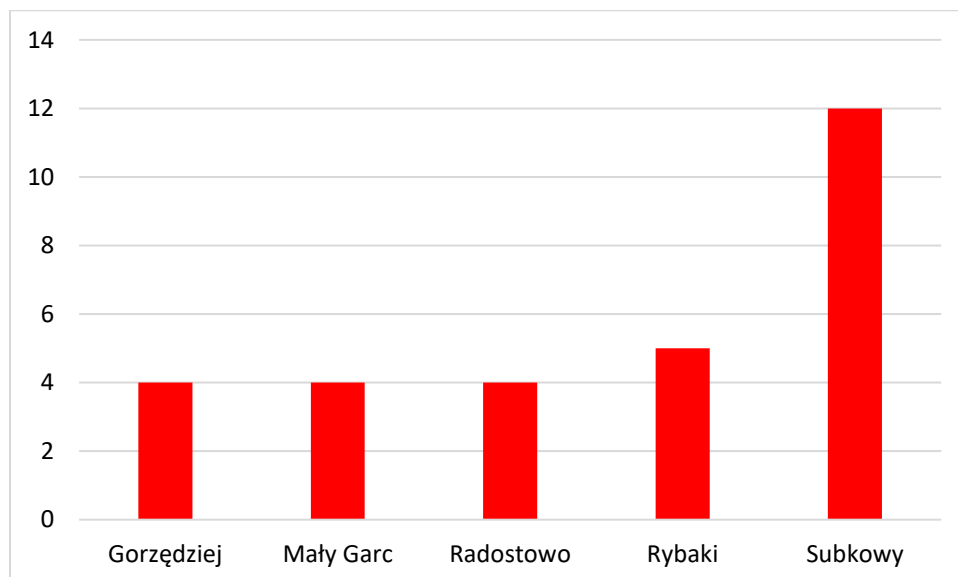

Wyk. 3. Ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

Na terenie gminy znajduje się 5 miejscowości, w których zaewidencjonowano nieruchome zabytki rejestrowe. Miejscowością, w której odnotowano najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków obiektów architektonicznych i budowlanych są Subkowy – 12 obiektów.

Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

W poniższej tabeli przedstawiono spis zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 5 miejscowościach. Najstarszymi zabytkami rejestrowymi są kościoły parafialne w Gorzędzieju i Subkowach datowane na XIV w. Również XIV – wieczną genezę posiada dwór przy ul. Zamkowej w Subkowach, który wybudowany został na reliktach dawnego pałacu biskupiego. Na XIV w. datowany jest również przykościelny cmentarz w Subkowach. Zapewne przykościelny cmentarz w Gorzędzieju powstał w podobnym czasie – geneza średniowieczna. Większość obiektów rejestrowych datowana jest na przełom XIX i XX w. Warto odnotować, że prawie wszystkie zabytki rejestrowe z terenu Gminy Subkowy wpisane zostały do rejestru zabytków w latach 80. XX w. Jedynie kościół parafialny w Subkowach wpisany został w 1962 roku, zaś dwór przy ul. Zamkowej w Subkowach w 1974 roku. Obiekty wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane wraz z fotografiami w podrozdziale 5.2.6. - Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 1.

Tabela 5. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt-funkcja pierwotna	Datowanie	Nr rejestru	Data rejestru	Stan zachowania
1	Gorzędziej	kościół par. pw św. Wojciecha	XIV w.	A-1207	15.02.1988	dobry
2	Gorzędziej	cmentarz przy kościele	średniowiecze	A-1207	15.02.1988	bardzo dobry
3	Gorzędziej	zespół dworski: dwór	II poł. XIX w.	A-1165	30.04.1987	dostateczny
4	Gorzędziej	zespół dworski: park	XIX w.	A-1165	30.04.1987	dostateczny
5	Mały Garc	zespół dworski: dwór	XIX/XX w.	A-1144	3.03.1987	bardzo dobry

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

6	Mały Garc	zespół dworski: park	II poł. XIX w.	A-1144	3.03.1987	bardzo dobry
7	Mały Garc	zespół dworski: kuźnia	XIX/XX w.	A-1144	3.03.1987	brak danych
8	Mały Garc	zespół dworski: gołębnik	koniec XIX w.	A-1144	3.03.1987	brak danych
9	Radostowo	zespół dworski: dwór	1909-1910	A-1145	3.03.1987	bardzo dobry
10	Radostowo	zespół dworski: park	XIX/XX w.	A-1145	3.03.1987	bardzo dobry
11	Radostowo	zespół dworski: kuźnia	XIX/XX w.	A-1145	3.03.1987	brak danych
12	Radostowo	zespół dworski: spichrz	1787 r.	A-1145	3.03.1987	dostateczny
13	Rybaki	zespół dworski, ul. Kociewska 15: dwór	III ćw. XIX w.	A-1075	21.12.1984	bardzo dobry
14	Rybaki	zespół dworski, ul. Kociewska 15: park	XIX w.	A-1075	21.12.1984	bardzo dobry
15	Rybaki	zespół dworski, ul. Kociewska 15: budynek bramny 1	1922 r.	A-1075	21.12.1984	dobry
16	Rybaki	zespół dworski, ul. Kociewska 15: budynek bramny 2	1922 r.	A-1075	21.12.1984	dobry
17	Rybaki	zespół dworski, ul. Kociewska 15: stodoła	XIX/XX w.	A-1075	21.12.1984	dobry
18	Subkowy	kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, ul. Zamkowa	XIV/XV w.	A-324	10.09.1962	dobry
19	Subkowy	cmentarz parafialny (nieczynny)	XIV/XV w.	A-324	30.12.1987	dobry
20	Subkowy	ogrodzenie z 2 bramami	pocz. XX w.	A-324	30.12.1987	dobry
21	Subkowy	kaplica przykościelna	pocz. XX w.	A-324	30.12.1987	dobry
22	Subkowy	zespół dworski (d. nr 88), ul. Cicha 8: dwór	1920 r.	A-1205	15.05.1988	dostateczny
23	Subkowy	zespół dworski (d. nr 88), ul. Cicha 8: budynek gospodarczy przy dworze	I ćw. XX w.	A-1205	15.05.1988	zły
24	Subkowy	zespół dworski (d. nr 88), ul. Cicha 8: budynek gospodarczy ze spichlerzem (nie istnieje)		A-1205	15.05.1988	nie istnieje

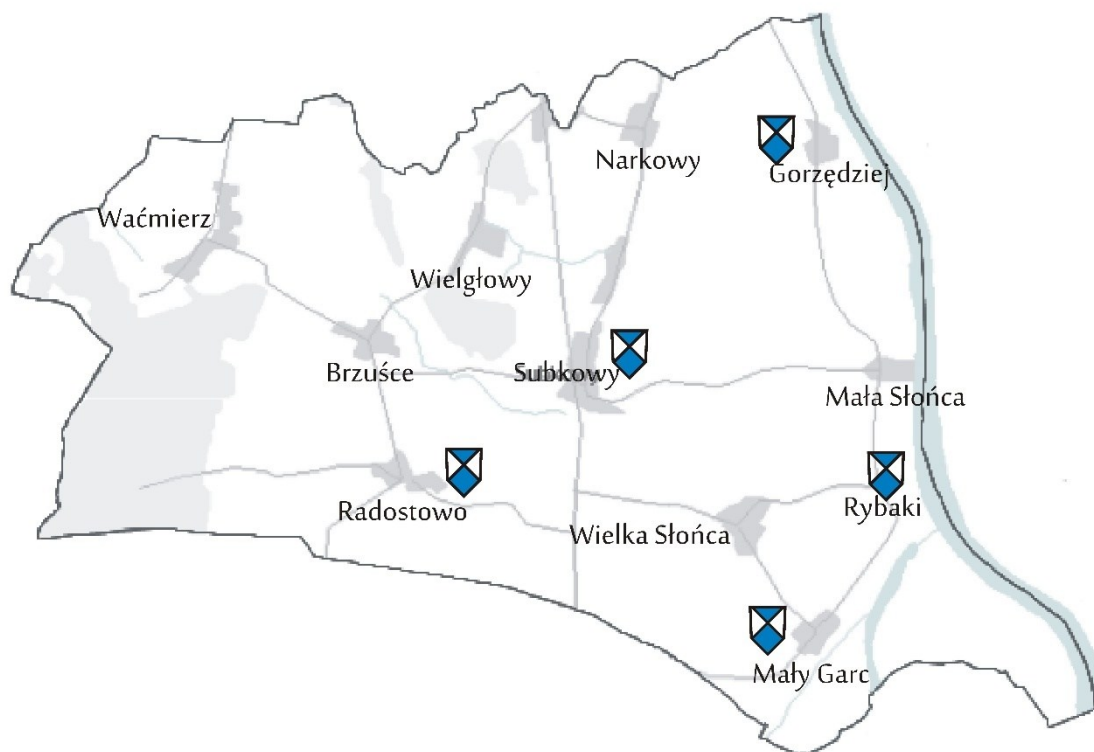
Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

25	Subkowy	zespół dworski (d. nr 88), ul. Cicha 8: park	XIX/XX w.	A-1205	15.05.1988	dostateczny
26	Subkowy	dwór (nr 89) z piwnicami pałacu biskupiego	pocz. XIX w./na reliktach d. pałacu biskupiego z XIV w.	A-811	17.11.1974	dostateczny
27	Subkowy	zespół dworski (d. nr 120), ul. Pałacowa 5: dwór	XVIII/XIX w.; 1925	A-1169	28.05.1987	dobry
28	Subkowy	zespół dworski (d. nr 120), ul. Pałacowa 5: park	XIX w.	A-1169	28.05.1987	dobry
29	Subkowy	zespół dworski (d. nr 120), ul. Pałacowa 5: budynek gospodarczy 1	IV ćw. XIX w.	A-1169	28.05.1987	dostateczny
30	Subkowy	zespół dworski (d. nr 120), ul. Pałacowa 5: budynek gospodarczy 2	IV ćw. XIX w.	A-1169	28.05.1987	bardzo zły

Źródło: opracowanie własne na podstawie rejestru zabytków

W powyższej tabeli przedstawiono również stan zachowania zabytków rejestrowych. Z zestawienia wynika, że zabytki wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Subkowy prezentują ogólny stan zachowania dobry. Nie zmienił się on znacząco przez ostatnie 4 lata. Należy wskazać, że przy zabytkowych kościołach prowadzone są obecnie prace remontowo-konserwatorskie, zatem ich stan ulegnie poprawie. 7 obiektów reprezentuje stan bardzo dobry. W najgorszym stanie jest budynek gospodarczy przy ul. Pałacowej 5 w Subkowach, który jest w stanie destrukcji. Liczba zabytków wpisanych do rejestru w porównaniu do innych jednostek gminnych powiatu tczewskiego jest drugą najmniejszą wartością. Wszystkie ww. obiekty wymagają przeprowadzenia odpowiednich prac, które przywróciłyby ich dawną świetność.

Ryc. 20. Miejscowości, w których występują zabytki rejestrowe

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2021 - 2024

Dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków należy przestrzegać nadzorów i uzgodnień z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Gdańsku przy realizacji następujących działań:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich;
- prowadzenie badań architektonicznych;
- dokonywanie podziału zabytku;
- zmiana przeznaczenia lub sposobu korzystania z zabytku.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami znajdują się przepisy odwołujące się do ochrony zabytków rejestrowych: art. 118. ust. 1.: Kto bez pozwolenia umieszcza na zabytku wpisanym do rejestru: urządzenie techniczne, tablicę reklamową lub urządzenie reklamowe lub napis, podlega karze ograniczenia wolności albo grzywny.

Ponadto w ww. ustawie określono, iż w kompetencji Starostów jest umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Każdy zabytek rejestrowy powinien być w odpowiedni sposób oznaczony. W tym zakresie regulują to przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Znak ten ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, w górnej części napis: „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM” poniżej błękitna tarcza herbowa złożona z kwadratu i umieszczonego nad nim trójkąta. Błękitna Tarcza (Blue Shield) jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to

symbol ochrony określony w Konwencji haskiej z 1954 r. (Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisana w Hadze dnia 14 maja 1954 r.). Zgodnie z zapisami Konwencji, znak Błękitnej Tarczy służy dla oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Autorem emblematu jest Polak, profesor Jan Zachwatowicz, w tamtym okresie Generalny Konserwator Zabytków, uczestnik Konferencji międzyrządowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podczas której została uchwalona Konwencja haska z 1954 r.⁵

Ryc. 21. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami opieki jest gminna ewidencja zabytków.

W art. 22 ww. ustawy określono kto jest odpowiedzialny za prowadzenie gminnej ewidencji zabytków i jakie obiekty powinny się w niej znaleźć. W związku z powyższym, to Wójt Gminy Subkowy prowadzi Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Subkowy w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Subkowy posiada gminną ewidencję zabytków. Znajdują się w niej liczne zabytki, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków. Figurują w niej również zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Karty adresowe GEZ opracowane zostały w 2015 r. GEZ stanowi podstawową wiedzę na temat zachowanego dziedzictwa materialnego gminy i zarazem jest najpełniejszym udokumentowanym katalogiem obiektów zabytkowych występujących w Gminie Subkowy. Przyjęta

⁵ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/blekitna-tarcza/pl/program-blekitnej-tarczy/znak-blekitnej-tarczy.php>

została Zarządzeniem Nr 90/22 Wójta Gminy Subkowy z dnia 23 września 2022 r. Wszystkie nieruchomości zabytki ujęte w ewidencji przedstawione zostały w załączniku nr 1.

Od 2016 roku (tj. od momentu kiedy sporządzono ostatnią wersję GPOnZ) liczba zabytków architektonicznych uległa zmianom. W GEZ powinny być ujęte wszystkie obiekty znajdujące się w WEZ. W związku z powyższym do GEZ powinny zostać włączone następujące obiekty, które obecnie się w niej nie znajdują:

- dom mieszkalny nr 33 (dawny dom dróżnika kolejowego)l. Gdańska 30, Subkowy;
- budynek gospodarczy 33, ul. Gdańska 30, Subkowy;
- dom nr 4, d. czworak, ul. Dworcowa 8, Radostowo;
- transformator, nr dz. 75/1, Gorzędziej (Mały Gorzędziej);
- kolonia domów mieszkalnych podworskich w Rybakach.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Subkowy powinna zostać uaktualniona. Podczas sporządzenia aktualizacji GEZ pod uwagę należy wziąć ujęcie w niej ww. 5 pozycji z WEZ, usunięcie 3 domów (wskazane w załączniku nr 1 na czerwono), a także dodatkowo ujęcie w niej 2 cmentarzy (ewangelicki i choleryczny) w miejscowości Mała Słońca.

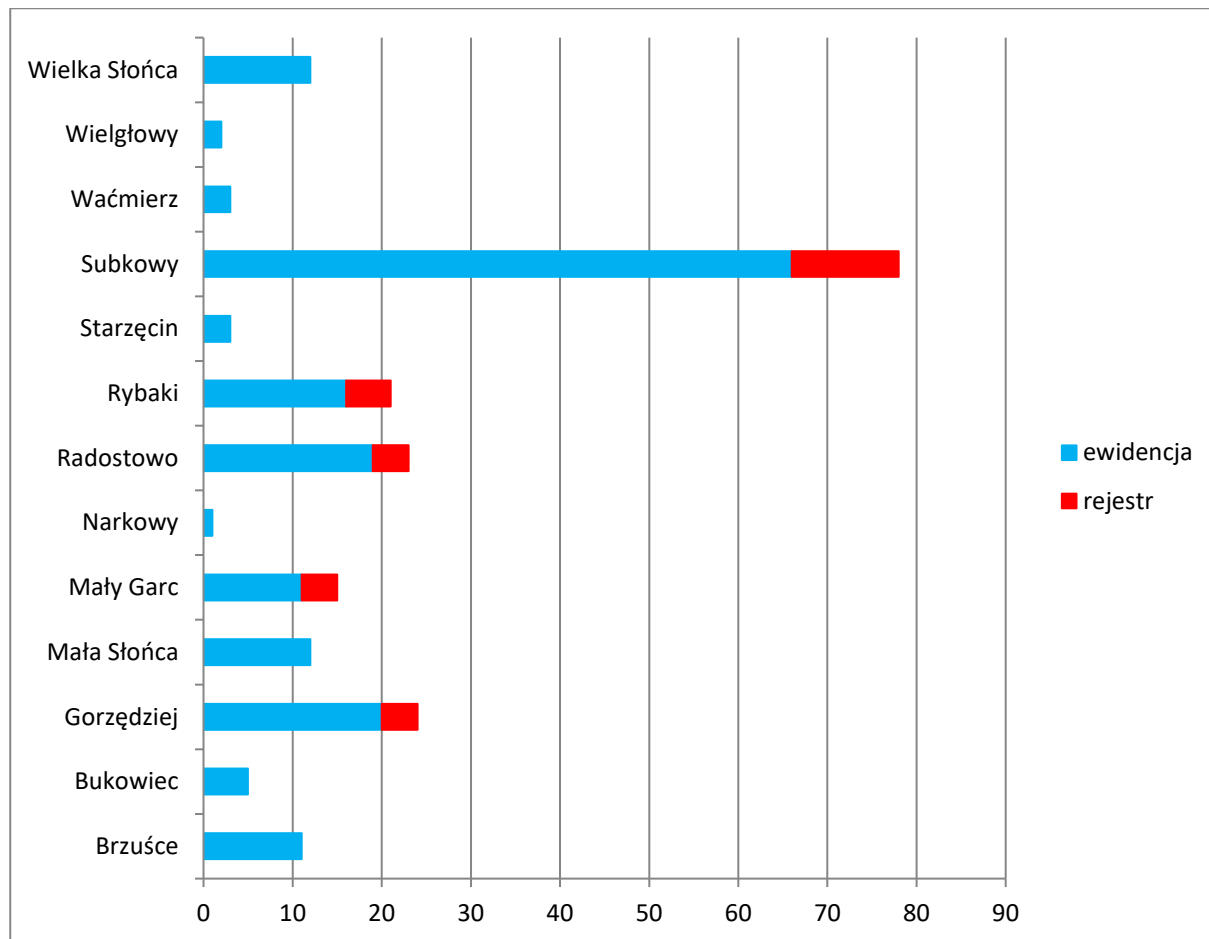
Na terenie gminy, w 13 jednostkach osadniczych ujęto w GEZ **207** zabytków architektury i budownictwa (bez 3 domów), w tym zabytki z rejestru zabytków. Ujęte w ewidencji obiekty datowane są przede wszystkim na przełom XIX i XX wieku. Nieliczne obiekty powstały jeszcze przed XIX wiekiem. Zaliczają się do nich:

- układ ruralistyczny wsi Gorzędziej - geneza średniowieczna; układ zmodyfikowany przez zespół dworsko-folwarczny;
- cmentarz przykościelny w Gorzędzieju - geneza średniowieczna;
- kościół p.w. św. Wojciecha w Gorzędzieju – XIV w.;
- układ ruralistyczny wsi Mała Słońca - geneza średniowieczna;
- spichlerz w Radostowie – 1787 roku;
- układ ruralistyczny wsi Subkowy - geneza średniowieczna;
- kościół p.w. św. Stanisława w Subkowach - XIV/XV w.;
- cmentarz przykościelny w Subkowach - XIV/XV w.;
- zespół dworsko-folwarczny w Subkowach, ul. Pałacowa - XVIII-XIX w.;
- d. dwór w zespole dworsko-parkowym w Subkowach - pocz. XIX w. - na reliktach d. pałacu biskupiego z XIV w.

Na wykresie poniżej przedstawiono zabytki z gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości. Wynika z niego, że zdecydowanie najwięcej znajduje się ich w Subkowach - 78, co jest zrozumiałe ze względu na wielkość jednostki oraz wiodący charakter na przestrzeni wieków. Ponadto powyżej 20 obiektów odnotowano w miejscowościach takich jak: Rybaki, Radostowo i Gorzędziej, co z kolei związane jest z występowaniem w tych miejscowościach zabudowy dworsko-folwarcznej. W pozostałych miejscowościach liczba obiektów zabytkowych nie przekroczyła 15. Liczba zabytków ujętych w GEZ na terenie kilkunastu jednostek osadniczych świadczy o zachowanym dziedzictwie materialnym na terenie gminy. Należy dbać o zachowane dziedzictwo materialne gminy celem przekazania kolejnym pokoleniom. Obiekty będące w GEZ charakteryzują się wartością historyczną ze względu na fakt, iż są to obiekty historyczne wybudowane w historycznej technice budowlanej, której

już się nie stosuje. Są to również miejsca upamiętniające przodków tych ziem. Zabytki będące w GEZ posiadają także wartość artystyczną ze względu na liczne detale architektoniczne, co świadczy o ich wyjątkowości na tle pozostałego budownictwa gminy.

Wyk. 5. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne

Spośród obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków na objęcie ochroną rejestrową zasługuje zespół Śluzy Międzyłęskiej w Rybakach. Uwagę zwraca kompletność tego zespołu, w którego skład wchodzi obok budynków, także budowle ziemne, oraz dobry stan zachowania autentycznej substancji zabytkowej. Ten unikatowy węzeł hydrotechniczny składa się ze śluzy i przepompowni odwadniających obszar Niziny Walichnowskiej. Śluza Międzyłęska powstała w 1857 roku, a rozbudowana została w 1884 roku i 1914 roku łączy ona polderowy system odwadniająco-nawadniający Doliny Walichnowskiej z wodami Wisły. Zabezpiecza Dolinę Walichnowską przed cofką wezbraniową wód rzeki. Wrota śluzy w części wlotowej są drewniane, a w części wylotowej stalowe. Wrota wylotowe zamykają się samoczynnie przy naporze wody od strony Wisły. Przed śluzą, pomiędzy wałami przeciwpowodziowymi Wisły a Jeziorem Pelplińskim, usytuowane są przepompownie „Nadzieja” i „Pokój”. W międzywalu na wprost śluzy widać zarysy dawnego kanału, który dawniej umożliwiał żeglugę między Wisłą a Jeziorem Pelplińskim.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, tj. mogą być z niej usuwane/dodawane obiekty.

Obiekty będące we własności Gminy Subkowy

Gmina Subkowy jest właścicielem następujących obiektów, które znajdują się w GEZ:

1. szkoła w Brzuścach z pocz. XX w., ul. Milenijna 12
2. szkoła w Małej Słońcy z pocz. XX w., ul. Długa 1;
3. dawny cmentarz ewangelicki w Subkowach z XIX w., ul. Spółdzielcza;
4. dawny dwór w zespole dworsko-parkowym w Subkowach z pocz. XIX w., ul. Zamkowa 2;
5. zespół dworsko-parkowy z XIX w. w Subkowach, ul. Zamkowa 2;
6. park w zespole dworsko-parkowym z XIX w. w Subkowach, ul. Zamkowa 2.

W porównaniu do wcześniejszego okresu programowania odnotowuje się, że Gmina Subkowy nie uzyskała, ani nie utraciła tytułu właściciela do obiektu zabytkowego znajdującego się w GEZ.

Obiekty sakralne

Kościół to obiekty publiczne, kultu religijnego, ważne dla lokalnej społeczności. Od wieków stanowią centra nie tylko życia duchowego, ale także społecznego i informacyjnego. W przeszłości fundowane przez właścicieli danych miejscowości, obecnie utrzymywane z datków parafian oraz dotacji na prace remontowe i konserwatorskie. Wznoszone często na wzniesieniach, wokół nich lokowano cmentarze. Ich budowa stanowiła poważne wyzwanie dla całej społeczności, począwszy od inwestora, architekta, plebana przez budowniczych, skończywszy na zwykłych mieszkańcach, którzy często pomagali przy prostych pracach. Do dzisiaj stanowią ważne miejsca w krajobrazie kulturowym miejscowości, prezentują dominanty przestrzenne i wysokościowe, a ich sylwety wyróżniają się na tle pozostałego budownictwa.

Na terenie Gminy Subkowy znajdują się 2 zabytkowe obiekty sakralne. Oba to świątynie parafialne, gotyckie, wybudowane z cegły czerwonej. Powstały w XIV w. i są najstarszymi zachowanymi obiektami w gminie. Ogólny stan obiektów sakralnych należy ocenić jako dobry. Obiekty są pod stałą opieką, zaś konieczność prowadzenia prac remontowo-konserwatorskich jest dostrzegalna przez proboszczów i wiernych. W ostatnich latach proboszczowie parafii wraz z radami parafialnymi i wiernymi prowadzą szereg działań mających na celu konserwację kościołów. Pozyskiwane są środki zewnętrzne, zbierane są datki własne. Wszystkie analizowane budowle wpisane zostały do rejestru zabytków.

Tabela 6. Zabytkowe obiekty sakralne

Lp.	Miejscowość	Kościół	Czas powstania	Styl	Materiał	Stan zachowania	Wpis do rejestru
1	Gorzędziej	kościół parafialny p.w. św. Wojciecha	XIV w.	gotyk	cegła czerwona	dobry	tak
2	Subkowy	kościół parafialny p.w. św. Stanisława	XIV/XV w.	gotyk	cegła czerwona	dobry	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Cmentarze

Zabytkowe cmentarze będące jednocześnie założeniami przestrzennymi (uporządkowanymi lub swobodnymi) stanowią wyraz przeszłości, są miejscem upamiętnienia przodków danej społeczności. Jako miejsca historyczne na stałe wpisały się w krajobraz danej miejscowości, są nośnikami tradycji i wierzeń. Od zawsze otaczane były czcią i powagą. Każdy cmentarz posiada swoją indywidualną formę ze względu na wielkość, rozplanowanie, położenie topograficzne, wykorzystane materiały oraz poszczególne elementy, takie jak: historyczne nagrobki, mogiły, grobowce, roślinność, rozplanowanie kwater, ogrodzenia z bramami, a także dodatkowe elementy jak krzyże, kostnice, czy kaplice cmentarne. W granicach cmentarzy sadzono drzewa, które niejednokrotnie wyznaczały ich granice oraz pozostałą charakterystyczną roślinność cmentarną, np. bluszcze. Zabytkowe nekropolie są nie tylko miejscem pochówku zmarłych, ale także świadkiem zachodzących przemian w sztuce sepulkralnej. Wszelkie działania inwestycyjne na terenach pocmentarnych reguluje art. 6 ust. 4 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r.: *Użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*

Występują tu cmentarze ewangelickie oraz rzymsko – katolickie. Łącznie na terenie gminy odnotowano 7 zabytkowych cmentarzy ujętych w GEZ, w tym 3 ewangelickie. Nekropolie z terenu Gminy Subkowy znajdują się na obszarze 5 miejscowości: Brzuśce, Gorzędziej, Mały Garc, Subkowy i Wielgłowy. Aż 3 cmentarze znajdują się w Subkowach. Większość cmentarzy, to cmentarze rzymsko-katolickie, w tym 2 cmentarze przykościelne, wpisane do rejestru zabytków. Na cmentarzu przykościelnym w Subkowach znajdują się liczne nagrobki datowane na pocz. XX w., w tym grób ks. Dr. Brunona Czapli = proboszcza subkowskiego i dziekana tczewskiego, 1872-1926. Odnotowano ponadto cmentarz choleryczny w Brzuścach. Większość cmentarzy datowana jest na XIX w., cmentarze przykościelne mają genezę średniowieczną. Ogółem, cmentarze prezentują dobry stan zachowania, w większości z nich układ jest czytelny, a aleje i szpalery są widoczne. Jedynie w przypadku cmentarza ewangelickiego w miejscowości Mały Garc jego rozpoznanie jest utrudnione z powodu braku stałej opieki nad nim, zarośnięty jest samosiewami, nie jest wiadome czy znajdują się na nim nagrobki. Cmentarz w Brzuścach jest najbardziej ze wszystkich cmentarzy nierozpoznany, znajduje się w lesie i obecność na nim nagrobków nie jest zweryfikowana. Na obszarze pozostałych nekropoli znajdują się mogiły. Największym jest cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki w Subkowach o zajętej powierzchni ok. 70 a, część wolna przeznaczona na przyszłe pochówki to dodatkowe 30 ary.

Przy aktualizacji gminnej ewidencji zabytków postuluje się o włączenie do niej cmentarza ewangelickiego oraz cmentarza cholerycznego w miejscowości Mała Słońca. Przedstawiona poniżej tabela charakteryzuje cmentarze występujące na terenie gminy.

Tabela 7. Zabytkowe cmentarze

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Ulica	Powierz. (ar)	Nr ewid. działki	Wpis do rejestru
1	Brzuśce	d. cmentarz epidemiczny	XIX w.		nieokreślona	295/20	nie
2	Gorzędziej	cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna	ks. Hundsdorfa	25	30, 31	tak
3	Mały Garc	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.		4	280	nie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Cmentarz	Czas powstania	Ulica	Powierz. (ar)	Nr ewid. działki	Wpis do rejestru
4	Subkowy	cmentarz parafialny	XIX w.	Gdańska	70	189	nie
5	Subkowy	cmentarz przykościelny	XIV/XV w.	Kościelna	15	228/2	tak
6	Subkowy	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.	Spółdzielcza	10	342/2	nie
7	Wielgłowy	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.	Wrzosowa	4	76/19	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 3. Cmentarz ewangelicki w Subkowach

Źródło: fotografia własna

Kapliczki

Kapliczki to obiekty kultu religijnego należące do obiektów małej architektury. Usytuowane są zazwyczaj przy skrzyżowaniach lub przy drogach głównych. Niejednokrotnie stoi za nimi burzliwa i długa historia. Budowane były w podzięce, np. za ocalenie podczas wojny lub były wyrazem pobożności fundatorów. Są żywymi miejscami kultu. Mieszkańcy poszczególnych wsi dbają o ich stan, gromadzą się i modlą się przy nich szczególnie w miesiącu maryjnym - maju. Mogą przybierać różne formy i kształty, jak i być wybudowane z różnych materiałów. Ich otoczeniem może być starannie dobrana roślinność, ogrodzenia, kolorowe wstążki, czy flagi.

Na terenie Gminy Subkowy odnotowuje się 12 historycznych kapliczek ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Zazwyczaj zbudowane są z cegły czerwonej bądź też zostały otynkowane, stawiane były zazwyczaj z końcem XIX w. bądź na pocz. XX w. przy skrzyżowaniach, rozstajach dróg lub bezpośrednio przy drodze, nierzadko w otoczeniu drzewostanu. Na terenie gminy większość z nich to wysokie obeliski, gdzie w najwyższej kondygnacji umieszczono w niszy figury świętych, zwieńczone są krzyżem. W zdecydowanej większości ogrodzone są płotkiem i prezentują dobry lub bardzo dobry stan zachowania.

Fot. 4. Kapliczka w Radostowie

Źródło: fotografia własna

Parki

Zabytkowe założenia zieleni zakładane były tuż przy obiektach rezydencjonalnych. Stanowiły odskocznnię od codzienności dla właścicieli majątków, były miejscem ukojenia i osobliwym spotkaniem z przyrodą. Założenia te projektowane były przez specjalistów, często musiały być wkomponowane w lokalną topografię, np. cieki wodne, wzniesienia, zbiorniki wodne, ciągi komunikacyjne. Częścią parków były aleje i szpalery wysadzone przy drogach prowadzących do dworu. Zachowane parki na stałe wpisały się w krajobraz danych miejscowości. Znajdujący się na obszarach parków starodrzew stanowi przykład zachowanych form historycznych roślinności, które są niezwykle cenne dla lokalnego mikroklimatu. Inną formą zaprojektowanych form zieleni są aleje drzewne, które spełniały zarówno funkcję ozdobną w krajobrazie, regulowały gospodarkę wodną, jak zmniejszały trud podróży w upały. Drzewa przy ciągach komunikacyjnych sadzone były przez właścicieli majątków dworskich i bezpośrednio prowadziły do miejsca ich zamieszkania, łącząc się niejednokrotnie z parkami przydworskimi.

Na terenie Gminy Subkowy odnotowano 11 parków dworskich. Datowane są w zdecydowanej większości na XIX w. W krajobrazie wiejskim, parki są widoczne i stanowią ich integralną i historyczną część. 6 z 11 parków wpisanych zostało do rejestru zabytków. Znaczna część założeń zieleni to niewielkie pozostałości o powierzchni często nie przekraczającej 1 ha. Największym jest park w miejscowości Mały Garc o powierzchni ok. 5 ha. Warto również dodać, że w Waćmierzu oraz w Brzuścach znajdują się zabytkowe aleje drzewne ujęte w GEZ. W parku w Małym Garcu znajdują się następujące pomniki przyrody:

- miłorząb dwuklapowy o wysokości 21 m i obwodzie 239 cm;
- platan klonolistny o wysokości 26 m i obwodzie 543 cm;
- lipa drobnolistna o wysokości 22 m i obwodzie 446 cm.

Z kolei w parku w Subkowach przy ul. Zamkowej występują następujące pomniki przyrody:

- klon pospolity o wysokości 22 m i obwodzie 320 cm;
- dąb szypułkowy o wysokości 22 m i obwodzie 449 cm;
- lipa drobnolistna o wysokości 20 m i obwodzie 368 cm.

Tabela 8. Parki

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Powierzchnia (ha)	Wpis do rejestr
1	Gorzędziej	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Tczewska	ok. 3 ha	tak
2	Gorzędziej	park	poł. XIX w.	tzw. Mały Gorzędziej	ok. 1 ha	nie
3	Mała Słońca	park podworski	XIX/XX w.		ok. 1 ha	nie
4	Mały Garc	park	II poł. XIX w.	Pelplińska	ok. 5 ha	tak
5	Radostowo	park	XIX/XX w.	Dworcowa	ok. 4 ha	tak
6	Rybaki	park	XIX w.	Kociewska	ok. 2 ha	tak
7	Subkowy	park z aleją w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Cicha	ok. 2 ha	tak
8	Subkowy	park z aleją	XIX w.	Pałacowa	ok. 1 ha	tak
9	Subkowy	park w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Wybickiego	ok. 1 ha	nie
10	Subkowy	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Zamkowa	ok. 2 ha	nie
11	Wielka Słońca	park podworski	koniec XIX w.		ok. 1 ha	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 5. Park w Rybakach

Źródło: fotografia własna

Budynki rezydencjonalne

Dwory nierozzerwalnie związane są z majątkami, dobrami oraz pozostałymi obiektami wokół nich. Otaczane były parkami krajobrazowymi oraz stanowiły funkcje reprezentatywne. Przy nich stawiano gospodarcze budynki folwarczne, dalej domy pracownicze. Były jednocześnie miejscem zamieszkania, miejscem towarzyskim na bale i przyjęcia, a także miejscem przyjmowania ważnych gości i osobistości, w tym w celach biznesowych. Wielkość i wygląd świadczyły o sytuacji materialnej gospodarzy.

Na terenie Gminy Subkowy znajduje się 11 obiektów o dawnej funkcji rezydencjonalnej. Po II wojnie światowej właściciele ziemscy utracili swoje majątki, dwory zaadaptowane zostały na cele mieszkalne, biurowo-mieszkalne lub edukacyjne. Obecnie pełnią funkcję mieszkalne lub ulokowano w nich placówki edukacyjne. Ich stan jest bardzo mocno zróżnicowany, poczynwszy od bardzo dobrego w miejscowości Radostowo, Mały Garc i Rybaki skończywszy na budynku dworu w Subkowach przy ul.

Cichej, który wydaje się być w najgorszym stanie. W niewiele lepszym jest dawny dwór w m. Gorzędziej, czy dwór w Subkowach przy ul. Wybickiego, który nie jest zamieszkiwany i popada w powolną degradację. Niemal wszystkie dwory i pałace są zagospodarowane co jest pozytywnym zjawiskiem. Budynki te pochodzą głównie z XIX w. Najstarszą, średniowieczną genezę z pozostałościami piwnic z tego czasu posiada dwór w Subkowach przy ul. Zamkowej. Większość z nich znajduje się we własności prywatnej. 7 z 11 obiektów zostało wpisanych do rejestru zabytków. W tabeli poniżej scharakteryzowano dawne dwory m.in. pod względem czasu powstania oraz wpisu do rejestru zabytków. Poniższa tabela przedstawia charakterystykę zabytkowych dworów i pałaców z terenu gminy.

Tabela 9. Budynki rezydencjonalne

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Czas powstania	Styl	Wpis do rejestru
1	Gorzędziej	dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	klasycyzm	tak
2	Gorzędziej (Mały Gorzędziej)	dwór	poł. XIX w.	bezstylowy	nie
3	Mały Garc	pałac	XIX/XX w.	neoklasycyzm	tak
4	Radostowo	pałac	1909-1910	neoklasycyzm	tak
5	Rybaki	pałac	III ćw. XIX w.	eklektyzm	tak
6	Subkowy (ul. Cicha)	dwór	1920	eklektyzm z elementami neobaroku	tak
7	Subkowy (ul. Pałacowa)	dwór	XVIII/XIX w.; 1925	eklektyzm	tak
8	Subkowy (ul. Wybickiego)	dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	nieustalono	nie
9	Subkowy (ul. Zamkowa)	d. dwór w zespole dworsko-parkowym	pocz. XIX w./na reliktach d. pałacu biskupiego z XIV w.	pierwotnie gotyk, ob. bezstylowy	tak
10	Wielka Słońca	dworek	I poł. XIX w.	bezstylowy	nie
11	Wielka Słońca	dworek	1812	bezstylowy	nie

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Fot. 6. Dwór w Subkowach przy ul. Wybickiego

Źródło: fotografia własna

Budynki mieszkalne

Budynki mieszkalne stanowią ok. 35% wszystkich obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków architektury i budownictwa. Obiekty te, to głównie domy jedno lub dwukondygnacyjne, mocno zróżnicowane pod względem materiałów, z których zostały wybudowane. Przeważającym pokryciem dachu jest czerwona dachówka ceramiczna, rzadziej eternit. Znaczna liczba obiektów wybudowana została z cegły czerwonej. W samych Subkowach budownictwo mieszkalne posiada zwartą zabudowę, o charakterze małomiasteczkowym wzdłuż 2 ulic głównych. Z kolei w Radostowie występuje kilka drewnianych poniatówek. Są to niewielkie domy budowane w latach 30. XX w. Ich nazwa pochodzi od Juliusza Poniatowskiego, ówczesnego ministra rolnictwa, który był inicjatorem ich budowy. Powstawały na terenach rozparcelowanych majątków poniemieckich, głównie w Wielkopolsce i na Pomorzu. Przy poniatówkach występuje także drewniana zabudowa gospodarcza.

Szczególny przypadek stanowi osiedle dawnych domów kolejowych w Subkowach. Jest to zespół wielorodzinnych domów mieszkalnych, dwukondygnacyjnych, 4-osiowych, wybudowanych z cegły czerwonej lub otynkowane. Ich ogólny stan należy ocenić jako dobry (4/5) i dostateczny (3/5).

Fot. 7. Dom przy ul. Dworcowej w Subkowach z 1900 roku

Źródło: fotografia własna

Oprócz budynków o pierwotnym przeznaczeniu na cele mieszkaniowe, wiele obiektów zostało przekształconych na domy. Jest to np. dawna karczma, mleczarnia, czy budynek poczty. Na terenie Gminy Subkowy występują również w niewielkiej ilości wielorodzinne, mieszkalne budynki folwarczne. Ich stan jest znacznie gorszy w porównaniu do zabytkowych budynków jednorodzinnych (2/5). Przykłady takiego budownictwa ukazuje poniższa fotografia.

Fot. 8. Dom w Rybakach z pocz. XX w.

Źródło: fotografia własna

Ujęcie w ewidencji zabytków budynków mieszkalnych, powinno zagwarantować ich ochronę i opiekę przez właścicieli i osoby je zamieszkujące. Jednakże obiekty te podatne są także na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz ich problemy finansowe. Domy mogą ulec zatarciu np. poprzez:

- niewłaściwą wymianę stolarki okiennej;
- niewłaściwą wymianę stolarki drzwiowej;
- niewłaściwą wymianę połaci dachowej;
- ocieplenie budynku;
- otynkowanie budynku;
- wszelkiego rodzaju dobudówki;
- umieszczanie reklam zakrywających detale architektoniczne.

Gminna ewidencja zabytków ma charakter zbioru otwartego, a zatem mogą być z niej wyłączone, jak i włączane nowe obiekty.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

W podrozdziale 5.5. wskazano zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, którymi są wybrane obiekty wpisane do rejestru zabytków. Obiekty te stanowią pewien wyróżnik na tle innych w regionie, przez co ich identyfikacja nie stanowi większego problemu, szczególnie dla miejscowej społeczności. Zabytki te posiadają wysokie walory artystyczne i historyczne. Ich obecność na stałe wpisała się w krajobraz gminy, są dla niej charakterystyczne i niepowtarzalne, jednocześnie związane czasem, miejscem i otaczającą przestrzenią. Poniżej krótko scharakteryzowano najważniejsze obiekty zabytkowe (wybrane zabytki rejestrowe) z terenu gminy oraz przedstawiono ich fotografie ukazujące ich stan na 2025 r.

Gorzędziej – kościół parafialny p.w. św. Wojciecha⁶

Miejsce, na którym wznosi się obecny kościół, związane jest z postacią św. Wojciecha. Święty miał się zatrzymać w swej podróży misyjnej do Prus w roku 997. Datowany na XIII w. (częściej w źródłach podawany XIV w.), należy do gotyckich kościołów nadwiślańskich. W roku 1280 w Gorzędzieju została założona parafia, której od początku patronuje św. Wojciech. 30 kwietnia 1995 roku Kościół parafialny w Gorzędzieju został podniesiony do rangi sanktuarium św. Wojciecha. Od 30 listopada 1996 roku kościół wraz z wybudowanym obok domem rekolekcyjnym został powierzony karmelitom bosym Prowincji Warszawskiej. Erygowany przez Definitorium Generalne 9 stycznia 1999 roku, pełnił do roku 2012 funkcję domu formacyjnego dla postulantów.

Początki parafii sięgają misji chrystianizacyjnej Pomorza przez św. Wojciecha, a nieco później zapewne zbudowano drewniany kościół, na miejscu, którego w XIII wieku wzniesiono obecną świątynię, której na przestrzeni dziesięciu wieków patronuje św. Wojciech. Kościół obecny, o którym dowiadujemy się po raz pierwszy z wizytacji biskupich w XVI wieku należy do gotyckich kościołów nadwiślańskich. Murowany z czerwonej cegły posiada wieżę, którą pierwotnie wieńczył drewniany hełm. Na podstawie założeń fundamentów w 1995 roku, zrekonstruowano szczyt wieży, utrzymując jej gotycki charakter i w ten sposób poprawiając estetyczny wygląd całej bryły kościoła. Cenne obiekty wyposażenia w latach 1993 – 1995 poddano gruntownej konserwacji.

Z bogatego wyposażenia możemy wyróżnić: zawieszony u sufitu krucyfiks z ustawionymi na dwóch filarach rzeźbami Matki Boskiej i świętego Jana Ewangelisty. Zabytki te datowane są na 1510 rok i pochodzą z warsztatu mistrza Pawła. Boczny ołtarz z obrazem św. Barbary z XVII w. Barokowy ołtarz główny z obrazem św. Wojciecha z XVII w. na którym patron świątyni ukazany został w momencie spełniania swej misji na Prusach. W 2021 roku ukończone zostały prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym. Obecnie prowadzone są prace konserwatorskie przy elewacji kościoła.

Fot. 9. Kościół w Gorzędzieju

Źródło: fotografia własna

⁶ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.gorzedziej.karmelicibosi.pl/historia

Gorzędziej - dwór

XIX -wieczny klasycystyczny dworek z niewielkim parkiem położony jest na skraju wsi i przylega do skarpy nadwiślańskiej. Zabudowa folwarczna oraz najbliższe parkowe otoczenie dworu położone są na terenie płaskim, pozostała część parku zajmuje teren poprzecinany skarpami i jarami porośniętymi zielenią naturalną.

Sam dwór to obiekt symetryczny o cechach klasycystycznych, 7-osiowy, tynkowany w szarej kolorystyce z dachem dwuspadowym krytym dachówką czerwoną, wybudowany na bardzo wysokiej tynkowanej podmurówce, widoczne 3 kominy. Stolarka okienna pierwotna, drewniana, głównie 4 – skrzydłowa. W elewacji frontowej znajduje się ryzalit (szeroki 3 – osiowy) poprzedzony drewnianą werandą o ozdobnej ciesiołce. Ryzalit zwieńczony tympanonem, w części centralnej okulus. W elewacji tylnej adekwatny ryzalit bez werandy. Dom jednokondygnacyjny, z użytkowym poddaszem.

Fot. 10. Dwór w Gorzędzieju

Źródło: fotografia własna

Mały Garc - dwór⁷

Neoklasycystyczny, murowany dwór w Małym Garcu został zbudowany pod koniec XIX wieku, z fundacji niemieckiej rodziny Loewenthalów. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony obiekt został założony na planie prostokąta i nakryty czterosпадowym dachem. W elewacji frontowej znajduje się pozorny ryzalit, zwieńczony trójkątnym szczytem, poprzedzony kolumnowym gankiem, a z jego prawej strony dostawiono parterową, murowaną dobudówkę. W elewacji ogrodowej na osi usytuowano werandę z kamiennymi schodami do ogrodu. Budynek dworu posiada ceglane detale architektoniczne zdobiące elewacje: lizeny, prosty gzyms cokołowy i arkadowy fryz podokapowy. Całość jest otoczona parkiem naturalistycznym z eliptyczną polaną na osi dworu oraz niedawno odkrytą lodownią. W południowej części założenia parkowego znajdują się niewielkie budynki gospodarcze: kuźnię i gołębnik nad stawem. Dwór usytuowany jest centralnie na pograniczu folwarku i parku.

Na początku lat 20-tych XX wieku majątek został sprzedany rodzinie Radzywińskich, którzy to gospodarowali nim wzorcowo do wybuchu II wojny światowej. Po wyzwoleniu majątek stał się własnością Skarbu Państwa. Na jego bazie utworzony został PGR. Działalność państwowego

⁷ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.zamki.rotmanka.com

gospodarstwa przyczyniła się do częściowej utraty zabytkowego charakteru posiadłości jak i też do znacznego zubożenia jej części parkowej. W czerwcu 1994 roku gospodarstwo wraz z częścią dworsko-parkową przejął prywatny właściciel.

Fot. 11. Dwór w Małym Garcu

Źródło: fotografia własna

Radostowo - dwór⁸

Zespół dworsko-parkowy w Radostowie wzniesiono pod koniec XVIII w. Został on przebudowany w połowie XIX w. Składa się on z części mieszkalnej z dworem i parkiem oraz części gospodarczej, w której centralny plac otacza zabudowa folwarczna. Dwór założony na planie litery L z niewielkimi dobudówkami, dwukondygnacyjny, przykryty dwuspadowym dachem, elewacje oprócz barokizującego portalu pozbawione elementów wystroju.

Neoklasycystyczny budynek dworu jest dwukondygnacyjny, podpiwniczony o formie dwóch prostokątów ustawionych do siebie pod kątem prostym, na planie litery L, przykrytych dwuspadowymi, przenikającymi się dachami, pokrytymi dachówką ceramiczną. W części wejściowej znajdują dwuskrzydłowe drzwi ujęte pilastrami z naświetleniem o koncentrycznym układzie szprosów i owalnymi oszklonymi otworami. W dachu znajduje się drewniana wystawka o trójkątnym szczycie oraz trzy doświetlające poddasze lukarny w kształcie powieki. Z bogatego niegdyś wystroju wewnątrz do dzisiaj zachowały się dekoracyjne sztukaterie w dawnym salonie i sieni. Właściciele dokonali remontu dworu pod nadzorem konserwatorskim. Prowadzą oni gospodarstwo rolne oraz serownię „Radostowskie Rarytasy”.

⁸ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2017-2020 oraz fragment opisu z witryny internetowej www.zamki.rotmanka.com

Fot. 12. Dwór w Radostowie

Źródło: fotografia własna

Rybaki - dwór⁹

Eklektyczny dwór w Rybakach został zbudowany na początku XX wieku. Architektura dworu łączy różne formy architektoniczne. Rezydencja założona jest na planie dwóch prostokątów ustawionych do siebie pod kątem prostym, w kształcie litery L, połączonych łącznikiem. Na styku skrzydła i łącznika znajduje się wieża o okrągłej podstawie, zwieńczona hełmem z latarnią, mieszcząca klatkę schodową, a do korpusu głównego, od strony parku przylega kwadratowa wieżyczka zwieńczona cylindrycznym dachem. Elewacja frontowa korpusu głównego ozdobiona jest płytkim ryzalitem z kolumnowym gankiem oraz wystawką. Skrzydło posiada dwa niewielkie kolumnowe ganki, a od południa półokrągłą oszkloną werandę, zwieńczoną tarasem z tralkową balustradą. W dwuspadowym dachu skrzydła znajdują się wystawki pokryte dwuspadowymi daszkami. Z budynkiem dworu łączą się także zabudowania folwarczne: oficyna mieszkalna odległa ok. 30 m od dworu, parterowa, ceglana, kryta dwuspadowym dachem ceramicznym; stodoła – licowana w cegle, kryta dwuspadowym dachem ceramicznym oraz cylindryczny gołębnik. Zespół dworski oddzielają od drogi duże zabudowania gospodarcze, do których od strony południowej przylegają budynki bramne flankujące drogę wjazdową na teren gospodarstwa. Budynki założone na planie kwadratu, pokryte dachem czterospadowym ceramicznym – ściany boczne o regularnych ceglanych pilastrach wydzielających prostokątne tynkowane pola. Od strony południowej do dworu przylega park krajobrazowy.

⁹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.zamki.rotmanka.com

Fot. 13. Dwór w Rybakach

Źródło: fotografia własna

Subkowy - kościół parafialny p.w. Stanisława Biskupa¹⁰

Malowniczo położony na wzgórzu, gotycki kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika należy do Parafii Rzymskokatolickiej w Subkowach. Widać go już z daleka jadąc od strony Tczewa w kierunku Łodzi. Jego budowę rozpoczęto w XIII w. a zakończono w XV w. Prawdopodobnie fundatorem świątyni był biskup włocławski Maciej. Długość kościoła (bez wieży) wynosi 28,6 m, szerokość 8,9 m zaś wysokość w nawie 10 m a w prezbiterium 8,5 m. Prezbiterium ze sklepieniem gwiaździstym z żebrami przewodnimi. Barokowe wyposażenie wnętrza pochodzi z I poł. XVIII w. Na uwagę zasługują piękne snycerskie roboty ołtarze. Poddane konserwacji w ostatnim czasie dwu kondygnacyjne ołtarze przy łuku tęczowym, z kurdybanowymi antependiami: św. Michała Archanioła i św. Rocha - pochodzą z 1728 roku Ołtarz główny fundacji biskupa Szembeka pochodzi z roku 1700. Na zewnętrznej ścianie południowej znajduje się zegar słoneczny z 1675 roku. Prace konserwatorskie i restauratorskie przy prospekcie organowym przeprowadzono w 2018 roku. Obecnie prowadzone są prace konserwatorsko-remontowe przy elewacji kościoła oraz pokryciu dachowym.

Fot. 14. Kościół w Subkowach

Źródło: fotografia własna

¹⁰ karta adresowa gminnej ewidencji zabytków

Subkowy – dwór (d. nr 88, ob. ul. Cicha 8)¹¹

Dwór w stylu eklektycznym w Subkowach powstał prawdopodobnie na miejscu wcześniejszego obiektu. Zbudowany został w 1925 roku, o czym świadczy data widniejąca w nadprożu drzwi wejściowych. Piętrowy, wzniesiony na kamiennym cokole obiekt, założony na planie prostokąta, nakryty czterospadowym dachem jest dwu i pół traktowy, z centralnie usytuowanym holem i salonem, pozostałe pomieszczenia podzielone współczesnymi podziałami. Elewacje proste, tynkowane, z kamiennym cokołem i międzykondygnacyjną opaską gzymsową. Od strony zachodniej tynkowany ryzalit o formach barokizujących. Portal wejściowy, poprzedzony schodami, umieszczony asymetrycznie. Zespół składa się z dworu, parku oraz budynków gospodarczych stanowiących resztki dawnego folwarku.

Fot. 15. Dwór w Subkowach przy ul. Cichej 8

Źródło: fotografia własna

Subkowy – dwór (dawny zamek biskupi)¹²

Budynek przy ul. Zamkowej 2, związany jest z tradycją dawnej siedziby biskupiej. Za potwierdzoną datę obecności dworu biskupa włocławskiego w Subkowach uznać należy 1301 roku (rok wystawienia tam dokumentu biskupa Gerwarda). Pierwszy dwór biskupi w Subkowach był prawdopodobnie drewniany. Krzyżacy zapewne uwięzili w nim w 1319 r. Pawła, pomorskiego zarządcę dóbr biskupa Gerwarda. Opierając się na informacji podanej przez Janka z Czarnkowa przyjąć można, że murowana siedziba biskupia powstała w całości w latach 1364/1365-1383. Gruntownej przebudowy dworu dokonał biskup włocławski Hieronim Rozrażewski na przełomie XVI i XVII w. Pochodzące z tego okresu „exposita na budowanie zamku szobkowskiego” zanotowały szereg prac naprawczych, a także duże zlecenie dla Antoniego, murarza z Tczewa, „który wszystkie dachy znowu pokładał [...] wieżę podmurował, budowanie nowe nad bramą wymurował i dach nowo położył, w izbach na górze a strychy i kominki poprawił, salę potynkował, muru u wrót poprawił” i wykonał także inne prace, za które otrzymał oprócz „zboża, legumin, piwa, masła, gomótek, śledzi 1 półcia mięsa” jeszcze 2 floreny w gotowiźnie. Po przebudowach dokonanych przez biskupa Rozrażewskiego dziedziniec dworu zamknięty był z trzech stron budynkami, zaś od północy murem z budynkiem bramnym, zwanym wieżą i posiadającym co

¹¹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.zamki.rotmanka.com

¹² Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opracowania pn. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2017-2020.

najmniej dwie kondygnacje. Wejście na dziedziniec od strony kościoła prowadziło przez „przygródek”, do którego wchodziło się przez „bramę małą”. Dwór biskupi miał formę zamku – otaczały go mury obwodowe, oraz rów. Do dziś z dawnego zamku zachowały się jedynie fragmenty fundamentów i przyziemia. Prawdopodobnie w XIX w. wyższe partie gotyckiego dworu zostały rozebrane.

Fot. 16. Dwór w Subkowach (dawny zamek biskupi)

Źródło: fotografia własna

Subkowy – dwór (d. nr 120, ob. ul. Pałacowa 5)¹³

Eklektyczny dwór w Subkowach został zbudowany na początku XX wieku. Murowana budowla założona jest na planie prostokąta z dobudowaną zamkniętą werandą od strony zachodniej. Piętrowa część środkowa, trzysosiowa jest lekko zryzalitowana, natomiast skrzydła boczne są parterowe z podwyższonym poddaszem. Do ścian szczytowych dobudowano niższe, parterowe przybudówki. Elewacje obiektu są o prostym wystroju w postaci opaskowych gzymsów międzykondygnacyjnych oraz gzymsów nadokiennych, przełamanych trójkątnie. W skład założenia wchodzi dwór, dwa budynki gospodarcze położone przy północnej granicy folwarku oraz drzewostan tworzący parkowe otoczenie dworu.

Fot. 17. Dwór w Subkowach przy ul. Pałacowej 5

Źródło: fotografia własna

¹³ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.zamki.rotmanka.com

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY – ANALIZA SWOT

Ocenę stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Subkowy przeprowadzono za pomocą analizy SWOT, w której wskazano mocne i słabe strony, a także szanse i zagrożenia. Poniższe zapisy przedstawione w układzie tabelarycznym wynikają z analizy dokumentów programowych na szczeblu gminnym, gminnej ewidencji zabytków oraz własnych wywodów i spostrzeżeń. Ogółem, jest to cały zbiór wniosków odnoszący się do zasobu kulturowego Gminy Subkowy. Analiza SWOT ma na celu wyłonienie określonych założeń projektowych.

Tabela 10. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy

Szanse	Zagrożenia
1. Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków. 2. Wykorzystanie środków zewnętrznych na finansowanie prac przy obiektach zabytkowych. 3. Zapoczątkowane zmiany w systemie planowania przestrzennego. 4. Przystąpienie do prac związanych z opracowaniem Planu Ogólnego Gminy. 5. Cele, zasady i kierunki opracowań strategicznych zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich. 6. Uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. 7. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na bogate walory przyrodnicze regionu, w tym sąsiedztwo rzeki Wisły oraz zasób dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. 8. Stworzenie lokalnych szlaków turystycznych wraz z odpowiednią infrastrukturą w oparciu o miejsca i obiekty zabytkowe. 9. Wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc. 10. Zaktualizowany Gminny Program Opieki nad Zabytkami. 11. Liczne uchwalone MPZP, które uwzględniają dziedzictwo kulturowe gminy. 12. Zewnętrzna promocja gminy szansą na rozwój turystyki, gospodarki i osadnictwa.	1. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań przyrody: huragany, grad, burze, upały. 2. Uszkodzenie i zniszczenie zabytków w wyniku działań człowieka: podpalenia, rabunek, dewastacja. 3. Zagrożenie dla stanowisk archeologicznych poprzez głęboką orkę, nielegalnych poszukiwaczy. 4. Wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych. 5. Migracja młodego pokolenia do dużych ośrodków miejskich, opuszczone obiekty, zmiany w strukturze układów ruralistycznych. 6. Zwiększenie zadań własnych gminy bez wsparcia finansowego, marginalizowanie problematyki zabytkoznawczej i kulturotwórczej. 7. Bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych. 8. Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego. 9. Braki w edukacji z zakresu wartości i ochrony dziedzictwa kulturowego. 10. Nieprawidłowe wkomponowanie nowej zabudowy do regionalnej, tradycyjnej zabudowy na terenie gminy. 11. Wymierające gwara kociewska. 12. Położenie na skarpie zabytkowego kościoła w Gorzędzieju – zagrożenie osunięcia się zabytku.
Mocne strony	Słabe strony
1. Zaktualizowany dokument Strategii rozwoju. 2. Nowe MPZP uwzględniające ochronę zabytków. 3. Duża ilość zabytków ujęta w GEZ. 4. Duża liczba zabytków wpisana do rejestru zabytków.	1. Nie zaktualizowany plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 2. Niski poziom wykorzystania turystycznego zasobów kulturowych i historycznych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

5. Dobry stan średniowiecznych kościołów wpisanych do rejestru zabytków. 6. Zachowane układy ruralistyczne ujęte w ewidencji zabytków. 7. Występujące drewniane budownictwo. 8. Duża liczba przydrożnych kapliczek będąca w dobrym lub bardzo dobrym stanie. 9. Zachowane osiedle kolejowe w Subkowach. 10. Zadbana część ewangelickich cmentarzy. 11. Występujące przykłady zabytkowego budownictwa rezydencjonalnego, parków, obiektów techniki, sakralnych, obiektów użyteczności publicznej, cmentarzy. 12. Występujące zabytki ruchome znajdujące się w kościołach. 13. Duża różnorodność stylistyczna budownictwa wiejskiego (mieszkalnego). 14. Funkcjonujące Izby Pamięci. 15. Działające KGW. 16. Działalność organizacji związanych z dziedzictwem kulturowym – zespół ludowy „Subkowiaki”, funkcjonowanie Grodu Żywej Historii. 17. Wysoki poziom utożsamiania się mieszkańców gminy z przynależnością regionalną Kociewia. 18. Przechodzący przez obszar gminy kulturowy szlak turystyczny hydrotechniki oraz występujący zespół śluzy Rybaki. 19. Bogate dziedzictwo kulinarne Kociewia. 20. Organizacja imprez kulturowych, w których podkreśla się lokalną kulturę. 21. Przyjęta uchwała w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków – możliwość finansowania. 22. Przyjęta Zarządzeniem GEZ.	3. Brak środków lub zbyt niskie nakłady finansowe na kulturę i zabytki. 4. Brak świadomości mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku zaewidencjonowanych budynków mieszkalnych i gospodarczych). 5. Zły stan techniczny części zabytków ujętych w GEZ. 6. Coraz częstsze wykreślenia zabytków z GEZ. 7. Brak zabezpieczeń większości obiektów zabytkowych przed pożarami. 8. Gminna ewidencja zabytków z 2015 roku - brak aktualizacji. 9. Występujący eternit na dachach budynków mieszkalnych. 10. Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych. 11. Nieoznakowane zabytki rejestrowe niebiesko-białą tablicą. 12. Postępująca degradacja części zabytków. 13. Skromna liczba informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy na jej stronie internetowej.

Źródło: opracowanie własne

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia projektowe zostały przedstawione w układzie: priorytet, kierunek działania, zadanie. Wypracowane priorytety są założeniem ogólnym, na który składają się kierunki działań. Na kierunki działań składają się z kolei zadania. Zadania są ostatnim elementem hierarchicznej piramidy będąc jej najmniejszą częścią wskazując najbardziej szczegółowe prace. Priorytety, kierunki i zadania określono w podrozdziałach rozdziału 7.

W art. 4. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wskazano że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ponadto należy przypomnieć zapisy art. 87 ust.2 odwołujące się do celów GPOnZ:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Dzięki zaangażowaniu władz gminy oraz pracowników samorządowych odpowiedzialnych za sprawy związane z ochroną i opieką nad zabytkami możliwe było wypracowanie założeń projektowych. Te opracowane zostały na podstawie analizy stanu dziedzictwa kulturowego gminy, analizy SWOT, dokumentów strategicznych i planistycznych gminy, diagnozie gminnej ewidencji zabytków, stanu poszczególnych obiektów, a także doświadczeń nabytych w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym.

Zaproponowany spójny pakiet rozwiązań, jak i konkretnych zadań powinien przyczynić się do ogólnej poprawy stanu i wizerunku dziedzictwa kulturowego gminy. W sposób szczególny dotyczy to dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym zabytków z terenu gminy.

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Wypracowane priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy uwzględniają cele wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jednocześnie sformułowane zostały w perspektywie wieloletniej.

Wyznaczono następujące priorytety:

1. **Zarządzanie krajobrazem kulturowym.**
2. **Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego.**
3. **Promocja turystyczna gminy oraz aktywizacja mieszkańców gminy**

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Określono długofalowe kierunki działań (wykraczające często ponad 4-letni okres obowiązywania Programu) wraz z oczekiwanymi rezultatami. Mając na uwadze ciągłość wyznaczonych działań, celów i kierunków, które sformułowano w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Subkowy na lata 2021– 2024, a także wypracowanych i odnoszących sukces metod i zakresów działań na rzecz

dziedzictwa, wyznaczono adekwatne kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028:

- 1.1. *Poprawa ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych.***
- 1.2. *Finansowanie działań związanych z ochroną zabytków.***
- 1.3. *Wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków.***
- 2.1 *Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków oraz pozostałej dokumentacji.***
- 2.2 *Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do dokumentacji dziedzictwa kulturowego.***
- 3.1 *Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.***
- 3.2 *Zwiększenie świadomości i wzbudzenie zainteresowania mieszkańców gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe.***

7.3 Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

W ramach wyznaczonych kierunków działań wskazano zadania wyznaczone na 4 lata obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028. Zgodnie z art. 87 ust 5 z realizacji programu wójt sporządzi co 2 lata sprawozdanie z realizacji programu i przedstawi je radzie gminy. W związku z powyższym zaproponowane zadania podzielone zostały na 2 etapy. Pierwszy na lata 2025-2026, za który opracowane zostanie sprawozdanie z początkiem 2027 r. oraz drugi przypadający na lata 2027-2028. Sporządzenie sprawozdania będzie miało kluczowy wpływ na realizację pozostałych zadań w latach 2027-2028.

Zadania w okresie 2025-2026 będą miały charakter przygotowawczy, zaś większość pozostałych zadań zrealizowana zostanie w latach 2027-2028. Dla części zadań wyznaczono 4-letni okres obowiązywania. Kolorem niebieskim zaznaczono okres realizacji, zaś kolor biały oznacza brak realizacji w danym etapie. W poniższej tabeli zaproponowano także, kto będzie odpowiadał za wykonanie zadania. Nie jest to jednak podział obligatoryjny, ponieważ realizacja lub część realizacji danego zadania może odbyć się przy udziale/współudziale innych lub dodatkowych podmiotów, których nie można wskazać na obecnym etapie programowania. Niezmiernie ważnym jest współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi oraz pozostałymi osobami/podmiotami zaangażowanymi w realizację zadań.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Tabela 11. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Kierunki działań	Zadania	2025-2026	2027-2028	Realizator
Priorytet 1. Zarządzanie krajobrazem kulturowym				
1.1. Poprawa ładu przestrzennego oraz stanu zachowania obiektów zabytkowych	1. Przeprowadzenie generalnych prac remontowo-konserwatorskich budynku szkoły w Brzuścach.			W
	2. Usunięcie eternitu z dachów budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz zastąpienie go pierwotnym pokryciem przez właścicieli zabytków.			W
	3. Dokończenie prac remontowo-konserwatorskich przy elewacjach zabytkowych kościołów w Gorzędzieju i Subkowach.			P
	4. Prowadzenie prac pielęgnacyjno-porządkowych na cmentarzach i parkach będących we własności gminy.			UG
	5. Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy pozostałych obiektach będących we własności Gminy.			UG
	6. Dokończenie prac związanych z opracowaniem Planu Ogólnego Gminy.			UG
	7. Kontynuacja działań związanych z aktualizacją i opracowywaniem nowych MPZP z uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego.			UG
	8. Ujmowanie w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i decyzjach o warunkach zabudowy zapisów o ochronie obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków.			UG
	9. Bieżąca współpraca z Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.			UG
1.2. Finansowanie działań związanych z ochroną zabytków	1. Aplikacja wniosków w celu pozyskania funduszy na remonty zabytków będących we własności gminy z funduszy unijnych i krajowych.			UG
	2. Przydzielanie dofinansowań ze środków budżetowych gminy na prace remontowo-konserwatorskie na podstawie przyjętej uchwały w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.			UG
1.3. Wspieranie inicjatyw sprzyjających ochronie zabytków	1. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o ujęciu zabytku w gminnej ewidencji zabytków.			UG
	2. Oznakowanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.			UG
	3. Opracowanie tabliczek historyczno-informacyjnych przy najciekawszych zabytkach oraz tablic historycznych miejscowości.			UG
Priorytet 2. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego				
	1. Aktualizacja GEZ o nowe karty adresowe zabytków i jej uzupełnienie o cenne kulturowo obiekty.			UG

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

2.1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków oraz pozostałej dokumentacji	2. Przeprowadzenie prac terenowych – dokumentacja fotograficzna obiektów zabytkowych.			UG
	3. Dokumentowanie zmian w GEZ poprzez publikację Zarządzeń.			UG
	4. Podjęcie działań mających na celu oznakowanie zabytków rejestrowych – współpraca ze Starostwem.			UG, St
	4. Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”.			UG
	5. Opracowanie zaktualizowanego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.			UG
2.2. Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych do dokumentacji dziedzictwa kulturowego	1. Rozbudowa portalu subkowy.pl o zakładkę "zabytki" i umieszczenie najważniejszych informacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy wzbogaconymi o fotografie.			UG
	2. Informowanie mieszkańców gminy o prowadzonych działaniach konserwacyjnych, remontowych, renowacyjnych, rewitalizacyjnych, otrzymanych dotacjach na zabytki, przyznanych dotacjach, itp. poprzez stronę internetową gminy.			UG
	3. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie cyfrowej umożliwiającej bieżące edytowanie.			UG
	4. Opracowanie cyfrowej mapy z rozmieszczeniem zabytków.			UG
	5. Zamieszczenie aktualizacji GPONZ na stronie internetowej gminy.			UG
Priorytet 3. Promocja turystyczna gminy oraz aktywizacja mieszkańców gminy				
3.1. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	1. Opracowanie przewodnika ukazującego dziedzictwo historyczne gminy oraz eksponującego zabytki, walory krajobrazowe gminy, a także promującego branżę turystyczną, hotelową i gastronomiczną – we współpracy z zainteresowanymi podmiotami oraz jego wydanie w formie papierowej i cyfrowej.			UG, DK
	2. Promocja gminy w oparciu o najważniejsze zabytki: zabytkowe kościoły i dwory – opracowanie krótkiego filmu promocyjnego gminy.			UG, DK
	3. Dalsza promocja szlaku turystycznego „Do Korzeni” związanego z obecnością św. Wojciecha na Kociewiu (współpraca z Lokalną Organizacją Turystyczną Kociewie i parafią p.w. św. Wojciecha w Gorzdzieu).			UG, DK
3.2. Zwiększenie świadomości i wzbudzenie zainteresowania mieszkańców gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe	1. Wspieranie działań dotyczących podtrzymania dziedzictwa kulturowego na rzecz KGW, organizacji pozarządowych, itp.			UG
	2. Organizacja konkursu fotograficznego przedstawiającego zabytki gminy dla uczniów szkół podstawowych.			UG, S
	3. Organizacja wycieczek szkolnych do miejsc turystycznych z interesującą architekturą historyczną.			UG, S
	4. Prowadzenie szkoleń i prelekcji dla pracowników urzędu w dziedzinie ochrony zabytków.			UG
	5. Zwiększenie liczby imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji.			UG, DK

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Źródło: opracowanie własne

Realizatorzy, wykaz skrótów: DK – Dom Kultury, P – Parafie, S – Szkoły, St – Starostwo, UG– Urząd Gminy, W – Właściciele

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy oraz pozostałych depozytariuszy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawę niniejszego instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawne i zawarte w nich regulacje dotyczące instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie gminnego programu opieki nad zabytkami, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planu ogólnego, wpis do rejestru zabytków, przyjęcie Zarządzeń w sprawie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
2. instrumentów finansowych (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, aplikowanie o dofinansowanie, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz pożyczki, dotacje, subwencje, nagrody, a także stosowanie finansowania w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego);
3. instrumentów koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, planach zagospodarowania, programach opieki nad zabytkami, itp. oraz pomiędzy dokumentami własnymi gminy. Ponadto współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków, urzędem marszałkowskim, starostwem, parafiami, jednostkami własnymi gminy, właścicielami zabytków, pozostałymi organizacjami związanymi z ochroną i opieką nad zabytkami oraz współpraca ze wszystkimi realizatorami przypisanymi do zadań w Programie);
4. instrumentów kontrolnych (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sprawozdanie z realizacji Programu, opracowanie aktualizacji GPOnZ na lata 2029-2032).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wymienił zadania związane z gminnym programem opieki nad zabytkami. Na podstawie ww. artykułu skonkretyzowano je poniżej na potrzeby niniejszego Programu.

Wójt Gminy Subkowy sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy przyjmuje Rada Gminy Subkowy, po uzyskaniu opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy Wójt Gminy Subkowy sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy Subkowy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- b) koszt wykonania zadań;
- b) efektywność ich wykonania.

Poniżej wskazano przykładowe kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań, które mogą być pomocne przy opracowaniu sprawozdania.

W ramach priorytetu **1. Zarządzanie krajobrazem kulturowym:**

- liczba obiektów ogółem poddanych pracom remontowym i konserwatorskim;
- liczba cmentarzy, przy których przeprowadzono prace pielęgnacyjno-porządkowe;
- liczba parków, przy których przeprowadzono prace pielęgnacyjno-porządkowe;
- liczba zutylizowanego eternitu;
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich;
- liczba nowo opracowanych MPZP;
- stopień pokrycia gminy MPZP;
- liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy uwzględniających obiekty zabytkowe;
- wartość finansowa uzyskanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowe i konserwatorskie przy zabytkach;
- liczba oznakowanych obiektów będących w GEZ;
- liczba założonych tabliczek historyczno-informacyjnych przy najciekawszych zabytkach oraz tablic historycznych miejscowości.

W ramach priorytetu **2. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego:**

- liczba nowo opracowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków;
- liczba zmian naniesionych w gminnej ewidencji zabytków;
- liczba znaków zabytku rejestrowego umieszczonych na obiektach wpisanych do rejestru;
- liczba publikacji, informacji wstawionych na stronę internetową gminy, dot. obiektów zabytków;
- liczba odsłon strony internetowej gminy w zakładce dot. zabytków.

W ramach priorytetu **3. Promocja turystyczna gminy oraz aktywizacja mieszkańców gminy:**

- liczba opracowanych przewodników turystycznych;
- liczba zespołów KGW, organizacji pozarządowych związanych z dziedzictwem kulturowym, itp., którym udzielono wsparcia;
- liczba szkoleń i prelekcji dot. ochrony zabytków, w których uczestniczyli urzędnicy gminni;
- liczby zorganizowanych imprez i festynów nawiązujących do lokalnych tradycji;
- liczba wycieczek szkolnych do miejsc turystycznych;
- liczba dzieci i młodzieży, która brała udział w wycieczkach.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział ma charakter informacyjny. Poniżej przedstawiono przykładowe możliwości finansowania wskazanych w podrozdziale 7.3. zadań z uwzględnieniem środków:

- publicznych (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

W poszukiwaniu dofinansowania nie można ograniczać się wyłącznie do powszechnie znanych i dostępnych programów. Źródeł należy także szukać w ogłaszanych przez samorządy konkursach na realizację zadań z zakresu edukacji, kultury, promocji, w budżetach tzw. obywatelskich lub partycypacyjnych, a nawet w projektach społecznych dotyczących utworzenia np. klubów seniora, dziennych domów pobytu, przedszkoli, żłobków, gdzie w ramach cross-financingu możliwe jest dostosowanie budynków, w tym zabytkowych do prowadzenia zajęć. Decydując się na złożenie wniosku, należy liczyć się z tym, że w każdym konkursie wniosków z podobnym zakresem działań wpływa dużo, a uzyskanie dofinansowania nie jest łatwe, m.in. ze względu na z góry przydzieloną alokację środków. Ponadto w zdecydowanej większości konkursów wymagany jest wkład własny. W związku z powyższym wnioskodawca z góry powinien zarezerwować określoną pulę środków.

Źródłami wsparcia działań w obszarze kultury w ramach budżetu państwa są:

- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków;
- programy MKiDN;
- Rządowy Program Odbudowy Zabytków;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Wojewódzki Konserwator Zabytków;
- Fundusz Kościelny.

Wsparcie na zabytki prowadzą również jednostki samorządowe:

- środki własne gminy;
- Urząd Marszałkowski;
- Starostwo Powiatowe.

Na działania związane z ochroną i wykorzystaniem zabytków można pozyskać środki z wielu programów w ramach środków europejskich, m.in. takich jak:

- Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027;
- Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027.

Szczegółowe informacje o zasadach i kryteriach możliwości pozyskiwania ww. środków są dostępne na stronach internetowych poświęconych ww. źródłom finansowania. Poniżej scharakteryzowano najbardziej popularne programy pomocowe.

Programy MKiDN 2025

Programy Ministra z zakresu kultury mają na celu dofinansowanie zadań o charakterze projektowym z wyłączeniem stałej działalności kulturalnej podmiotów. Skierowane są do instytucji kultury, organizacji

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

pozarządowych, instytucji filmowych, szkół i uczelni wyższych, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, kościołów i związków wyznaniowych oraz ich osób prawnych. Dzięki Programom Ministra wsparcie finansowe mogą otrzymać działania z zakresu kultury oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego, obejmujące m.in. szeroko rozumianą edukację, działalność artystyczną, kulturę cyfrową, działania promujące czytelnictwo, a także projekty infrastrukturalne. Na rok 2025 przewidziano nabory m.in. na następujące programy, które nawiązują do wyznaczonych zadań w programie:

- groby i cmentarze wojenne w kraju - celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń;
- kultura ludowa i tradycyjna - celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania;
- miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju - celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości;
- ochrona zabytków - celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
- ochrona zabytków archeologicznych - celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to Program, który wesprze samorządy w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem. Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu terytorialnego. Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace. Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%. Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:

- do 150 000 zł;
- do 500 000 zł;
- do 3 500 000 zł.

W ostatnich latach z terenu Gminy Subkowy w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków przyznano następujące dotacje:

- prace remontowo-konserwatorskie przy budynku kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława w Subkowach, I nabór 2023 r. – 999 600,00 zł;
- prace remontowo-konserwatorskie przy budynku kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Gorzędzieju, II nabór 2023 r. - 400 000,00 zł.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz oferuje pożyczki, dotacje oraz inne formy dofinansowania projektów realizowanych m.in. przez samorządy, przedsiębiorstwa, podmioty publiczne, organizacje społeczne a także osoby fizyczne. W sektorze finansów publicznych Narodowy Fundusz jest również największym w Polsce partnerem międzynarodowych instytucji finansowych w obsłudze środków zagranicznych przeznaczonych na ochronę środowiska. NFOŚiGW organizuje również m.in. konkursy dotyczące dofinansowania na prace związane z gruntowymi termomodernizacjami zabytkowych obiektów. Konkursy dotyczą poprawy efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej, w tym budynków zabytkowych, a także projekty związane z rewaloryzacją cennych, zabytkowych założeń parkowych.

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków ogłasza nabory wniosków o udzielenie dotacji celowej (refundacji) na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także nabory wniosków o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane lub inne działania określone w § 4.1 Regulaminu dotacji przy zabytku wpisanym do rejestru i położonym w województwie pomorskim.

Wnioski na dofinansowanie prac (refundacja) składa się do dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona. Jeżeli termin składania wniosków upływa w dniu ustawowo wolnym od pracy, za ostatni dzień terminu uznaje się dzień następny, który nie jest dniem wolnym od pracy.

Wnioski na dofinansowanie prac składa się do 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru. Jeżeli termin składania wniosków upływa w dniu ustawowo wolnym od pracy, za ostatni dzień terminu uznaje się dzień następny, który nie jest dniem wolnym od pracy.

O dofinansowanie mogą ubiegać się:

- a) osoby fizyczne;
- b) jednostki samorządu terytorialnego;
- c) inne jednostki organizacyjne (np. samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, wspólnoty mieszkaniowe, stowarzyszenia itp.); będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacja może być udzielona w wysokości:

- (a) do 50% w/w nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru,
- (b) jeżeli zabytek wpisany do rejestru zabytków posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót (art. 78 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),

(c) jeżeli stan zachowania zabytku wpisanego do rejestru, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót (art. 78 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),

przy czym łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych. Maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2025 będzie wynosić 200.000,00 zł.

Kościelne osoby prawne będą mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2025 r. następujących zadań:

1. Konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo.
2. Wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

W ramach zadania 1 dotacje przeznaczone będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

Z budżetu Województwa Pomorskiego mogą być udzielane dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego. Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;

- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Sporządzenie dokumentacji, ekspertyz, programów lub projektów może zostać dofinansowane z dotacji jedynie w przypadku, gdy są one częścią prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, o których mowa w art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, bądź wynikają z przeprowadzonych prac.

Starostwo Powiatowe w Tczewie

Uchwałą Nr IX/58/2024 Rady Powiatu Tczewskiego z dnia 17 grudnia 2024 roku w sprawie uchwalenia budżetu Powiatu Tczewskiego na rok 2025, Rada Powiatu Tczewskiego zaplanowała środki na finansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w wysokości 10.000 zł.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków z obszaru Powiatu Tczewskiego może być udzielona podmiotowi, który jest właścicielem lub posiada inny tytuł prawny do zabytku. Wnioskodawca ubiegający się o dotację obowiązany jest złożyć wniosek wg określonego wzoru wraz z wymaganymi załącznikami. Wniosek o przyznanie dotacji opiniuje komisja oceniająca powołana przez Zarząd Powiatu Tczewskiego. Decyzję o przyznaniu dotacji, jej wysokości i przeznaczeniu podejmuje Rada Powiatu Tczewskiego w drodze uchwały. Przy rozpatrywaniu wniosku o udzielenie dotacji uwzględnia się w szczególności:

1. możliwości finansowe Powiatu;
2. wartość historyczną, naukową lub artystyczną zabytku;
3. stan techniczny zabytku;
4. dotychczas poniesione nakłady konieczne na wykonanie prac;
5. zaangażowanie finansowe Wnioskodawcy oraz inne źródła finansowania.

Podstawą przekazania dotacji jest umowa zawarta przez Powiat Tczewski z dotowanym na czas realizacji zadania, jednak nie dłużej niż do 31 grudnia danego roku. Wnioskodawca po wykonaniu prac

zobowiązany jest w celu rozliczenia dotacji do złożenia sprawozdania z realizacji zadania Zarządowi Powiatu Tczewskiego wg określonego wzoru.

Wniosek o udzielenie dotacji na finansowanie lub dofinansowanie planowanych w danym roku kalendarzowym prac konserwatorskich, restauratorskich lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, składa się do Zarządu Powiatu Tczewskiego w następujących terminach:

1. do końca lutego każdego roku,
2. do 31 maja każdego roku, w przypadku zwiększenia w budżecie w danym roku kalendarzowym puli środków na ten cel.

W przypadku ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, których konieczność wykonania wynika ze zdarzeń losowych powodujących bezpośrednie zagrożenie zabytku lub z innych nadzwyczajnych okoliczności - wnioski o udzielenie dotacji mogą być składane w każdym czasie.

W ostatnich latach z terenu Gminy Subkowy w ramach środków starosty przyznano następujące dotacje:

- Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Wojciecha w Gorzędzieju, 2021 r., dotacja w wysokości 10 000 zł. Zakres prac: prace konserwatorskie i restauratorskie przy późnomanierystycznym, drewnianym, złożonym ołtarzu głównym z I poł. XVII wieku z późniejszymi drewnianymi elementami rzeźbiarskimi w postaci ażurowych uch i dekoracji fryzu o motywach taśmowo-akantowych, zwiniętych wolutowo, z obrazem centralnym przedstawiającym Św. Wojciecha, ujętym po bokach kolumnami o głowicach kompozytowych, na zewnątrz których stoją na postumentach figury Św. Stanisława Biskupa i Św. Wojciecha, z górną kondygnacją w postaci niszy, na której tle umieszczona została rzeźbiona postać Św. Wojciecha z figurami klęczących aniołów po bokach, z kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Gorzędzieju, wpisanym do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego obecnie pod numerem B-204.
- Parafia Rzymskokatolicka pod wezwaniem św. Wojciecha w Gorzędzieju, 2022 r., dotacja w wysokości 7 656,75 zł. Zakres prac: prace konserwatorskie i restauratorskie figur św. Stanisława Biskupa i św. Wojciecha, będących elementami zabytku ruchomego w kościele parafialnym pw. św. Wojciecha w Gorzędzieju, tj.: późnomanierystycznego, drewnianego, złożonego ołtarza głównego z I poł. XVII wieku z późniejszymi drewnianymi elementami rzeźbiarskimi w postaci ażurowych uch i dekoracji fryzu o motywach taśmowo-akantowych, zwiniętych wolutowo, z obrazem centralnym przedstawiającym św. Wojciecha, ujętym po bokach kolumnami o głowicach kompozytowych, na zewnątrz których stoją na postumentach figury św. Stanisława Biskupa i św. Wojciecha, z górną kondygnacją w postaci niszy, na której tle umieszczona została rzeźbiona postać św. Wojciecha z figurami klęczących aniołów po bokach, wpisanego do rejestru zabytków ruchomych województwa pomorskiego pod numerem B-204.

Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027

W ramach działania FEPM.02.01 Efektywność energetyczna wsparcie mogą otrzymać min. obiekty zabytkowe wielorodzinne budynki mieszkalne należące do wspólnot mieszkaniowych, których celem jest osiągnięcie min. 30% oszczędności energii pierwotnej dla każdego budynku, za wyjątkiem:

- zabytkowych budynków użyteczności publicznej, dla których min. poziom oszczędności energii pierwotnej na każdym budynku wynosi 20%
- budynków użyteczności publicznej zlokalizowanych w gminach ze wskaźnikiem dochodów podatkowych (wskaźnik Gg) wyższym od średniej wartości dla województwa, dla których min. poziom oszczędności energii pierwotnej na każdym budynku wynosi 40% (wsparcie stanowi dotację warunkową z art. 57 rozp. 2021/1060). Lista ww. gmin przyjęta została uchwałą ZWP nr 465/449/23 z 27.04.2023r.

Wskazane powyżej minimalne poziomy oszczędności energii pierwotnej muszą wynikać z audytu energetycznego dla każdego budynku. Budynek zabytkowy to budynek użyteczności publicznej lub wielorodzinny budynek mieszkalny wpisany do rejestru zabytków lub do wojewódzkiej/gminnej ewidencji zabytków.

W ramach działania FEPM.06.10 Infrastruktura kultury możliwe są do realizacji 3 typy projektów:

1. Budowa (wyłącznie w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach), przebudowa, rozbudowa lub remont infrastruktury kultury służącej prowadzeniu działalności kulturalnej wraz z obowiązkowymi działaniami w zakresie edukacji kulturalnej.
2. Prace budowlane, restauratorskie, konserwatorskie lub adaptacja obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz nadanie im nowych funkcji lub rozwój funkcji dotychczasowych służących celom społecznym, kulturalnym oraz – uzupełniająco – turystycznym i gospodarczym.
3. Kompleksowe zagospodarowanie obszarów zabytkowych i przestrzeni publicznych służących integracji społeczności lokalnej wraz z małą architekturą i infrastrukturą towarzyszącą w ramach układów urbanistycznych i ruralistycznych wpisanych do rejestru zabytków.

W ramach ww. typów projektów możliwe będą:

- a) zakup trwałego wyposażenia obiektów;
- b) tworzenie treści cyfrowych prowadzących do upowszechnienia zasobów kultury, w tym działania dotyczące digitalizacji zasobów, zwiedzanie on-line, itp.;
- c) działania służące likwidacji barier architektonicznych, w szczególności w oparciu o projektowanie uniwersalne lub zastosowanie racjonalnego usprawnienia oraz uwzględniające potrzeby osób z niepełnosprawnościami: ruchową, wzrokową, intelektualną, a także kobiet, seniorów, opiekunów osób zależnych;
- d) działania w ramach finansowania krzyżowego (cross - financingu), przy czym:

W ramach 1. typu projektu powinny one dotyczyć działań na rzecz rozwijania aktywności, wzmacniania włączenia społecznego i rozwoju gospodarczego lub integracji społeczności lokalnej, prowadzących do powstania nowej oferty kulturalno-edukacyjnej, a także mogą obejmować działania w zakresie budowania kompetencji kadr kultury. W ramach 2. i 3. typu projektu powinny być ukierunkowane na promocję zabytków i popularyzację ich historii.

Projekty dotyczące obiektów i przestrzeni wpisanych do rejestru zabytków powinny uwzględniać zalecenia wynikające z dokumentu „Europejskie zasady jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe”.

Dla drugiego typu projektu:

- wykluczone są inwestycje w zabytkowe obiekty przeznaczone na cele administracyjne (np. urzędy gmin, miast);

- obiekt zabytkowy będący przedmiotem projektu musi być ogólnodostępny dla wszystkich potencjalnych użytkowników w sposób niedyskryminujący żadnych grup społecznych.

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027

Program jest następcą Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko realizowanego w perspektywie finansowej 2014-2020. Jest to program europejski na lata 2021-2027 zarządzany na poziomie krajowym. Przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. FENIKS wesprze również inwestycje transportowe oraz dofinansuje ochronę zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet całego programu: 135 mld zł, wkład UE: 111,7 mld zł. Dotację na zabytki będzie można uzyskać na renowację, konserwację, rewaloryzację i restaurację obiektów zabytkowych (w tym pomników) w przypadku gdy nie będą to pojedyncze interwencje, tylko stanowić będą część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub skali lokalnej. W ramach priorytetu 7. Kultura, działania 7.1 Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej wskazano podstawowe informacje, m.in.:

- cel szczegółowy: EFRR.CP4.VI - Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych;
- instytucję pośredniczącą: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- wysokość alokacji UE: 600 000 000,00 EUR;
- zakres interwencji: 166 - ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury;
- działania: obszar 1 - rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej), obszar 2 - ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego;
- typ beneficjenta: organizacje społeczne i związki wyznaniowe, administracja publiczna, przedsiębiorstwa, kościoły i związki wyznaniowe, jednostki samorządu terytorialnego, administracja rządowa;
- maksymalny % poziom dofinansowania UE w projekcie: 79,71%;
- maksymalny % poziom dofinansowania całkowitego wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu (środki UE + współfinansowanie ze środków krajowych przyznane beneficjentowi przez właściwą instytucję): 100%.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zaplanowane w podrozdziale 7.3. zadania będą możliwe do wykonania od momentu przyjęcia uchwałą przez Radę Gminy niniejszego Programu do końca 2028 r.

Wdrażanie zadań odbędzie się w miarę dostępnych środków i nakładów pracy. Ich realizacja możliwa będzie poprzez zabezpieczenie określonych środków w budżecie gminy. Zadania inwestycyjne dotyczące ochrony zabytków (zabytków będących we własności gminy) powinny być wprowadzone do wieloletniego programu inwestycyjnego gminy. Wyznaczone w Programie zadania powinny być również uwzględnione w innych dokumentach strategicznych i planistycznych gminy. Część

wyznaczonych zadań realizowana będzie przez specjalistów w postaci podmiotów zewnętrznych, którzy zostaną wybrani jako Wykonawcy w drodze obowiązujących przepisów prawa.

W art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wskazano na możliwość finansowania przez gminy prac przy obiektach zabytkowych: dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

W Gminie Subkowy obowiązuje uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, która została przyjęta przez Radę Gminy Subkowy 26 września 2023 r. O udzielenie dotacji mogą ubiegać się podmioty posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Dotacje są udzielane w wysokości 30 % nakładów koniecznych, lecz nie więcej niż 100 tysięcy złotych. Przyznawane są do wysokości środków zabezpieczonych przez Radę Gminy w budżecie Gminy na dany rok. Decyzję o przyznaniu dotacji podejmuje Rada Gminy Subkowy w formie odrębnej uchwały.

Zadania określone w Programie realizowane będą w zdecydowanej większości przez Urząd Gminy oraz w mniejszym stopniu w sposób pośredni lub bezpośredni przez pozostałych interesariuszy, do który w sposób szczególny zaliczyć należy:

- Dom Kultury w Subkowach;
- parafie z terenu gminy;
- szkoły podstawowe z terenu gminy;
- Starostwo Powiatowe w Tczewie;
- Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku;
- właścicieli obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- instytucje odpowiedzialne za przyznawanie dotacji na zabytki.

Wszelkie uzgodnienia dotyczące zabytków będą prowadzone z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zaprezentowane w niniejszym programie informacje powinny zostać na nowo uwzględnione w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, strategii rozwoju gminy oraz innych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym gminy, w których będzie podejmowana tematyka dziedzictwa kulturowego.

12. BIBLIOGRAFIA

Literatura:

1. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F.Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884, druk „Wieku” Nowy Świat.
2. Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
3. Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Warszawa 2009 r., Wyd. Naukowe PWN.
4. Mały słownik terminów plastycznych, K. Zwolińska, Z. Malicki, 1993 r., Warszawa, Wyd. Wiedza Powszechna.

Strony internetowe:

www.dane.gov.pl
www.mapy.geoportal.gov.pl
www.wspolrzedne-gps.pl
www.igrek.amzp.pl
www.mapy.amzp.pl
www.maps.arcanum.com
ww.ongeo.pl
www.rejestr.io
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.mkidn.gov.pl
www.isap.sejm.gov.pl
www.samorząd.nid.pl
www.maps.mapywig.org
www.niematerialne.nid.pl
www.openstreetmap.org
www.dialektologia.uw.edu.pl
www.crfop.gdos.gov.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl
www.subkowy.pl
www.bip.ugsubkowy.nv.pl
www.subkowy.e-mapa.net
www.pomorskie.travel
www.kociewie24.eu
www.gorzedziej.karmelicibosi.pl
www.zamki.rotmanka.com

13. SPISY

13.1. Spis tabel

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie Gminy Subkowy	23
Tabela 2. Liczba mieszkańców Gminy Subkowy z podziałem na miejscowości	53
Tabela 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	77
Tabela 4. Zróżnicowanie stanowisk archeologicznych ze względu na określone funkcje	83
Tabela 5. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków	94
Tabela 6. Zabytkowe obiekty sakralne	101
Tabela 7. Zabytkowe cmentarze	102
Tabela 8. Parki	105
Tabela 9. Budynki rezydencjonalne	106
Tabela 10. Analiza SWOT uwzględniająca dziedzictwo kulturowe gminy	116
Tabela 11. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami	120

13.2. Spis rycin

Ryc. 1. Gmina Subkowy na tle kraju	51
Ryc. 2. Gmina Subkowy na tle gmin powiatu tczewskiego	52
Ryc. 3. Przestrzenne rozmieszczenie miejscowości w Gminie Subkowy	53
Ryc. 4. Granice Gminy Subkowy w 1937 r.	58
Ryc. 5. Subkowy w 1910 r.	59
Ryc. 6. Brzuśce w 1910 r.	60
Ryc. 7. Gorzędziej w 1910 r.	61
Ryc. 8. Mała Słońca w 1910/1913 r.	62
Ryc. 9. Mały Garc w 1910 r.	63
Ryc. 10. Narkowy w 1910 r.	64
Ryc. 11. Radostowo w 1910 r.	65
Ryc. 12. Rybaki w 1910/1913 r.	66
Ryc. 13. Waćmierz w 1910 r.	67
Ryc. 14. Wielogłowy w 1910 r.	68
Ryc. 15. Wielka Słońca w 1910 r.	68
Ryc. 16. Obszary AZP na terenie Gminy Subkowy	80
Ryc. 17. Kociewie na tle pozostałych jednostek etnograficznych	86
Ryc. 18. Kociewski strój ludowy	89
Ryc. 19. Herb Gminy Subkowy	92
Ryc. 20. Miejscowości, w których występują zabytki rejestrowe	97
Ryc. 21. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	98

13.3. Spis wykresów

Wyk. 1. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na sektory AZP	81
Wyk. 2. Liczba stanowisk archeologicznych z podziałem na miejscowości	82
Wyk. 3. Ilość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji	93
Wyk. 4. Zabytki wpisane do rejestru zabytków z wyszczególnieniem na miejscowości	94
Wyk. 5. Liczba obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z podziałem na miejscowości	100

13.4. Spis fotografii

Fot. 1. Zespół budynków mieszkalnych przy ul. Dworcowej w Subkowach	75
Fot. 2. Wnętrze kościoła p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Subkowach	77

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Fot. 3. Cmentarz ewangelicki w Subkowach	103
Fot. 4. Kapliczka w Radostowie	104
Fot. 5. Park w Rabakach	105
Fot. 6. Dwór w Subkowach przy ul. Wybickiego.....	106
Fot. 7. Dom przy ul. Dworcowej w Subkowach z 1900 roku	107
Fot. 8. Dom w Rybakach z pocz. XX w.	108
Fot. 9. Kościół w Gorzędzieju.....	109
Fot. 10. Dwór w Gorzędzieju	110
Fot. 11. Dwór w Małym Garcu.....	111
Fot. 12. Dwór w Radostowie	112
Fot. 13. Dwór w Rybakach	113
Fot. 14. Kościół w Subkowach	113
Fot. 15. Dwór w Subkowach przy ul. Cichej 8.....	114
Fot. 16. Dwór w Subkowach (dawny zamek biskupi)	115
Fot. 17. Dwór w Subkowach przy ul. Pałacowej 5	115

14. ANEKSY

Załącznik 1. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
1	Brzuśce	d. cmentarz epidemiczny	XIX w.			
2	Brzuśce	kapliczka przy skrzyżowaniu dróg do Płaczewa	XIX/XX w.			
3	Brzuśce	kapliczka przy drodze do Waćmierza	koniec XIX w.			
4	Brzuśce	kapliczka przy drodze do Płaczewa	koniec XIX w.			
5	Brzuśce	kapliczka przy drodze do Radostowa	koniec XIX w.			
6	Brzuśce	szkoła	pocz. XX w.	Milenijna	12	
7	Brzuśce	dom mieszkalny, d. karczma	koniec XIX w.	Milenijna	21	
8	Brzuśce	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Milenijna	25	
9	Brzuśce	aleja	XIX/XX w.	Polna	9	
10	Brzuśce	dom mieszkalny	I poł. XIX w.; XIX/XX w.	Polna	9	
11	Brzuśce	kapliczka	XIX/XX w.	Polna	9	
12	Bukowiec	kurnik	XIX/XX w.			
13	Bukowiec	spichlerz	XIX/XX w.			
14	Bukowiec	magazyn	XIX/XX w.			
15	Bukowiec	leśniczówka	1899		1	
16	Bukowiec	d. wozownia	XIX/XX w.		1	
17	Gorzędziej	układ ruralistyczny wsi	geneza średniowieczna; układ zmodyfikowany przez zespół dworsko- folwarczny			
18	Gorzędziej	zespół dworsko-parkowy	II poł. XIX - pocz. XX w.			
19	Gorzędziej	kapliczka przydrożna	XIX/XX w.			
20	Gorzędziej	cmentarz przykościelny	geneza średniowieczna	ks. Hundsdorfa		
21	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	ks. Hundsdorfa	6	
22	Gorzędziej	kościół pw. św. Wojciecha	XIV w.	ks. Hundsdorfa	7	
23	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Tczewska	18	
24	Gorzędziej	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Tczewska	20	
25	Gorzędziej	dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Tczewska	20	
26	Gorzędziej	magazyn zbożowy w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Tczewska	20	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
27	Gorzędziej	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	pocz. XX w.	Tczewska	20	
28	Gorzędziej	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Tczewska	20	
29	Gorzędziej	bud. gosp. w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Tczewska	20	
30	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Tczewska	4	
31	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Tczewska	5	
32	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Tczewska	6	
33	Gorzędziej	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Tczewska	6	
34	Gorzędziej	dwór	poł. XIX w.	tzw. Mały Gorzędziej	2	
35	Gorzędziej	zespół dworsko-parkowy	poł. XIX w.	tzw. Mały Gorzędziej	2	
36	Gorzędziej	park	poł. XIX w.	tzw. Mały Gorzędziej	2	
37	Gorzędziej	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wąska	1	
38	Mała Słońca	kapliczka przydrożna	koniec XIX w.			
39	Mała Słońca	park podworski	XIX/XX w.			
40	Mała Słońca	układ ruralistyczny wsi	geneza średniowieczna			
41	Mała Słońca	szkoła	pocz. XX w.	Długa	1	
42	Mała Słońca	dom mieszkalny	1890	Świerkowa	11 (d. 3)	
43	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Świerkowa	4 (d. 9)	
44	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Tczewska	7	
45	Mała Słońca	dom mieszkalny, d. karczma	koniec XIX w.	Wiślana	18	
46	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślana	3	
47	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślana	4	
48	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wiślana	6	
49	Mała Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.; przebudowany	Wiślana	9	
50	Mały Garc	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.			
51	Mały Garc	zespół fortyfikacji	1902			
52	Mały Garc	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Jeziorna	2	
53	Mały Garc	d. mleczarnia; ob. dom mieszkalny	koniec XIX w.	Jeziorna	3	
54	Mały Garc	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
55	Mały Garc	d. lodownia	k. XIX w.	Pelplińska	20	
56	Mały Garc	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
57	Mały Garc	d. rzeźnia	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
58	Mały Garc	d. owczarnia	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
59	Mały Garc	park	II poł. XIX w.	Pelplińska	20	
60	Mały Garc	zespół pałacowo -parkowy	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
61	Mały Garc	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
62	Mały Garc	d. gołębnik	koniec XIX w.	Pelplińska	20	
63	Mały Garc	d. kuźnia	XIX/XX w.	Pelplińska	20	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
64	Mały Garc	pałac	XIX/XX w.	Pelplińska	20	
65	Narkowy	budynek gospodarczy podworski, d. owczarnia	XIX/XX w.	Tczewska	8	
66	Radostowo	kapliczka przy drodze na Rajkowy	1900			
67	Radostowo	gorzelnia	1899	Dworcowa	11	
68	Radostowo	park	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
69	Radostowo	pałac	1909-1910	Dworcowa	11	
70	Radostowo	warsztat, d. stajnia	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
71	Radostowo	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
72	Radostowo	spichlerz	1787	Dworcowa	11	
73	Radostowo	zespół pałacowo-parkowy	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
74	Radostowo	obora	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
75	Radostowo	stodoła	XIX/XX w.	Dworcowa	11	
76	Radostowo	dom, d. czworak	XIX/XX w.	Dworcowa	4	
77	Radostowo	dom mieszkalny	poł. XIX w.	Leśna	1	
78	Radostowo	budynek gospodarczy	koniec XIX w.	Leśna	1	
79	Radostowo	dom mieszkalny, sklep	pocz. XX w.	Leśna	3	
80	Radostowo	dom mieszkalny - poniatówka	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	19	
81	Radostowo	budynek gospodarczy w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	19	
82	Radostowo	stodoła w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	19	
83	Radostowo	budynek gospodarczy w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	2	
84	Radostowo	dom mieszkalny - poniatówka	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	2	
85	Radostowo	stodoła w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	2	
86	Radostowo	dom mieszkalny - poniatówka	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	6	
87	Radostowo	budynek gospodarczy w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	7	
88	Radostowo	stodoła w zespole poniatówki	lata 30. XX w.	Pielgrzymów	7	
89	Rybaki	układ ruralistyczny wsi	pocz. XX w.			
90	Rybaki	budynek gospodarczy	pocz. XX w.; przebudowany	Kociewska	12	
91	Rybaki	budynek mieszkalny	pocz. XX w.	Kociewska	12	
92	Rybaki	budynek gospodarczy	pocz. XX w.	Kociewska	14	
93	Rybaki	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kociewska	14	
94	Rybaki	zespół pałacowo-parkowy	XIX/XX w.	Kociewska	15	
95	Rybaki	park	XIX w.	Kociewska	15	
96	Rybaki	budynek bramny I	1922	Kociewska	15	
97	Rybaki	budynek bramny II	1922	Kociewska	15	
98	Rybaki	d. rządcówka	II poł. XIX w.	Kociewska	15	
99	Rybaki	d. stodoła	XIX/XX w.	Kociewska	15	
100	Rybaki	d. obora	XIX/XX w.	Kociewska	15	
101	Rybaki	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Kociewska	15	
102	Rybaki	pałac	III ćw. XIX w.	Kociewska	15	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
103	Rybaki	d. silos	pocz. XX w.	Kociewska	15	
104	Rybaki	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Kociewska	8	
105	Rybaki	strażnica w zespole śluzy	1884	Wałowa		
106	Rybaki	śluga	1888 – 1896	Wałowa		
107	Rybaki	stacja pomp w zespole śluz	koniec XIX w.	Wałowa		
108	Rybaki	stacja pomp w zespole śluz	koniec XIX w.	Wałowa		
109	Rybaki	zespół śluzy	XIX/XX w.	Wałowa		
110	Starzęcin	dom mieszkalny	I ćw. XX w.		3	
111	Starzęcin	stodoła	I ćw. XX w.		3	
112	Starzęcin	obora	I ćw. XX w.		3	
113	Subkowy	cmentarz parafialny	XIX w.			
114	Subkowy	układ ruralistyczny wsi	geneza średniowieczna			
115	Subkowy	budynek gospodarczy	1938	Cicha	18	
116	Subkowy	stodoła	1938	Cicha	18	
117	Subkowy	poniatówka	1938	Cicha	18	
118	Subkowy	stodoła	1938	Cicha	19	
119	Subkowy	budynek gospodarczy	1938	Cicha	19	
120	Subkowy	poniatówka	XIX/XX w.	Cicha	19	
121	Subkowy	poniatówka	1938	Cicha	29 (d. 95)	
122	Subkowy	budynek gospodarczy w zespole dworsko- parkowym	I ćw. XX w.	Cicha	8	
123	Subkowy	budynek gospodarczy przy dworze	I ćw. XX w.	Cicha	8	
124	Subkowy	park z aleją w zespole dworsko-parkowym	XIX/XX w.	Cicha	8	
125	Subkowy	zespół dworsko-parkowy	XIX-XX w.	Cicha	8	
126	Subkowy	dwór	1920	Cicha	8	
127	Subkowy	dworzec PKP	ok. 1900	Dworcowa		
128	Subkowy	budynek gospodarczy w zespole dworca	ok. 1900	Dworcowa		
129	Subkowy	budynek gospodarczy w zespole dworca	ok. 1900	Dworcowa		
130	Subkowy	budynek WC w zespole dworca	ok. 1900	Dworcowa		
131	Subkowy	zespół dworca PKP	ok. 1900	Dworcowa		
132	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	11	
133	Subkowy	d. poczta, ob. dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	12	
134	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	15	
135	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	15	
136	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	16	
137	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	16	
138	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	17	
139	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	17	
140	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	18	
141	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	18	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
142	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	19	
143	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	19	
144	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Dworcowa	20	
145	Subkowy	budynek gospodarczy	ok. 1900	Dworcowa	20	
146	Subkowy	budynek mieszkalny w zespole dworca	ok. 1900	Dworcowa	22	obiekt wykreślony z GEZ
147	Subkowy	d. spichlerz	ok. 1900	Gdańska	26	
148	Subkowy	ogrodzenie kościoła z 2 bramami	pocz. XX w.	Kościelna		
149	Subkowy	dom przedpogrzeboiwy	pocz. XX w.	Kościelna		
150	Subkowy	kapliczka przydrożna	I ćw. XX w.	Kościelna		
151	Subkowy	kościół pw. św. Stanisława	XIV/XV w.	Kościelna		
152	Subkowy	cmentarz przykościelny	XIV/XV w.	Kościelna		
153	Subkowy	d. szpital parafialny	IV ćw. XX w.	Kościelna	2	
154	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	24	
155	Subkowy	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.; przebudowany	Kościelna	25	
156	Subkowy	budynek mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	27	obiekt wykreślony z GEZ
157	Subkowy	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	Kościelna	3	
158	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	35	
159	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	36	
160	Subkowy	dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	Kościelna	4	
161	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	42	
162	Subkowy	plebania	1900	Kościelna	8	
163	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kościelna	9	
164	Subkowy	budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	Pałacowa	5	
165	Subkowy	zespół dworsko-folwarczny	XVIII-XIX w.	Pałacowa	5	
166	Subkowy	budynek gospodarczy	IV ćw. XIX w.	Pałacowa	5	
167	Subkowy	dwór	XVIII/XIX w.; 1925	Pałacowa	5	
168	Subkowy	d. rządcówka	II poł. XIX w.	Pałacowa	5	
169	Subkowy	park z aleją	XIX w.	Pałacowa	5	
170	Subkowy	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.	Spółdzielcza		
171	Subkowy	kapliczka przydrożna	koniec XIX w.	Spółdzielcza		
172	Subkowy	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Spółdzielcza	2	
173	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Spółdzielcza	2	
174	Subkowy	kapliczka przydrożna	XIX/XX w.	Wybickiego		
175	Subkowy	dom mieszkalny; ob. biblioteka	XIX/XX w.	Wybickiego	19	
176	Subkowy	dom mieszkalny/sklep/piekarnia	I ćw. XX w.	Wybickiego	22	
177	Subkowy	d. młyn	1911	Wybickiego	23	
178	Subkowy	dom mieszkalny	I ćw. XX w.	Wybickiego	24	
179	Subkowy	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Wybickiego	25	
180	Subkowy	dom mieszkalny	ok. 1900	Wybickiego	25	
181	Subkowy	budynek gospodarczy	XIX/XX w.; przebudowany	Wybickiego	25	
182	Subkowy	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Wybickiego	29	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
183	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wybickiego	35	obiekt wykreślony z GEZ
184	Subkowy	dom mieszkalny	pocz. XX w.	Wybickiego	41	
185	Subkowy	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Wybickiego	52	
186	Subkowy	dom mieszkalny	I ćw. XX w.	Wybickiego	73	
187	Subkowy	zespół dworsko-parkowy	II poł. XIX w.	Wybickiego	74	
188	Subkowy	park w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Wybickiego	74	
189	Subkowy	budynek gospodarczy w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Wybickiego	74	
190	Subkowy	dwór w zespole dworsko-parkowym	II poł. XIX w.	Wybickiego	74	
191	Subkowy	d. dwór w zespole dworsko-parkowym	pocz. XIX w./na reliktach d. pałacu biskupiego z XIV w.	Zamkowa	2	
192	Subkowy	zespół dworsko-parkowy	XIX w.	Zamkowa	2	
193	Subkowy	park w zespole dworsko-parkowym	XIX w.	Zamkowa	2	
194	Waćmierz	aleja	XIX/XX w.	Kasztanowa		
195	Waćmierz	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Kasztanowa	32	
196	Waćmierz	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Kasztanowa	32	
197	Wielgłowy	d. cmentarz ewangelicki	XIX w.			
198	Wielgłowy	kapliczka przy drodze do Tczewa	pocz. XX w.			
199	Wielka Słońca	park podworski	koniec XIX w.			
200	Wielka Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Główna	13	
201	Wielka Słońca	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Główna	3	
202	Wielka Słońca	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Główna	5	
203	Wielka Słońca	budynek gospodarczy	XIX/XX w.	Główna	6	
204	Wielka Słońca	dworek	I poł. XIX w.	Główna	6	
205	Wielka Słońca	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Główna	7	
206	Wielka Słońca	dom mieszkalny	koniec XIX w.	Główna	9	
207	Wielka Słońca	dworek	1812	Rymarska	1	
208	Wielka Słońca	d. obora	XIX/XX w.	Rymarska	1	
209	Wielka Słońca	dom mieszkalny	XIX/XX w.	Rymarska	2	

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

Lp.	Miejscowość	Obiekt funkcja pierwotna	Datowanie	Ulica	Nr	Uwagi
210	Wielka Słońca	budynki gospodarcze	XIX/XX w.	Rymarska	2	

Źródło: Gminna ewidencja zabytków

Załącznik 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nr obszaru i nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Funkcja	Chronologia
1	Subkowskie Pole	18-45;12;	1	osada; osada; osada; ślad osadnictwa	neolit; wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze; neolit
2	Subkowskie Pole	18-45;13;	2	osada; osada; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze; średniowiecze
3	Subkowskie Pole	18-45;14;	3	ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze
4	Subkowskie Pole	18-45;35;	4	osada; osada	neolit; wczesne średniowiecze
5	Subkowskie Pole	19-45;21;	5	osada otwarta?	wczesne średniowiecze
6	Subkowskie Pole	18-45;12a;	6	osada	neolit
7	Brzuśce	19-45;22;	1	osada otwarta	średniowiecze
8	Brzuśce	18-44;157;	2	znalezisko luźne	neolit
9	Brzuśce	18-44;158;	3	znalezisko luźne	neolit
10	Brzuśce	18-44;159;	4	znalezisko luźne	neolit
11	Brzuśce	18-44;123;	5	punkt osadniczy	późne średniowiecze
12	Brzuśce		6	znalezisko luźne	okres wpływów rzymskich
13	Brzuśce		7	znalezisko luźne	hallstatt
14	Brzuśce		8	znalezisko luźne	późne średniowiecze
15	Brzuśce		9	cmentarzysko	młodszy okres przedrzymski
16	Mały Garc	20-45;38;	1	cmentarzysko	okres wpływów rzymskich
17	Mały Garc	20-45;12;	2	osada	okres wpływów rzymskich
18	Mały Garc	20-45;39;	3	osada; ślad osadnictwa; cmentarzysko; cmentarzysko; osada	okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze; wczesna epoka brązu; okres wpływów rzymskich;
19	Mały Garc	20-45;40;	4	ślad osadnictwa	hallstatt d
20	Mały Garc	20-45;10;	5	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich
21	Mały Garc	20-45;11;	6	ślad osadnictwa	młodszy okres przedrzymski/okres wpływów rzymskich
22	Mały Garc	20-25;13;	7	osada; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; okres wpływów rzymskich; późne średniowiecze
23	Mały Garc	20-45;14;	8	osada	wczesne średniowiecze
24	Mały Garc	20-45;15;	9	ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza
25	Mały Garc		10	znalezisko luźne	ii okres epoki brązu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

26	Gorzędziej	18-45;15;	1	grodzisko; osada	wczesne średniowiecze; późne średniowiecze
27	Gorzędziej	18-45;18;	2	osada	wczesne średniowiecze
28	Gorzędziej	18-45;16;	3	śląd osadnictwa; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; późne średniowiecze
29	Gorzędziej	18-45;17;	4	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesny i środkowy okres lateński
30	Gorzędziej	18-45;19;	5	punkt osadniczy; osada	wczesna epoka żelaza; okres wpływów rzymskich
31	Gorzędziej	18-45;20;	6	osada; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa; ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza; wczesna epoka żelaza; okres nowożytny; późne średniowiecze
32	Gorzędziej		7	cmentarzysko grobów skrzynkowych	hallstatt c
33	Gorzędziej		8	osada; osada przyrodowa?	wczesne średniowiecze?; średniowiecze
34	Gorzędziej		9	skarb ozdób	hallstatt d
35	Mała Słońca		1	znalezisko luźne; znalezisko luźne	neolit; wczesny i środkowy okres lateński
36	Mała Słońca	19-45;25;	2	osada otwarta; osada?	okres wpływów rzymskich; późne średniowiecze
37	Mała Słońca		3	znalezisko luźne	neolit
38	Mała Słońca		4	cmentarzysko	epoka nieokreślona
39	Mała Słońca	19-45;5;	5	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
40	Mała Słońca	19-45;17;	6	osada?	średniowiecze
41	Mała Słońca	19-45;18;	7	osada otwarta; osada	późne średniowiecze; okres wpływów rzymskich
42	Mała Słońca	19-45;26;	8	osada otwarta?	wczesna epoka żelaza
43	Narkowy	18-45;11;	1	śląd osadnictwa	neolit
44	Narkowy	18-45;21;	2	śląd osadnictwa	neolit
45	Narkowy	18-45;2;	3	śląd osadnictwa; ślad osadnictwa	neolit; wczesne średniowiecze
46	Narkowy		4	znalezisko luźne	neolit
47	Subkowy	19-45;1;	1	osada otwarta	wczesne średniowiecze
48	Subkowy	19-45;2;	2	osada	okres wpływów rzymskich
49	Subkowy	19-45;3;	3	śląd osadnictwa; ślad osadnictwa;	neolit; wczesne średniowiecze;
50	Subkowy	19-45;6;	4	osada otwarta; osada?	wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze
51	Subkowy	19-45;7;	5	osada otwarta; ślad osadnictwa	wczesne średniowiecze; okres wpływów rzymskich

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

52	Subkowy	19-45;8;	6	osada otwarta	neolit
53	Subkowy	19-45;9;	7	osada?	neolit
54	Subkowy	19-45;10;	8	osada otwarta	okres wpływów rzymskich
55	Subkowy	19-45;11;	9	osada	późne średniowiecze
56	Subkowy	19-45;12;	10	osada otwarta	wczesne średniowiecze
57	Subkowy	19-45;14;	11	osada otwarta; osada; osada	wczesne średniowiecze; średniowiecze; neolit
58	Subkowy	19-45;15;	12	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze; neolit
59	Subkowy	19-45;27;	13	osada	wczesna epoka żelaza
60	Subkowy	19-45;28;	14	osada otwarta; osada otwarta	wczesna epoka żelaza; wczesne średniowiecze
61	Subkowy		15	dwór	okres nowożytny
62	Waćmierz	19-44;1	1	znalezisko luźne; osada; cmentarzysko płaskie; śląd osadnictwa; obozowisko; osada; osada; śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	neolit; epoka kamienia; wczesny okres wpływów rzymskich b1; mezolit; paleolit późny; neolit; wczesne średniowiecze
63	Waćmierz		2	znalezisko luźne	neolit
64	Waćmierz	18-44;122;	3	śląd osadnictwa	średniowiecze
65	Waćmierz	18-44;124;	4	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa;	okres nowożytny; późne średniowiecze;
66	Waćmierz	18-44;125;	5	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze
67	Waćmierz	18-44;126;	6	punkt osadniczy	późne średniowiecze
68	Waćmierz	18-44;127;	7	punkt osadniczy	późne średniowiecze
69	Waćmierz	18-44;129;	8	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
70	Waćmierz	18-44;130;	9	śląd osadnictwa	epoka nieokreślona
71	Waćmierz	18-44;132;	10	śląd osadnictwa	epoka kamienia
72	Waćmierz	18-44;133;	11	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
73	Waćmierz	18-44;135;	12	punkt osadniczy	średniowiecze
74	Waćmierz	18-44;136;	13	śląd osadnictwa; śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze; epoka nieokreślona
75	Waćmierz	18-44;137;	14	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze
76	Wielgłowy	19-45;20;	1	osada otwarta?	średniowiecze
77	Wielgłowy	19-45;16;	2	śląd osadnictwa; osada otwarta; osada	neolit; iv-v okres epoki brązu; wczesne średniowiecze
78	Wielgłowy	18-45;43;	3	osada	średniowiecze
79	Wielgłowy	18-45;44;	4	śląd osadnictwa; osada; osada	neolit; wczesna epoka żelaza; średniowiecze
80	Wielgłowy		5	znalezisko luźne	epoka brązu
81	Radostowo		1	znalezisko luźne	neolit
82	Radostowo	19-45;13;	3	osada otwarta	wczesne średniowiecze
83	Radostowo	19-45;19;	4	osada otwarta; osada?	okres wpływów rzymskich; średniowiecze

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Subkowy na lata 2025-2028

84	Radostowo	19-45;5;	5	osada otwarta; ślad osadnictwa	okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze
85	Radostowo	19-45;24;	6	osada otwarta	wczesne średniowiecze
86	Radostowo		7	skarb monet	wczesne średniowiecze
87	Rybaki		1	znalezisko luźne; znalezisko luźne	wczesne średniowiecze; późne średniowiecze
88	Rybaki	19-45;4;	2	osada; znalezisko luźne; znalezisko luźne	okres wpływów rzymskich; okres wpływów rzymskich; wczesne średniowiecze
89	Wielka Słońca		1	grodzisko?	wczesne średniowiecze?
90	Bukowiec		1	znalezisko luźne	neolit
91	Bukowiec		2	znalezisko luźne	neolit

Źródło: Gminna ewidencja zabytków